

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนองานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ตอนที่ 2 ความหลากหลายของทุน ทางสังคมในสังคมชนบทภาคเหนือ

ตอนที่ 3 ปัจจัยการนำทุนทางสังคมดำรงอยู่ได้และมีการนำไปใช้ในการพัฒนา

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

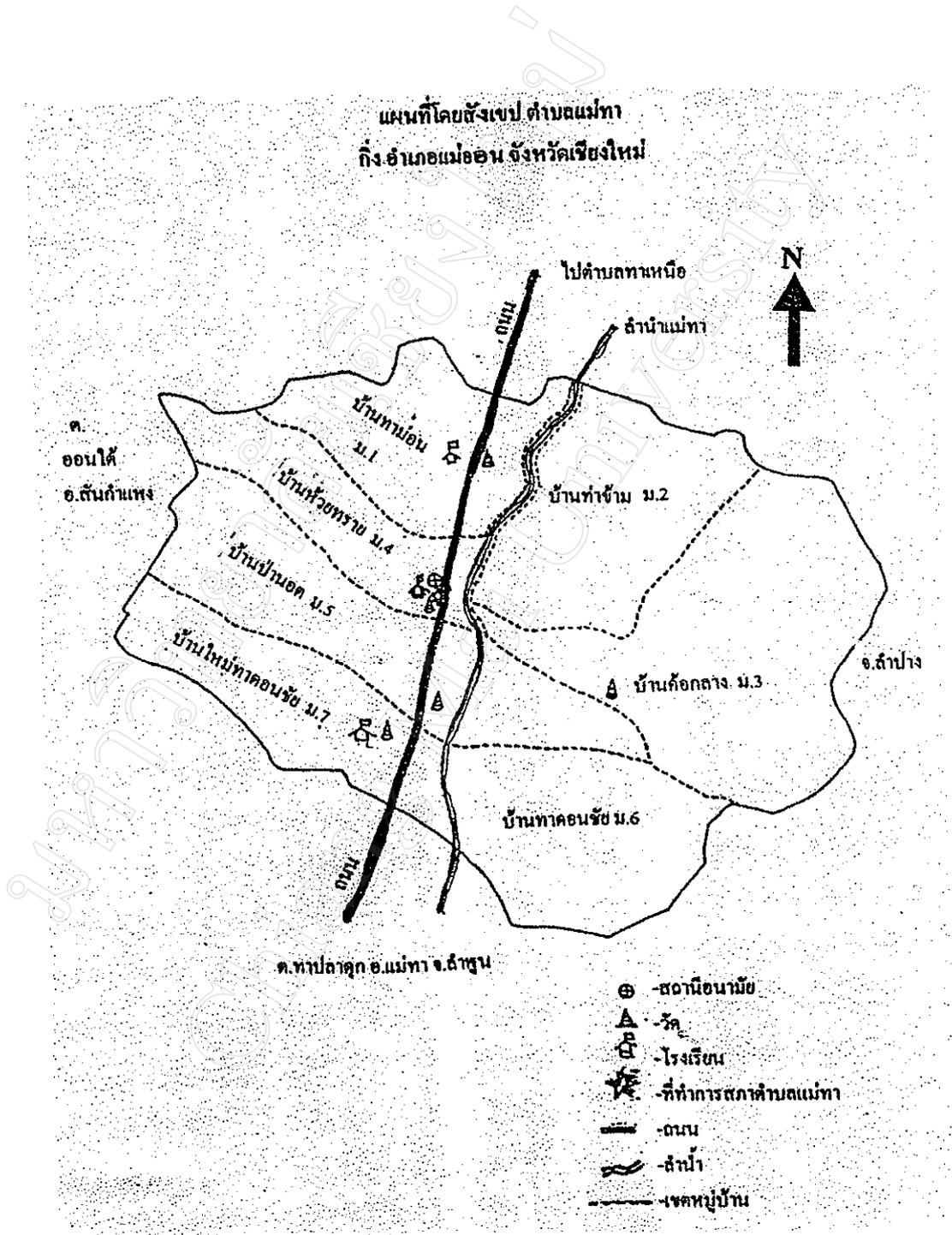
ชุมชน ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน อยู่ทางทิศตะวันออกของเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อบ้านห้วยยาบ หมู่ที่ 5 ตำบล ทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัด เชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อบ้านท่าปลาตุก หมู่ 6 อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อดำบลล่อแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง และอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตป่าสงวนแม่ธิ-แม่ตึบ และแม่สาร ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน

ชุมชนตำบลแม่ทา ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ การคมนาคมติดต่อกับภายนอก ดังนี้

การเดินทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปยังชุมชนตำบลแม่ทา ทำได้โดยใช้ถนนหลัก 2 สาย คือ สายเชียงใหม่-ลำปาง ถึงอำเภอแม่ทา ระยะทาง 75 กิโลเมตร แล้วจึงแยกเข้าตำบลแม่ทา ปลาตุก ระยะทาง 8 กิโลเมตร ทะลุถึง ตำบลแม่ทา

การเดินทางไปตำบลแม่ทาอีกสายหนึ่ง คือใช้เส้นทางสายสันกำแพง- กิ่งอำเภอแม่ออน แล้วเริ่มต้นที่กิ่งอำเภอแม่ออนไป ตำบลแม่ทา ระยะทาง 35 กิโลเมตร

ภาพที่ 2. แผนที่สังเขป ต.แม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลแม่ทา เป็นที่ราบยาวตามแนวของภูเขายาวเหนือจรดใต้ ตำบลแม่ทาทอยู่ทางทิศใต้สุดของกิ่งอำเภอแม่ออน ซึ่งอยู่ด้านตะวันออกของจังหวัดเชียงใหม่ มีภูเขาสลับกันเป็นแนวล้อมรอบ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ บริเวณที่ราบมีแม่น้ำแม่ทาไหลผ่าน ลักษณะดินในพื้นที่เป็นชุดดินที่ราบเชิงเขา ซึ่งเป็นดินที่เกิดจากวัสดุต้นกำเนิดดินที่เหลือจากการเผาไหม้ ลักษณะดินมีการระบายน้ำดี สามารถให้น้ำซึมผ่านได้ปานกลาง สามารถในการดูดยึบน้ำ เป็นประโยชน์แก่พืชได้ปานกลาง

ลักษณะพื้นที่ทั่วไป มีเนื้อดินร่วนปนทราย หรือบางส่วนดินร่วนปนดินเหนียว ความอุดมสมบูรณ์ของดินอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนภูเขาเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ เพราะได้รับการอนุรักษ์จากชาวบ้าน ร่วมมือกันจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นชุมชนอนุรักษ์ป่าไม้หรือป่าชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีทางภาครัฐให้การสนับสนุนและเป็นสถานที่ศึกษาของชุมชนอื่นๆ

ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวจัด และมีหมอกหนาในตอนเช้า เพราะมีป่าไม้ปกคลุมหนาแน่น ฤดูร้อนอากาศร้อนชื้น ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ไม่มีฝุ่นละอองหรือมีมลภาวะในอากาศมาก เนื่องจากมีป่าไม้ปกคลุมทำให้ปริมาณน้ำฝนมีพอประมาณพอเพียงสำหรับการเพาะปลูก ไม่มีปรากฏการณ์ว่าน้ำท่วมจนก่อให้เกิดความเสียหาย

ภูมิอากาศในฤดูร้อน ร้อนและมีฝนตก ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม จะมีปริมาณน้ำฝนสูงสุดในเดือนกันยายน ฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม และตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน จะเป็นฤดูร้อน

ในอดีตตำบลแม่ทาเป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุไม่ต่ำกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบขนาดเล็กตามที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่ทา ยาวตามแนวเหนือใต้คดเคี้ยว ตามลำห้วย มีภูเขาล้อมรอบทางด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ตามประวัติในปี 2340 มีชนกลุ่มหนึ่งภาษาชาวบ้านเรียกว่า ลัวซุนดง ประมาณ 40 ครัวเรือน อพยพมาจากแจ่งหัวริน จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพญาชมภูเป็นหัวหน้า นำชาวบ้านมาปลูกบ้านเรือน ต่อมา มีชนเผ่าอื่น เช่น เผ่าเชียงแสน ยางแดง (กระเหรี่ยง) ประมาณ 30 ครัวเรือน อพยพเข้ามาสมทบ ปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ด้วยกัน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของคนในชุมชนแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มชาวบ้านที่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในระยะบุกเบิกจะจัดตั้งบ้านเรือนเรียงรายตามแนวลำน้ำแม่ทา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนดั้งเดิมในระยะของการก่อตั้งชุมชนได้แก่บ้านท่าม่อน บ้านห้วยทราย บ้านท่าข้ามและบ้านป่าไผ่อด กลุ่มที่สอง เป็นชุมชนที่มีการขยายตัวในระยะหลังเมื่อมีสมาชิกในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่ชุมชนเข้าไปในเขตป่า

ชุมชนขยายที่เกิดขึ้นในภายหลังได้แก่ บ้านค้อกลางและบ้านทาดอนชัย ที่ตั้งของชุมชนในเขต ตำบลแม่ทา ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบระหว่างหุบเขา กล่าวคือ ทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ติดต่อกับ เทือกเขาขุนตาล (แนวเทือกเขาผีปันน้ำด้านตะวันตก) ซึ่งในปัจจุบันเขตพื้นที่ป่าไม้ในบริเวณ ดังกล่าวได้ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลและเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ สำหรับด้านทิศตะวันตกติดต่อกับแนวเขาแม่ธิ-แม่ติบ-แม่สาร น้ำแม่ทาเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตและการดำรงชีพของผู้คนในชุมชน มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณป่าขุนทาในเขตอุทยาน แห่งชาติดอยขุนตาล ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และแหล่ง น้ำในตำบลแม่ทากำลังอยู่ในสภาวะเสื่อมโทรมอย่างมาก

ปัจจุบันยังมีการใช้แรงงานจากสัตว์อยู่เป็นจำนวนมาก ชาวนาที่มีฐานะดีจะซื้อรถไถ นาขนาดเล็กทำงานในไร่มาแทนวัว ควาย ครอบครัวยุคใหม่เพิ่มขึ้น เมื่อมีการก่อตั้ง โรงเรียนขึ้นในตำบลแม่ทา ทำให้ลูกหลานของชาวบ้านมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น ตำบล แม่ทาชาวบ้านมีวัดเป็นศูนย์กลาง ชาวบ้านได้สร้างศาลาปฏิบัติธรรม มีพระภิกษุจำพรรษา วัด เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน รวมทั้งการถือปฏิบัติตนเองต่อสังคม ส่วนรวมมีความสุภาพอ่อน น้อม มีการให้อภัยซึ่งกันและกัน การเคารพนับถือผู้อาวุโส ในบ้านแม่ทาไม่ปรากฏว่ามีเรื่องเสีย หายใดๆ ที่ร้ายแรงเกิดขึ้น นอกจากนี้การสัญจรเริ่มคล่องตัว สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันง่าย ขึ้น มียานพาหนะเพิ่มมากขึ้น ทางราชการได้สนับสนุนงบประมาณ ในปี 2537 โดยให้เงินมาทำ การบูรณะถนนสายหลักและถนนในหมู่บ้านจึงทำให้สภาพโดยทั่วไปดีขึ้น ชุมชนแม่ทาในอดีต เป็นชุมชนปิดและถ้ำหลัง มีความสัมพันธ์กับรัฐน้อยมาก เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลาง รัฐบาล ชุมชนจึงพึ่งตนเองมากกว่า โดยการรวมตัวกันแก้ไขปัญหามา ส่งผลให้ชุมชนแม่ทาเป็นชุมชน ที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองและสามารถพัฒนาตนเองได้โดยอาศัยภูมิปัญญาของชุมชน ชาวชุมชน แม่ทาได้รวมกลุ่มต่างๆ ขึ้นเป็นคณะกรรมการกลางแม่ทา เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหามา รวมถึงกำหนดแผนและนโยบายร่วมกับการพัฒนาชุมชน เครือข่ายคณะกรรมการกลางแม่ทานี้ สามารถมีอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐหรือสภาตำบลได้

ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติในเขตชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลแม่ทา ประกอบด้วยทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งชาวบ้านได้ ร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ป่า ป่าชุมชนของตำบลแม่ทา มีต้นไม้ใหญ่ๆ เป็นจำนวนมาก และมี พรรณไม้หลายชนิดถือได้ว่าเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ป่าชุมชนแม่ทา มีเนื้อที่ประมาณ 236 ไร่

รางกิโลเมตร หรือ 147,500 ไร่ ยังเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำแม่ทา ไม้ที่พบในป่าชุมชนมีไม้สัก ไม้เต็งรัง ตะแบก มะม่วงป่า และพืชสมุนไพรต่างๆ สัตว์ที่พบในป่าชุมชน ได้แก่ นก ลีเมอร์ แล่น กระรอก ต่อ ผึ้ง ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าประเภทอาหาร เช่น หน่อไม้ เห็ด ไม้ไผ่ พืชผักป่า สมุนไพร เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นอาหารและยาแล้ว ยังสามารถนำไปขายได้อีกด้วย

ลักษณะแหล่งน้ำ พบว่า ลำน้ำแม่ทามีต้นกำเนิดจากยอดเขาในเขตป่าเมี่ยงขุนทา มีความยาวประมาณ 225 กิโลเมตร ประกอบด้วยลำห้วยสาขาจำนวน 19 สาขา ทำให้ลำน้ำแม่ทาสามารถมีน้ำไหลหล่อเลี้ยงชุมชนแม่ทาอย่างพอเพียง เนื่องจากต้นน้ำที่ให้กำเนิดแหล่งน้ำนั้น ชาวบ้านได้อนุรักษ์และรักษาป่าชุมชนไว้เป็นอย่างดี จึงทำให้มีน้ำในลำน้ำแม่ทาไหลตลอดปี ต้นน้ำสำคัญที่ไหลมารวมกันเป็น “แม่ท่าทา” มาจากป่าต้นน้ำผืนสุดท้ายจำนวน 3 จุด ได้แก่ ป่าแม่มอน ตัดเขต อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง ป่าห้วยน้ำขุ่น ป่าแม่ปงกา ตัดเขตกิ่ง อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน และป่าแม่เลาะตัดต่อเขต อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ซึ่งชาวบ้านแม่ทาได้ใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตร ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้นำเพื่ออุปโภคบริโภคจากระบบประปาภูเขาและอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติในฤดูฝน

ประชากรและอาชีพ

ประชากรและโครงสร้างประชากรในปี พ.ศ. 2541 ประชากรของตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนประชากร 1,201 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรจำนวน 4,593 คน แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 2,344 คน เพศหญิงจำนวน 2,249 คน (แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน กชช 2 ค.)

ระดับการศึกษาของประชากรเด็กในชุมชนพบว่า มีจำนวนเด็กเล็กก่อนประถมศึกษาจำนวน 90 คนและมีจำนวนเด็กที่ศึกษาตามภาคบังคับระดับประถมศึกษาจำนวน 351 คน อัตราการเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติคิดเป็นร้อยละ 1.6

ชุมชนแม่ทาดั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มตามแนวของลำน้ำแม่ทา บางส่วนอยู่กระจายออกไปตามเนินเขา และบริเวณสองฟากของถนน บริเวณบ้านเรือนได้มีการจัดแบ่งอาณาเขตด้วยรั้วรอบอย่างชัดเจน ซึ่งโดยภาพรวมแล้วบ้านเรือนของชาวบ้านเป็นลักษณะแบบดั้งเดิม คือบ้านแบบยกพื้นสูง ด้านล่างจะเป็นลานโล่ง ซึ่งจะมีความสะดวกและเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางการเกษตร เช่น เก็บพืชผักและผลผลิตต่างๆ และทำเป็นคอกสัตว์ เป็นต้น ส่วนอีกแบบหนึ่งเป็นบ้านแบบสมัยใหม่ เป็นแบบบ้านชั้นเดียว สร้างด้วยอิฐหรือปูน

ทาสีสวยงาม นอกจากนั้นในชุมชนแม่ทายังมีถนนและชอกชอยเข้าถึงทุกหมู่บ้าน ชุมชนแม่ทามีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 47,208 ไร่ หรือประมาณ 128.3 ตารางกิโลเมตร

ตารางที่ 1. โครงสร้างทางอายุ และเพศของประชากร ปี 2541

อายุ (ปี)	เพศ		รวม	ร้อยละ
	ชาย	หญิง		
แรกเกิด – 4 ปี	132	123	255	5.5
5 ปี – 9 ปี	130	127	257	5.5
10 ปี – 14 ปี	156	190	346	7.5
15 ปี – 19 ปี	164	163	327	7.1
20 ปี – 49 ปี	1,281	1,199	2,480	54.3
50 ปี – 59 ปี	166	159	325	7.0
60 ปีขึ้นไป	315	288	603	13.1
รวม	2,344	2,249	4,593	100

(ที่มา : รายงานประจำปีของสำนักงานสาธารณสุข กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2542)

จากตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน กชช. 2ค พบว่า ประชากรของตำบลแม่ทาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54.3) อยู่ในวัยกำลังทำงาน คือ ตั้งแต่ 20 ปี – 49 ปี ส่วนผู้อาวุโส อายุ 60 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 13.1) ดังตาราง)

ตารางที่ 2. เขตการปกครอง จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน ของตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน
จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2541

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	หลังคาเรือน (หลัง)	ประชากร		รวม
			ชาย	หญิง	
1	ทาม่อน	207	335	336	671
2	ท่าข้าม	178	419	369	788
3	ค้อกลาง	123	277	249	526
4	ห้วยทราย	265	551	490	1,041
5	บ้านออด	123	233	213	446
6	คอนชัย	151	258	282	540
7	ใหม่คอนชัย	154	271	310	581
	รวม	1,201	2,344	2,249	4,593

ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน กชช. 2ค(2541)

ตำบลแม่ทา มีการบริหารงานในรูปแบบของสภาตำบล ซึ่งเป็นองค์กรที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานทางราชการจัดตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน เป็นกลุ่มแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน และทำหน้าที่บริหารงานภายในตำบล โดยแบ่งอำนาจการบริหารให้ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านต่างๆ ทั้ง 7 หมู่บ้าน รับผิดชอบดูแล ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านก็จะมี การแบ่งชุมชนออกเป็นเขตต่างๆ แต่ละเขตมีหัวหน้าเขตซึ่งมาจากการเลือกของประชาชนในเขต ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างคณะกรรมการหมู่บ้านกับชาวบ้านในเขต รับการแจ้งข่าวสารต่างๆ และรับมอบภารกิจจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อเป็นการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพ สามารถปกครองและดำเนินกิจกรรมในท้องถิ่น โดยคนในชุมชนเอง

ปัจจุบัน ตำบลแม่ทามีการปกครองแบบสภาตำบล มีคณะกรรมการหมู่บ้าน มาจากการเลือกตั้งและโดยตำแหน่ง แบ่งออกเป็น 7 หมู่บ้าน มีดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านทาม่อน	นายสุก มาจันทร์	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 2 บ้านท่าข้าม	นายบุญฤทธิ์ คำอิน	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 3 บ้านค้อกลาง	นายอิน สม บุญมาอุป	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 4 บ้านห้วยทราย	นายอนันต์ ดวงแก้วเรือน	ตำแหน่งกำนัน
หมู่ที่ 5 บ้านป่าเนื้อ	นายบุญฤทธิ์ คำดา	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 6 บ้านคอนชัย	นายไพบุลย์ บำเพ็ญ	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 7 บ้านใหม่คอนชัย	นายสุชาติ เมทาตุก	ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

จากคำบอกเล่าของพ่อหลวงสุข มาจันทร์ บ้านทาม่อน สามารถประมวลพัฒนาการการประกอบอาชีพของคนในเขตตำบลแม่ทา คือ ในยุคเริ่มต้นก่อตั้งชุมชน บรรพบุรุษรุ่นบุกเบิกของหมู่บ้านซึ่งอพยพหนีภัยสงครามจากการต่อสู้เพื่อขับไล่พม่าออกจากอาณาจักรล้านนา ได้เข้ามาจับจองที่ดินทำกินและตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำแม่ทา ได้จับจองที่ดินเพื่อสร้างบ้านและบุกเบิกที่นาเพื่อปลูกข้าวไว้บริโภคและได้ร่วมกันสร้างระบบเหมืองฝายเพื่อทำการเกษตร โดยได้ร่วมกันขุดเหมืองฝายจากบ้านทาม่อนมาถึงบ้านห้วยทราย เป็นระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร เพื่อผันน้ำจากน้ำแม่ทามาใช้ในการเพาะปลูกข้าวเพื่อการบริโภคแล้ว ชาวบ้านยังปลูกฝาย ยาสูบและพืชผักสวนครัวตามหัวไร่ปลายนานา อีกทั้งยังอาศัยอาหารจากป่าที่รายรอบหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์เป็นอาหารหลักที่สำคัญในอดีต ผลผลิตที่เหลือจากการยังชีพจะถูกนำไปแลกเปลี่ยนหรือขายเพื่อนำไปซื้อของที่จำเป็น เช่น เกลือ เป็นต้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าอาชีพหลักของคนในชุมชน ตำบลแม่ทาในระยะบุกเบิกเป็นการเกษตรบนพื้นฐานของการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน และหากเหลือกินก็จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นของที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2443 หลังจากที่ประเทศไทยได้ปฏิรูปการปกครอง และได้ผนวกอาณาจักรล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบมณฑลเทศาภิบาล ความเปลี่ยนแปลงในเชิงอาชีพได้เกิดขึ้นกับชุมชนในเขตตำบลแม่ทา กล่าวคือ ผลของการปฏิรูปการปกครองทำให้รัฐประกาศยกเลิกการชำระภาษีด้วยผลผลิตและการเกณฑ์แรงงานมาเป็นการเก็บเงินปีละ 4 บาท นอกจากนี้ยังมีการให้สัมปทานการทำไม้ในป่าใกล้หมู่บ้าน ทั้งทางด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกแก่บริษัทเอกชนจำนวน 2 ครั้ง โดยครั้งแรกได้ให้สัมปทานแก่บริษัทบอมเบย์จำกัด ซึ่งได้เข้าไปสัมปทานตัดไม้สักบริเวณป่าขุนแม่ทา แขวงเชียงใหม่ ป่าแม่คง แม่ต๊ับแม่สาร แขวงลำพูน ป่าแม่หาด ป่าแม่เมาะ ป่าแม่ลด-แม่ทราย ป่าแม่สุข แขวงลำปาง และป่าแม่จาย แขวงเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444-2451 และในครั้งที่ 2 กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้

บริษัทเอกชนจากต่างประเทศเข้ามาทำไม้ในบริเวณป่าดังกล่าวข้างต้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นการทำไม้ล้างป่า จากการที่บริษัทเอกชนเข้ามาสัมปทานทำไม้ในเขตตำบลแม่ทาในระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 และยกเลิกสัมปทานในปี พ.ศ. 2470) ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีรายได้จากการเป็นแรงงานรับจ้างของบริษัททำไม้และหลังจากสัมปทานทำไม้ล้างป่าได้ยุติลงประมาณ 2-3 ปี โรงพยาบาลชุมชนแห่งแรกในเขตนี้ได้เริ่มเปิดดำเนินการที่บ้านท่าหมื่น (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลทาบลาคุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน) และต่อมาได้มีการเปิดโรงพยาบาลเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่งในตำบลแม่ทา ทำให้ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่ปลูกยาสูบเพิ่มมากขึ้น ต่อมาบริษัทเอกชนได้เข้ามาดำเนินการสร้างเตาต้มเพิ่มขึ้นอีก 21 เตา และได้นำวิธีการทำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน (contract farming) มาใช้กับเกษตรกรผู้ปลูกยาสูบ ทำให้การปลูกยาสูบส่งโรงพยาบาลได้กลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักให้กับชาวบ้านในเขตตำบลแม่ทา อย่างไรก็ตามเนื่องจากการปลูกยาสูบในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันชาวบ้านนี้ ทำให้ชาวบ้านตกเป็นผู้เสียเปรียบแก่เจ้าของโรงพยาบาลเป็นอย่างมาก ประกอบกับสถานการณ์ความต้องการยาสูบในตลาดโลกมีปริมาณลดน้อยลง การปลูกยาสูบเพื่อส่งโรงพยาบาลของคนในตำบลแม่ทาจึงได้ยุติลงในปี พ.ศ. 2524 พร้อมกับการปิดตัวของโรงพยาบาลทั้งหมดในเขตนี้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในเขตตำบลแม่ทา ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตการทำเกษตรเพื่ออยู่เพื่อกินไปเป็นการทำเกษตรเพื่อขายและในขณะเดียวกัน ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเริ่มลดน้อยลง ชาวบ้านในเขตตำบลแม่ทาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ประกอบกับในปี พ.ศ. 2524 ได้มีบริษัทธุรกิจการเกษตรได้เข้ามาชักชวนผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเขตตำบลแม่ทาให้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเพื่อส่งโรงงานผลิตอาหารกระป๋องในราคาประกันกิโลกรัมละ 20 บาท โดยทางโรงงานผลิตอาหารกระป๋องจะเป็นผู้ให้เครดิตในเรื่องเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง โดยมีกำนันตำบลแม่ทาเป็นผู้รับผิดชอบโควต้า จากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนนี้ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และข้าวโพดฝักอ่อนได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของชาวบ้านในเขตตำบลแม่ทาจนถึงปัจจุบันควบคู่ไปกับการเข้าไปขายแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนของคนหนุ่มสาว

อาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวแม่ทาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ดำเนินสืบทอดต่อกันมาการเกษตรเป็นการผลิตที่จำเป็นจะต้องใช้ในการดำรงชีพ เช่น การเพาะปลูกข้าวไว้เพื่อการบริโภค ปลูกพืชผักต่างๆ และเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ ไข่เป็นอาหาร ถ้ามีจำนวนมากเกินจากการเลี้ยงชีพภายในครอบครัวก็จะนำเอาไปขาย การเพาะปลูกของชาวบ้านจะอาศัยน้ำจากลำน้ำ

แม่ทา และน้ำฝนเป็นหลัก ในช่วงฤดูแล้งจะอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำ ซึ่งชาวบ้านสามารถทำการเพาะปลูก มีผลผลิตออกมาบริโภคพอเพียงได้ตลอดปี

การทำนาเป็นอาชีพหลัก ที่ชาวแม่ทาปลูก คือ ข้าวเจ้า และข้าวเหนียว การทำนาของชาวบ้านจะเริ่มทำในช่วงฤดูฝนตั้งแต่เดือนมิถุนายนเป็นต้นไป การปรับปรุงเตรียมพื้นที่เพาะปลูกโดยการ ไถ คราด โดยใช้แรงวัว ควาย บางครอบครัว อาจใช้รถไถเล็กที่บังคับด้วยคน เมื่อไถนาเสร็จแล้วชาวบ้านจะเตรียมเมล็ดพันธุ์ที่เก็บไว้ในแต่ละปี นำมาแช่น้ำไว้ก่อนประมาณ 3-5 วัน แล้วนำเมล็ดพันธุ์ลงหว่านในแปลงหว่านกล้า เมื่อต้นกล้าออกสูงประมาณ 1 ศอก ก็จะย้ายลงไปปักดำยังที่นาที่เตรียมไว้ซึ่งส่วนใหญ่นิยมปลูกแบบนาดำ ไม่นิยมปลูกแบบนาหว่าน เมื่อต้นข้าวเจริญเติบโตแตกรวง และเมล็ดข้าวแก่ดีแล้วจึงทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตประมาณเดือนกรกฎาคม การทำนาจึงนิยมทำแต่ในช่วงฤดูฝนเท่านั้น ชาวบ้านส่วนมากนิยมปลูกข้าวไว้กินเอง

การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ของชาวบ้านแม่ทา ถือว่าเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่ง เพราะชาวบ้านปลูกตลอดทั้งปี พื้นที่เป็นที่นาสลับข้าวโพด พบว่าพื้นที่ตำบลแม่ทามีพื้นที่ทำไร่ 7,956 ไร่ ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนสามารถผลิตได้ประมาณ 7,650 ตันต่อปี ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเพราะได้ผลผลิตเร็ว สามารถปลูกได้ทั้งปี ปลูกง่ายใช้ระยะเวลาไม่นาน และมีการรองรับของตลาดที่แน่นอน และเปลือกข้าวโพดสามารถนำไปเป็นอาหารสำหรับวัวได้อีก และชาวบ้านในหมู่ที่ 2, 3 และ 5 ยังหันมาทำไร่นาสวนผสม และปลูกผักปลอดสารพิษ ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งเป็นการเน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนไปพร้อมกับผลิตเพื่อขาย และสามารถลดการพึ่งพิงภายนอกได้ เนื่องจากพืชที่ปลูกในไร่นาสวนผสมส่วนใหญ่ได้แก่ พริก มะเขือ ผักกาด กะหล่ำ ต้นหอม ผักชี คะน้า บวบ แตง ฯลฯ สามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้ จึงทำให้ลดรายจ่ายในการซื้อสินค้าในการบริโภคลงไปได้มาก ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ซึ่งมีหลากหลายชนิดก็สามารถขายให้มีรายได้เพิ่มขึ้น พืชเหล่านี้บางชนิดเป็นพืชล้มลุกที่ปลูกหมุนเวียนกันไป การทำกิจกรรมไร่นาสวนผสมจะมีผลผลิตออกขายตลอดเวลา จึงทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการซื้อสินค้า เพื่ออุปโภคและบริโภค มีเงินเหลือพอสำหรับการออมทรัพย์หรือลงทุนอื่นๆ

การเลี้ยงสัตว์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชาวบ้านแม่ทา สามารถผลิตข้าวไว้บริโภคได้พอเพียงและยังสามารถเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ไข่เป็นอาหาร และรายได้ของครอบครัว การเลี้ยงไก่ เป็นการเลี้ยงไว้กินไข่ ซึ่งชาวบ้านส่วนมากจะเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง จะเลี้ยงไก่โดยการเลี้ยงแบบปล่อยไว้ในบริเวณบ้าน บางครอบครัวทำเล้าให้อยู่ การเลี้ยงประเภทนี้ไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากนักเมื่อไก่ขยายพันธุ์เป็นจำนวนมากจนเกินความต้องการของผู้เลี้ยงก็

จะแบ่งขายให้พ่อค้าในหมู่บ้านและชาวบ้านแม่ทาจะมีรายได้เสริม จากการเลี้ยงวัวเนื้อไว้ขาย โดยจะซื้อวัวที่มีลักษณะดี ไม่เป็นโรคแล้วนำมาเลี้ยงขุนให้อาหาร รวมถึงให้วัวกินเปลือกข้าวโพดอ่อน ซึ่งเป็นอาหารอย่างดี ในระยะเวลาหนึ่ง พอว่ามีสุขภาพดี มีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้น รูปร่างโตขึ้น ก็สามารถขายได้ราคาดี

ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

ในอดีต กลไกทางสังคมที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและการรวมกลุ่ม ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำพิธีกรรม พ่อหลวงซึ่งจะสามารถระดมคนในหมู่บ้านมาร่วมกันในระดับต่างๆ เช่น พ่อหลวงบ้าน สามารถระดมชาวบ้านช่วยกันตามจับโจรขโมยควาย พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ถ้าให้ฟังว่าการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนนั้นต้องมีความจริงใจ ความเสียสละทั้งร่างกาย แรงทรัพย์ รวมถึงแรงปัญญา ต้องเป็นคนที่มีชื่อตรงไม่ลำเอียงและยอมรับฟังความคิดเห็นของลูกบ้านเสมอ จึงทำให้เกิดความเคารพเชื่อฟังในความคิดเห็นของกำนันเอง หรือของผู้ใหญ่บ้านก็ดี ลูกบ้านก็จะเชื่อฟังและยอมรับความคิดเห็นของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เช่น กรณีพิพาทของชาวบ้านในเรื่องการแบ่งปันใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกหรือมีปัญหาในเรื่องต่างๆ ชาวบ้านมักจะขอให้ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันเป็นผู้ตัดสิน หรือเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตกลงกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะรับฟังในคำตัดสินและสามารถยินยอมตกลงกันได้ ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนนั้นจะเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนในชุมชน ส่วนมากจะเป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรมหรือศาสนกิจต่างๆ ของชุมชน ผู้อาวุโสของชุมชนนั้นจะได้รับความเกรงใจจากชาวบ้าน สามารถอบรมสั่งสอนหรือตักเตือน เช่น พ่อแม่ที่ถูกหลานเกรงไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ประพฤติตนไม่เหมาะสม ก็จะขอให้ผู้อาวุโสของชุมชนนั้นเป็นผู้กล่าวตักเตือนอบรมสั่งสอนอยู่เป็นประจำ

สำหรับพ่อเหล่า คำตา ผู้อาวุโสของชุมชนกล่าวว่า บุคคลที่มีความรู้ในด้านแพทย์แผนโบราณหรือวิทยาคม คาถา เป่าเสก รวมถึงยาสมุนไพรประเภทต่างๆ จะเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในกรณีเจ็บป่วยได้มาก จึงเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้านในฐานะเป็นผู้มีพระคุณช่วยเหลือให้หายจากโรคร้ายต่างๆ

ในชุมชนแม่ทานั้น วัดและโรงเรียนจะเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านและเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ประเพณีต่างๆ พระบุญมี ปัญญาศีโล เจ้าอาวาสวัดห้วยทรายเล่าว่า ที่บ้านแม่ทาชาวบ้านยังมีความผูกพันอยู่กับวัด ยังให้ความสำคัญต่อวัดถือว่าเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ มีการทำบุญตักบาตรเข้ารับฟังเทศน์อยู่ตลอดเวลาทุกวันพระ รวมถึงประเพณีและวันสำคัญต่างๆ ชาวบ้านจะมารวมกันช่วยเหลืองานของวัดอย่างเต็มที่ จะเห็นได้ว่าวัดกับชุมชนหรือพระกับ

ชาวบ้านนั้นเป็นของคู่กัน พิธีการต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญ งานศพ พระยังมีบทบาทหน้าที่สัมพันธ์กับชาวบ้านอยู่เสมอ

ปัจจุบันการระดมชาวบ้านช่วยกันตามจับโจรขโมย คว้า ค่อยๆ หายไป เพราะควายในหมู่บ้านมีน้อย แต่การไปช่วยงานผู้มีพระคุณยังคงมีอยู่ เช่น ชาวบ้านช่วยงานบ้านหม้อพื้นบ้าน หมายถึง พ่อหม้อที่คอยรักษาผู้ป่วยให้หายโดยการใช้น้ำมันคั่ว ใช้สมุนไพรบ้าง ส่วนการเอามือเอววัน (การลงแขก) ยังมีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น การลงแขกปลูกข้าว การเกี่ยวข้าว ช่วยสร้างบ้าน การช่วยงานศพ ชาวบ้านถือเป็นเรื่องใหญ่ ชาวบ้านมาช่วยกันตามความถนัดของตนเอง หรือ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานทำบุญอื่นๆ เพื่อนบ้านใกล้เคียงได้นำเอาอาหาร หรือสิ่งของมาช่วยในการทำอาหารขึ้นบ้านใหม่ หรือการนำรถยนต์มาช่วยรับพระภิกษุที่จะมาทำพิธีในงานบุญต่างๆ ถือว่าเป็นการพึ่งพากันในเพื่อนบ้านต้องอาศัยซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ได้มีการรวมตัวเป็นองค์กรใหม่ เพื่อร่วมกันจัดการกับปัญหาใหม่ๆ เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มฅนปลูกพืช กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อช่วยเป็นทุนหรือออมนเงินไว้สำหรับจัดงานศพ โดยทางญาติผู้ตายจะไม่ได้รับความเดือดร้อนมากนัก

แต่เดิมคนในชุมชนมีอยู่ไม่กี่ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวใหญ่ๆ ที่เป็นต้นตระกูล เพียงแต่ บอกรชื่อหรือนามสกุลก็เป็นที่รู้จักกันดี ต้นตระกูลใหญ่มีอยู่ 4 ตระกูล ได้แก่ ตระกูลแก้ว ดวง-เรือน ซึ่งอาศัยอยู่จำนวนมากในบ้านหมู่ที่ 2, 4, 5 และ 6 ตระกูลคำดา จะอาศัยอยู่ในบ้านหมู่ที่ 5, 6 และ 7 ตระกูลบำเพ็ญ จะอาศัยอยู่ในบ้านหมู่ที่ 5 และ 6 และตระกูลที่ 4 คือ ตระกูลไชยวงศ์คำ จะอาศัยอยู่ในบ้านหมู่ที่ 2 และ 5 ต่อมาลูกหลานแต่งงานกับคนภายนอกชุมชน และคนในครอบครัวดั้งเดิม บางส่วนเป็นผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องใช้นามสกุลสามี ทำให้ปัจจุบันคนในชุมชนแม่ทานามสกุลแตกต่างออกไปมากมาย จากนามสกุลไม่ทราบเลยว่าเป็นเครือญาติเดียวกัน แต่เมื่อเข้าไปศึกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จึงทราบว่าประชาชนในตำบลแม่ทาส่วนใหญ่เป็นคนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม มีคนอพยพเข้ามาอยู่ใหม่น้อย ชุมชนจึงมีความผูกพันในฐานะเป็นเครือญาติ พ่อก้านัน อนันต์ ดวงแก้วเรือน ได้เล่าว่า แต่ก่อนภายในชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทกันมาก สามารถรู้จักกันได้ทั้งหมดเพียงแต่ถามว่าใครเป็นบุตรใครอาศัยอยู่บ้านไหน ก็สามารถบอกได้ว่ากลุ่มจะมีใครเป็นญาติกับใครบ้าง ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ในผู้ใหญ่ตามหมู่บ้าน ส่วนเด็กๆ ต่างไปเรียนหนังสือ และจบการศึกษามาก็ออกไปรับจ้างหรือทำงานภายนอกหมู่บ้านและอาจจะพักอาศัยอยู่ในตัวเมืองหรือภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติห่างเหินและมีน้อยลงไป แต่หากภายในหมู่บ้านมีกิจกรรมของชุมชนหรือมีงานประเพณี กลุ่มเด็กวัยรุ่นก็จะกลับมาร่วมกิจกรรมของชุมชนเป็น

ประจำ เช่น งานสงกรานต์ หรืองานปอยหลวงของวัดในหมู่บ้าน ส่วนนายบุญฤทธิ์ คำตา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ได้เล่าว่า ความเป็นเครือญาติยังคงมีอยู่ เช่น เมื่อญาติพี่น้องคนใดคนหนึ่งเจ็บป่วยไม่สบาย ญาติพี่น้องคนใดที่มีรถยนต์ก็จะเข้ามาช่วยเหลือนำผู้ป่วยไปส่งโรงพยาบาล และหลังจากนั้นญาติทางบ้านก็จะชักชวนหรือรวมกลุ่มไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย หรือญาติพี่น้องก็จะร่วมปรึษาหารือกันถึงวิธีช่วยเหลือผู้ป่วย เช่น ผู้ป่วยไปทำฝัคฝืออะไรมา ก็จะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ไขให้กับญาติพี่น้องของตนให้หายเจ็บป่วย ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายเหมือนชุมชนชนบททั่วไป ลูกที่แต่งงานแล้วส่วนใหญ่จะไม่ย้ายไปอยู่ที่อื่น แต่จะแยกครอบครัวสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ บริเวณบ้านของบิดามารดา บ้านแต่ละหลังไม่มีรั้วกันอย่างถาวร จะมีแนวปลูกต้นไม้ไว้เป็นเขตแนว แต่ก็สามารถไปมาหาสู่กันได้ตลอดเวลา ลักษณะดังกล่าวทำให้คนในครอบครัวเดียวกันมีความผูกพันกันมาก ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปันอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ต่อกัน และการเปลี่ยนช่วยเหลือในด้านแรงงานและสิ่งของ ช่วยกันแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจเฉพาะหน้า กรณีกู้ยืมหรือแบ่งปัน แลกเปลี่ยนผลผลิตเล็กๆ น้อยๆ เช่น การยืมเงินค่าลงทะเบียนบุตรในเวลาฉุกเฉิน หรือการแลกเปลี่ยน ข้าวกับพริก หอม กระเทียม เป็นต้น นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติแล้วยังมีความผูกพันเกี่ยวโยงกันด้วยระบบผี ซึ่งมีการนับระบบผีจากฝ่ายหญิง มีเก้าผีหรือต้นตระกูลผีสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ การมีระบบผีเป็นการควบคุมความประพฤติของหนุ่มสาวไม่ให้มีความสัมพันธ์เกินขอบเขตก่อนถึงพิธีแต่งงาน ในการแต่งงานฝ่ายชายเสียดำผีก่อนจึงจะแต่งงานได้

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

ชาวบ้านในตำบลแม่ทาเกือบทุกครอบครัว นับถือศาสนาพุทธ เห็นได้จากชาวบ้านทุกครอบครัวให้ความสำคัญต่อการทะนุบำรุงพระศาสนา และให้ความสำคัญต่อสถาบันศาสนา มาก สังเกตได้จากการร่วมแรง ร่วมใจ ก่อสร้างถาวรวัตถุ ในบริเวณวัด ได้แก่ วิหาร โบสถ์ ศาลาการเปรียญ คนในชุมชนจะพากันมาทำวัตร สวดมนต์ บางคนจะพักรักษาศีลอยู่ในวัดตอน กลางคืนเพื่อฟังธรรมโดยเฉพาะในวันพระ นอกจากการทำบุญตักบาตรเป็นปกติทุกวันแล้ว ในชุมชนยังมีประเพณีทางศาสนาของชุมชนคือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น

ส่วนประเพณีที่ชาวบ้านแม่ทาได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเช่นเดียวกับชาวบ้านอื่นๆ เช่น ประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีทำบุญข้าวใหม่ เลี้ยงผีขุนน้ำ เลี้ยงผีเสื้อบ้าน

ประเพณีปีใหม่เมืองหรือประเพณีสงกรานต์นั้น จะจัดขึ้นในเดือน เมษายน ช่วงเวลา ขึ้น 13 - 15 ค่ำ เดือน 7 คือ ช่วงสงกรานต์นั่นเอง และในประเพณีนี้ส่วนใหญ่ทุกคนไม่ว่าจะทำมาหากินหรือแยกครอบครัวไปอยู่นอกหมู่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกลก็จะกลับมาที่บ้านของตนเองแล้วจะมีกิจกรรมต่างๆ รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ที่ทำกันในรอบครัว และร่วมกันทำทั้งหมู่บ้าน ในครอบครัวจะมีการดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา ครูบา อาจารย์ ที่เคยรับเอาความรู้และเวทย์มนต์คาถา ส่วนประเพณีที่ไปทำร่วมกัน ได้แก่ การไปทำบุญที่วัด ขนทรายเข้าวัด สรงน้ำพระธาตุ และดำหัวพระสงฆ์องค์เจ้าและดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีอายุมากที่สุดในบ้าน และผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนั้นมีการละเล่นสนุกสนานกันระหว่างครอบครัว เครื่องดนตรี ถือว่าช่วงนี้เป็นช่วงแห่งการพักผ่อน รื่นเริงจากการทำงานและเป็นการรวมเครื่องดนตรีประจำปี

ประเพณีข้าวใหม่ หลังจากการที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวและนำเอาข้าวเก็บในยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะนำเอาข้าวเปลือก โดยนำเอาข้าวเปลือกมารวมกันที่วัด และร่วมกันจัดพิธีทำบุญ ซึ่งมีความเชื่อกันว่าข้าวใหม่จะต้องนำไปทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เทวดา เทวดา เจ้ากรรม นายเวร รวมถึงผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการตอบแทนพระคุณให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้ช่วยให้ข้าวของงามดีมีผลผลิตสูงและประเพณีนี้ทุกครัวเรือนจะขาดไม่ได้ ดังนั้น จึงหยุดงานต่างๆ เพื่อรวมพิธีกรรมนี้ ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญ

ประเพณีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ซึ่งชาวบ้านแม่ทา ทุกครอบครัวมีความเชื่อและความเคารพนับถือมาตลอด โดยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษเป็นผู้ดูแลรักษาบ้านเรือน และคอยปกป้องดูแลลูกหลานให้อยู่เป็นสุขหากครอบครัวใดผิดข้อห้าม หรือมีกิจกรรมภายในครอบครัว เช่น การแต่งงาน เด็กเกิดใหม่ ต้องบอกเล่าและขอขมาผีปู่ย่าเสมอ ในส่วนของชุมชนเองได้กำหนดวันเลี้ยง "ผีเสื้อบ้าน" คือ ในเดือน พฤษภาคม หรือช่วงขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 เป็นวันเลี้ยงผีปู่ย่าไปด้วย หรือบางครอบครัวนัดแนะวันของครอบครัวเฉพาะตนเองขึ้น

ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ ประมาณเดือน พฤษภาคม หรือขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9 จะเป็นการจัดงานใหญ่กว่าการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เพราะจะมีเครือข่ายหลายหมู่บ้าน งานจะเป็นระดับตำบล พิธีกรรมจะมี หมูเป็นหรือควายเป็น 1 ตัว นอกจากนั้นเป็น ขนม ข้าวต้ม เหล้า อาหารคาวหวานต่างๆ เป็นเครื่องเช่น ไหว้รวมทั้งเครื่องดนตรี สะล้อ ซอ ซึง พากันตั้งขบวนแห่ไปตามหมู่บ้านที่

ให้นำร่วมกันและเคลื่อนขบวนไปทำพิธีบวงสรวงบนภูเขาเหนือเขื่อนกันน้ำ ซึ่งจะมีศาลตั้งของ ผีดินน้ำ ในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการดำหัวผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส ผู้มีพระคุณ ผู้มีเวทย์มนต์คาถา และ จะมีการสรงน้ำพระที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนไปพร้อมๆ กัน หลังจากเสร็จพิธีบวงสรวงผีดินน้ำแล้ว การแห่แห่นก็จะมียุติปัจจัยไปพัฒนาเหมืองฝาย ที่เหลือบางส่วนก็ถวายวัดต่อไป

ตอนที่ 2 ความหลากหลายของทุนทางสังคมในสังคมชนบทภาคเหนือ

ทุนทางสังคมที่หลากหลายซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปนี้ประกอบด้วย

1. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ
2. ทุนทรัพยากรบุคคล
3. ทุนภูมิปัญญา
4. ทุนประเพณี/ความเชื่อ
5. ทุนการพึ่งพาอาศัยกัน
6. ทุนด้านการจัดการ
7. ทุนเครือข่าย

ดังมีรายละเอียดของทุนต่างๆ ดังนี้

1. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

ทุนทางธรรมชาติเป็นทุนลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติจะพบว่า พืชและ สัตว์ทุกชนิดต้องออกดอกออกผล การผลิตทุกชนิดจะขยายจากน้อยไปสู่มาก เมล็ดพืชที่หว่านลง ดิน เมื่อออกขึ้นมาแล้วจะค่อยเจริญเป็นลำต้น กิ่งใบ และให้ดอกผล เพราะทุนในธรรมชาติของ พืชและสัตว์เป็นกระบวนการสะสมความเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยอาศัยอาหาร หรือแร่ ธาตุที่เกิดขึ้นเองจนกระทั่งตัวมันเองสามารถออกดอกออกผลไปพร้อมกับขบวนการเติบโตใหญ่

ทุนธรรมชาติที่เป็นทุนพื้นฐาน ได้แก่ ดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่า ทุนประเภทนี้เป็น ปัจจัยสำคัญในการรองรับการผลิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลก โดยเฉพาะดินถือได้ว่าเป็นแม่ ผู้ให้กำเนิด พืช สัตว์ แร่ธาตุ ในดินก็เป็นอาหารให้พืช และดินนั้นจะรับการปรับตัวปรับสภาพ ความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา พร้อมกับทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำ คืออุ้มน้ำเอาไว้พร้อมทำความ ชุ่มชื้นในดินเอาไว้ใช้อย่างไม่ขาดแคลน เหตุนี้ดินและน้ำจึงเป็นทุนพื้นฐาน ในธรรมชาติจะคง

อยู่โดยไม่เสื่อมโทรมตราบเท่าที่ป่ายังคงสภาพอุดมสมบูรณ์เอาไว้ได้ ดังนั้นความพิสดารของ
ทุนพื้นฐานของป่าจึงได้แก่ความไม่เสื่อมค่า ไม่สึกหรอในการใช้ ในเรื่องน้ำก็เช่นเดียวกัน โดย
ธรรมชาติแล้วน้ำเป็นต้นทุนพื้นฐานของสัตว์น้ำและพืชต่างๆ ล้วนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรง
และทางอ้อม ดินและน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานดำรงฐานะเป็นแหล่งที่มาของสิ่งมีชีวิต เพราะถ้าขาด
ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ โลกนี้คงไม่มีสรรพชีวิตเกิดขึ้น ดังนั้น กลไกแห่งความพยายามสร้างดุลย
ภาพในธรรมชาติ เป็นเหตุให้เกิดสภาพการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ตลอดกาลเป็นเวลาอันยาวนาน

จากการสนทนากลุ่ม พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ได้เล่าถึงป่าในเขตชุมชนแม่ทา
ซึ่งเป็นป่าไม้เบญจพรรณในเขตป่าเขาล้อมรอบหมู่บ้านต่างๆ ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่
ปรากฏขึ้นเขียวชอุ่มทำความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่ป่าและภูเขา ช่วยทำให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล
ป่าทำหน้าที่ซึมซับน้ำฝนที่ตกลงมาและต้นไม้ทำหน้าที่เป็นกั้นชนมิให้น้ำฝนไหลชะเซาะกัดกร่อน
ดินให้ชะล้างส่วนที่เป็นปุ๋ยฮิวมัสกลับมิให้ถูกชะล้างออกไปจากหน้าดิน ทำความอุดมสมบูรณ์ให้
กับพื้นที่ป่า และทำหน้าที่เก็บอุ้มน้ำให้เกิดเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึมซาบไหลลงไปสู่ที่ราบลุ่ม
คือ ผืนนา ไร่ สวน ของเกษตรกร ทำให้ประชาชนได้รับน้ำจากภูเขาไหลซึมออกมาตลอดทั้งปี
ประชาชนทุกหมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 7 ได้เล็งเห็นความสำคัญของป่าเขา ซึ่งเป็นจุด
สายเลือดสำคัญหล่อเลี้ยงพื้นที่ทำกินให้แก่ประชาชนทุกหมู่บ้านและยังก่อให้เกิดทัศนียภาพที่
เขียวร่มรื่นตลอดทั้งปี และยังเป็นมรดกที่จะตกทอดไปสู่บุตรหลานในอนาคตต่อไป

ต่อจากนั้น นางยุพิน ต๊ะปวน สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เป็นผู้อาวุโส เล่าเสริมต่อเรื่อง
คุณค่าของทรัพยากรป่าไม่ว่า เมื่อคนเป็นเด็กเจริญเติบโตจนถึงวัยสาว ได้ออกจากบ้านไปหา
ของป่ากับแม่และเพื่อนๆ ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านกัน ต่างเตรียมมีดและเสียมติดตัวไปด้วย ในฤดูฝน
จะพากันไปเก็บเห็ด ซึ่งมีมากมายหลายชนิด เช่น เห็ดไข่ห่าน ไข่เหลือง เห็ดแป้ง เห็ดแดง เห็ด
ขมิ้นสีเหลือง ถ้าโชคดีจะได้เห็ดโคน มีทั้งโคนดำและโคนขาว พอใกล้เข้าฤดูหนาวก็จะเข้าไป
เก็บเห็ดถอบ ได้มากพอแล้วนำมาล้างน้ำตามลำห้วยหรือแอ่งน้ำ ในขณะที่เก็บเห็ดแล้วก็จะเดิน
ลัดเลาะตามชายป่า เห็นกอไผ่ก็จะแวะเข้าไปดูว่ามีหน่อไม้หรือไม่ หากโชคดีก็จะได้หน่อไม้
เป็นของแถม ในสมัยก่อนป่าอุดมสมบูรณ์มาก เพียงแต่เดินเข้าไปชายป่าก็พบเห็ดต่างๆ ยิ่งเดิน
ลึกเข้าไปก็ยิ่งพบมากขึ้น เราเดินจากป่านี้เข้าป่าโน้น ตามแม่ผู้มีความชำนาญทิศทาง บางครั้งก็
เดินหลงป่าเหมือนกันต้องคอยจดจำทิศทางไว้ บางป่ามีผลไม้ป่าให้เก็บกินเช่น พุดซาขอ
ผลดัดเต่า ผลนมแมว มะขามป้อม ผลโชค มะค้อเลน เป็นต้น ผลไม้เหล่านี้มีรสชาติอร่อย
พอช่วยเป็นผลไม้ให้แก่พวกเราในยามยาก แม้แต่ขณะที่เดินเข้าไปเก็บผลไม้ตามพุ่มไม้ จะพบ

เห็นกระต่ายป่าวิ่งหนีออกไป พวกเราไม่ทำร้ายมันเห็นแล้วนำส่งสารและมีชุกชุมเหลือเกิน แม้แต่สัตว์ป่าพวกอื่นเห็น เคยเห็นชาวบ้านที่เป็นผู้ชายไปยังเอามาทำห่อหมกกิน

ในส่วนการเล่าเรื่องชมดงชมป่าของคุณยุพินแล้ว ท่านผู้เล่าทองคำ บุญมาอุป อุด ไม่ได้ที่จะเล่าเสริมต่อการล่าสัตว์ว่า เป็นสัตว์ป่า ชอบชุกชอนตัวอยู่บนต้นไม้ใบหนาที่ใบพอกกลางคืนจะออกหาอาหาร โดยเฉพาะช่วงใกล้สว่างมันจะไปหาผลหน่วยไม้ป่า เช่น ค้อแลน (คล้ายผลลิ้นจี่) เป็นอาหาร พวกลุงจะดักข่มรอ แล้วใช้ปืนเก็บยิงลวงตกลงมา ไปคราวหนึ่งก็ได้หลายตัว ตอนนี้อยู่แก่แล้วไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล้วและยังเล่าถึงการไปพบหมีควายที่อาศัยอยู่ตามถ้ำ หรือชอกหินบนภูเขา พวกเราชาวบ้านกลัวหมี กลัวเสือ ถ้าไม่จำเป็นจะไม่สู้กับมัน เมื่อถามถึงสัตว์ป่าอื่นๆ ลุงทองคำเล่าให้ฟังถึงสัตว์ป่าหลายชนิดที่เคยพบเห็นในป่าแม่ทาแห่งนี้ คือ มีสัตว์ป่าเกือบทุกชนิด ตั้งแต่สัตว์เลื้อยคลานคือ เต่า แล่น เก้ง กวาง งูสิงห์ ชาวบ้านนิยมนำมากินกันมาก งูเห่า งูจงอางต้องคอยระวัง หากไปเจอมันตอนตกไข่ มันจะหวงไข่ของมันมาก พวกเข้าป่าเคยมาเล่าให้ฟังถึงงูพวกนี้ไว้เกือบเอาชีวิตไม่รอด วัวป่า ควายป่า เคยมีให้เห็น แม้แต่ช้างป่าจะเข้ามาอาศัยอยู่เป็นพักๆ เข้าใจว่ามาจากป่าอื่นซึ่งมีเขตติดต่อกันหมด ในสมัยนั้นเมื่อพวกเราอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ถึงฤดูทำนาก็ทำนาปีกัน อาชีพอย่างอื่นไม่มี มีแต่เลี้ยงไก่บ้านเอาไว้ฟังเสียงมันขันจะได้บอกเวลา เพราะสมัยนั้นไม่มีนาฬิกา ใกล้จะเพล พระจะตีกลองบอกเวลา เก็บผักจากรั้วบ้านและสวนครัวมาทำเป็นอาหาร ส่วนอาหารพวกปลาและเนื้อกึ่ง หอย ปู ก็ต้องอาศัยได้จากป่า แม่น้ำและทุ่งนา นานๆ ก็จะได้ไข่จากไก่ที่เลี้ยงไว้ในบ้านพร้อมกับเก็บกินไข่เป็นอาหารสำหรับเด็กๆ ผู้ใหญ่ก็อาศัยผัก หน่อไม้ เป็นอาหารหลัก พวกเราก็ดำรงชีวิตอยู่ได้ตามมีตามเกิดไม่เดือดร้อนอะไร ขอให้หมีข้าวอยู่ในถ้ำ ข้าวพอกินตลอดปีก็พอใจแล้ว ที่เล่าให้ฟังมาทั้งหมดนี้ เล่าเฉพาะที่เกิดจากทรัพยากรป่าไม้ เท่านั้น

2. ทุนทรัพยากรทางบุคคล

ชาวบ้านตำบลแม่ทา จะสามารถพัฒนาหมู่บ้านของตนได้นั้น ต้องอาศัยศักยภาพของบุคคลในหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้นำ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หมอชา ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้รู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน) และชาวบ้านที่ให้ความร่วมมือกับผู้นำในการพัฒนาและทำกิจกรรม

ทุนทรัพยากรทางด้านบุคคลนี้ นอกจากมีผู้นำที่เป็นทางการแล้ว ชุมชนยังมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการอีกตามความเชี่ยวชาญของตน เช่น หมอชา ผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ผู้จัดการเหมืองฝาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าข้าวสาร กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มจักสาน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มเลี้ยงวัว เป็นต้น

กลุ่มองค์กรชุมชนเหล่านี้เป็นเวทีสร้างผู้นำ สร้างคุณภาพของสมาชิกในการทำงาน เป็นกลุ่มซึ่งเป็นทุนอย่างสำคัญสำหรับการพัฒนา การแก้ปัญหาของชุมชน และการสร้าง ประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

จากการศึกษาชุมชนแม่ทา พบว่ามีทรัพยากรบุคคล จำนวน 4,593 คน กระจายอาศัย อยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ดังนี้ คือ

หมู่ที่ 1	บ้านทาม่อน	เพศชาย 335 คน	เพศหญิง 336 คน	รวม 671 คน
หมู่ที่ 2	บ้านท่าข้าม	เพศชาย 419 คน	เพศหญิง 369 คน	รวม 788 คน
หมู่ที่ 3	บ้านค้อกลาง	เพศชาย 277 คน	เพศหญิง 249 คน	รวม 526 คน
หมู่ที่ 4	บ้านห้วยทราย	เพศชาย 511 คน	เพศหญิง 490 คน	รวม 1,041 คน
หมู่ที่ 5	บ้านป่าน้อย	เพศชาย 233 คน	เพศหญิง 213 คน	รวม 446 คน
หมู่ที่ 6	บ้านดอนชัย	เพศชาย 258 คน	เพศหญิง 282 คน	รวม 540 คน
หมู่ที่ 7	บ้านใหม่ดอนชัย	เพศชาย 271 คน	เพศหญิง 310 คน	รวม 581 คน

บุคลากรที่ทำหน้าที่บริหารหมู่บ้านคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวม 7 คน นอกจากนั้นมี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล มีบุคลากรระดับบริหารกิจกรรมกลุ่ม ต่างๆ ทั้งหมด 21 กลุ่ม มีประธาน รองประธาน เลขานุการ เจริญญิก นอกนั้นเป็นสมาชิกของกลุ่ม

จากการบอกเล่าของกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ถึงทรัพยากรทางบุคคล ก็คงหมายถึงถึงบุคคลทุกคนตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยชรา ทั้งเพศชายและเพศหญิง รวมอยู่อาศัยในชุมชนด้วยกัน แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ของตน ยกเว้นแต่พวกเด็กซึ่งกำลังอยู่ในวัยศึกษา มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนอย่างเดียว พอเจริญเติบโตขึ้นก็เป็นกำลังช่วยพ่อ แม่ทำงานบ้าน เช่น เช็ดบ้าน ถูเรือน ปัดกวาด ทำความสะอาด ช่วยซักเสื้อผ้า ล้างภาชนะจานชาม ช่วยพ่อแม่เตรียมอาหารก็มี หรือช่วยเหลืองานเล็กๆ น้อย ตามแต่พ่อแม่จะใช้ ในสมัยก่อนมีเด็กเกิดมาก พวกพี่ๆ จะมีหน้าที่เลี้ยงน้อง ช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ หากมีเวลาว่างก็จะช่วยงานเกษตรได้ เด็กบางคนแข็งแรงทำงานเทียบเท่าผู้ใหญ่ก็มี

พอเจริญเติบโตมากถึงวัยหนุ่มวัยสาว พวกเด็ก ๆ เหล่านี้สำเร็จการศึกษาในระดับต่างๆ ในหมู่บ้านของเรา คนสมัยนี้เรียนอย่างต่ำชั้นมัธยม 3 ขึ้นไป จนถึงชั้นมัธยม 6 อาชีวศึกษาและระดับปริญญาตรี จึงเริ่มมาประกอบอาชีพ มีบุตรชายและบุตรสาวของชาวบ้านหลายคนสำเร็จชั้น ปวส.ที่กำลังเรียนปริญญาตรี ดูเหมือนจะมีจำนวนน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ของพ่อแม่ที่จะส่งให้เรียนหรือขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กว่าตนเองเรียนได้หรือไม่

คุณไพบูลย์ บำเพ็ญ คุณอรุณี ดวงเรือนแก้ว ช่วยกันเล่าถึงบุคคลต่างๆ ของชุมชนแม่ทาที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันออกไปตามความรู้ ความสามารถ ความถนัด พวกจบการศึกษาสูงก็จะประกอบอาชีพรับราชการ ทำงานในบริษัท ในโรงงานอุตสาหกรรม เช่นนิคมอุตสาหกรรมลำพูน พวกที่เป็นช่างมีฝีมือ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเชื่อม โลหะ ช่างเหล็ก พวกนี้จะไปประกอบอาชีพในต่างจังหวัดและต่างประเทศ เพราะทำงานได้ค่าแรงแพง โอนเงินผ่านธนาคารมาช่วยเหลือครอบครัว สร้างฐานะให้แก่ครอบครัว ตัวอย่างให้เห็นจากการสร้างบ้านให้ใหญ่โตและสวยงาม ช่วยเสริมความเจริญให้แก่ท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง

ส่วนที่มีความรู้ปานกลาง หรือมีความรู้น้อยอย่างพวกเรานี้คงจะต้องอาศัยทำงานประจำอยู่บ้าน ทำไร่ ทำนา ทำสวน ค้าขาย รับจ้าง ตามแต่จะมีโอกาส มีรายได้พอกินพออยู่ก็พอใจแล้ว พ่อกำนันอนันต์ ช่วยเสริมว่าพวกเราเป็นผู้เฒ่าผู้แก่แล้ว ทำงานตรากตรำมาก็มากจนถึงวัยร่วม 60 ปีแล้ว อีกไม่นานก็จะร่วงโรยไปตามกาลเวลา บุคคลรุ่นหลังคือรุ่นลูก หลาน เหลน ก็จะเจริญเติบโตเข้ามาประกอบอาชีพและช่วยกันบริหารท้องถิ่น ขณะนี้ก็ได้คนหนุ่ม คนสาว มีพลังไฟแรง คือมีกำลังกาย สติปัญญาเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมกลุ่มและองค์กรต่างๆ ของชุมชน เช่น เป็นกรรมการสภาตำบล เป็นกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเจ้าหน้าที่ของฝ่ายราชการ เช่น ครูสอนในโรงเรียน เป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของสถานีอนามัยตำบล เป็นต้น บุคคลเหล่านี้เป็นกำลังช่วยเหลือกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ตลอดมา ในอนาคตหากเยาวชนของหมู่บ้านจบการศึกษาสูง มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงามก็เชื่อว่าบุคลากรเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาชุมชนของเราให้เจริญยิ่งขึ้นไป

3. ทูตทางภูมิปัญญา

จากภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งสืบทอดติดต่อกันมาครั้งบรรพบุรุษ กลุ่มชนรุ่นหลังได้เรียนรู้จากการฝึกฝน ในการทำไร่ ทำสวน จักสาน สร้างบ้าน ทอผ้า การทำเหมืองฝาย การทำเหมือง เพื่อหาน้ำจากแม่น้ำลำห้วย การหาแหล่งน้ำจากภูเขามาใช้ในหมู่บ้านเพื่ออุปโภคและบริโภค จากการสัมภาษณ์พ่อคำ ทาพรหม ได้เล่าให้ฟังว่า การจัดการน้ำจะมีผู้ดูแล

รับผิดชอบได้แก่ แก่เหมือง หรือแก่ฝาย ซึ่งคอยจัดสรรแบ่งปันน้ำให้ทุกคนได้ใช้อย่างพอเพียง โดยอาศัยแรงงานของชาวบ้านเป็นทุนสำหรับซ่อมแซมและพัฒนาเหมืองฝาย รวมถึงเป็นการป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วมได้อีกด้วย ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมาแต่ครั้งโบราณกาลไม่สามารถกำหนดได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใดและจะสิ้นสุดเมื่อใด トラบใดที่อนุชนรุ่นหลังยังเห็นความสำคัญของการทำเกษตรกรรม ทำนาและมีการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อ ตามสถานการณ์ที่ชุมชนยังเห็นว่าภูมิปัญญาเหล่านี้ยังมีความสำคัญ และควรอนุรักษ์ให้ลูกหลานในชุมชนปฏิบัติตาม และยึดถือเอาเป็นแบบอย่างสืบต่อไป トラบนั้นภูมิปัญญาเหล่านี้ก็อาจจะถูกสืบทอดเป็นมรดกของชุมชนตลอดไป ซึ่งทุนทางสังคมประเภทนี้ เป็นทุนสร้างสรรค์ ซึ่งเกิดขึ้นเองในตัวบุคคลของแต่ละบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาดความถนัดเป็นพรสวรรค์ที่มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาไม่เหมือนกัน

ทุนทางภูมิปัญญาของชุมชนแม่ทา ที่สืบทอดต่อกันมา มีปรากฏให้เห็นดังนี้

การสืบสานวิทยาการพื้นบ้าน ด้านดนตรี

ดนตรีพื้นบ้านเป็นวิทยาการอย่างหนึ่งที่สืบทอดติดต่อกันมา จากการสัมภาษณ์ คุณมานพ คำอินตะ หัวหน้าคณะดนตรีไทยเดิมของหมู่บ้านห้วยทราย เล่าให้ฟังว่า ตนเองชอบดนตรีมาตั้งแต่เด็กๆ ชอบดูผู้ใหญ่คือพวกหนุ่มๆ หมู่บ้านจะมารวมกลุ่มกันมาเล่นดนตรี แต่เดิมจริงๆ แล้ว ดนตรีเริ่มมาจากวัด เช่น วงดนตรีฆ้องวง เล่นงานประเพณีของวัดที่สำคัญ วงดนตรีประกอบด้วย ฆ้องวง ระนาด กลอง ฉิ่ง ฉาบ ปี่ (แน) ปี่หลวง ปี่กลาง ปี่เล็ก (ปี่แก้ว) มาเล่นร่วมวงกันทำให้งานครึกครื้นเรียกความสนใจจากชาวบ้านให้มาชุมนุมกัน นอกจากนั้นวงดนตรีฆ้องวงยังได้รับความสนใจให้มาช่วยบรรเลงในงานปอยหลวง แม้กระทั่งประเพณีชกมวยของหมู่บ้าน ปลุกใจผู้ฟังได้อย่างดี หรือในงานศพ เล่นเพลงต่างๆ เช่น เพลงมหาโศก ทำให้ผู้ฟังซาบซึ้งใจ ถึงกับร้องไห้ก็มี

พอมาถึงปัจจุบันนี้ วงดนตรีฆ้องวงเริ่มจางหายไป เหลือแต่อุปกรณ์เครื่องดนตรีเก็บไว้เป็นอนุสรณ์ กลุ่มหนุ่มสาวรวมกลุ่มตั้งวงดนตรีไทย อาศัยพวกหนุ่มๆ ที่มีความรู้และถนัดในการเล่นดนตรี ซึ่งประกอบด้วย ซอด้วง ซออู้ ซอด้วง กลอง ฉิ่ง ซลุ่ย อาศัยพ่อครูดนตรีคือพ่อหนานคำแปง เป็นครูสอนแก่หนุ่มที่สนใจ เมื่อร่วมวงกันได้แล้วพวกหนุ่มเหล่านี้จะมาฝึกซ้อมกันเป็นประจำ ในยามค่ำคืน เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ หลังจากต้องตรากตรำการทำงานในไร่นา เรือกสวน และงานก่อสร้างมานาน จึงทำให้มีความสามัคคีรักใคร่ต่อกัน เป็นการคลายเครียด ไม่มีว้าวุ่นอบายมุข คือสุรา ยาบ้าน เล่นการพนัน เป็นต้น พวกเรานักดนตรีจะมีจิต

ใจอ่อนโยน มีอารมณ์สุนทรีย์ สุภาพเรียบร้อย รักความสงบ นี่ก็เป็นศิลปะวิทยาอีกประการหนึ่ง ที่ชุมชนแม่ทามีและคิดว่าจะพยายามอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไปให้ยาวนานที่สุด

การสืบสานวิทยาการพื้นบ้าน ด้านเหมืองฝาย

องค์กรเหมืองฝาย เป็นการรวมตัวทำกิจกรรมกลุ่มอันหนึ่งของชุมชน เพื่อนำทรัพยากรน้ำแม่ทามาหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรทำการเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวนและทำนา ตลอดถึงการทำนาใช้เป็นน้ำอุปโภคบริโภค การสืบสานภูมิปัญญาที่มีมาแต่อดีตนับแต่ครั้ง ปู่ย่า ตาทวด มาตั้งรกรากทำกินและอยู่อาศัยนานร่วม 200 กว่าปี ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้นำชักชวนญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านไปทำฝายน้ำล้น

ฝายน้ำล้นของชุมชนแม่ทา ชาวบ้านเดิมช่วยกันจัดสร้างจาก 1-2 ฝาย ด้วยการร่วมแรงร่วมใจกัน และต่างคนให้ช่วยกันจัดหาวัสดุ คือหลักไม้ไผ่ปลายแหลม และไม้เนื้อแข็งปลายแหลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 1 นิ้ว – 5 นิ้ว ยาวตั้งแต่ 1 ศอก ถึง 2 ศอก มัดรวมกันเป็นมัดๆ ละ 20 อัน ครอบคร้วหนึ่งให้จัดเตรียมไป 2 มัด พร้อมกับให้น้ำจอบ เสียม มีด ขวาน ช้อน ไปด้วย หากไม้ทำฝายไม่เพียงพอก็จะให้ตัวแทนที่เป็นคนหนุ่มแข็งแรงเข้าไปเอาไม้ในป่ามาทำ ไม้หลักจนพอกับความต้องการพวกเราก็ช่วยกันทำต่อๆกันมา ก็ได้ฝายน้ำล้นนำแหล่งน้ำจากแม่ทาให้ไหลเข้าสู่ลำเหมืองไปยังพื้นที่สวนได้ จากประวัติคำบอกเล่าของชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่หลายคน ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า พวกเราไม่สามารถสืบค้นได้ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ท่านใด เป็นหัวหน้าคนแรก และสร้างในปี พ.ศ.อะไร แต่เชื่อว่าฝายน้ำล้นและลำเหมืองดั้งเดิมคือ ฝายน้ำล้นบ้านท่าม่อน หมู่ที่ 1 และ บ้านท่าข้ามหมู่ที่ 2 มีจำเหมืองและกรรมการเหมืองฝายของหมู่บ้าน ซึ่งแยกจากคณะกรรมการของเหมืองฝายของหมู่ 4, 5, 6, 7 เพราะพื้นที่รับน้ำอยู่ห่างไกลกัน

ปัจจุบันนี้ทั้งตำบลแม่ทา มีฝายน้ำล้นถึง 10 ฝาย และมีลำเหมืองเพื่อนำน้ำไปสู่พื้นที่เกษตร หลาย 10 ลำเหมือง แยกแขนงไปทั่วทุกหมู่บ้านของตำบล ส่วนจำฝายก็แบ่งกันรับผิดชอบตามลักษณะของพื้นที่

พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน กำนันตำบลแม่ทา และพ่อหนานทองดี คำตา ผู้ทำหน้าที่แก่เหมือง เล่าให้ฟังถึงการดำเนินงานกิจการเหมืองฝาย การสร้างก็ไม่อาศัยเทคโนโลยีที่สลับซับซ้อนอะไร จากการได้เห็นตัวอย่างฝายน้ำล้นที่มีอยู่เดิมเป็นฝายน้ำล้นที่ทำด้วยหลักไม้ดีขวางกันน้ำ มีความหนาของสันฝายประมาณ 2 วา แล้วใช้หินทุ้มลงไป ผสมกับดินทำเป็นคันดินกันน้ำ จนสามารถบังคับน้ำให้ไหลเข้าสู่ลำเหมืองได้ ข้อสำคัญเราต้องตั้ง

เวรยามกันดูแล ก็อาศัยทุกครอบครัวของแต่ละหมู่บ้านเป็นสมาชิก แล้วให้สมาชิกเลือกผู้ที่เหมาะสม เช่น มีความรู้ในการทำเหมืองฝาย การบำรุงเหมืองฝายดีขึ้นเป็นหัวหน้าเป็นนายเหมืองฝายหรือแก่ฝาย แต่งตั้งผู้ช่วยและกรรมการ ทำหน้าที่ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะลาออกหรือตายจากไป ต่อจากนั้นคณะกรรมการก็จะทำหน้าที่ปกครองดูแลสมาชิกสร้างกฎระเบียบของเหมืองฝายขึ้น ให้สมาชิกต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เช่น การเสียค่าบำรุง การร่วมแรงซ่อมแซมลำฝาย และการลอกลำเหมือง การตรวจตราดูแลแบ่งปันน้ำให้แก่สมาชิก ตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างเท่าเทียมกันและยุติธรรม การนัดประสานงานกับคณะกรรมการและสมาชิก เพื่อกำหนดวัน เวลา วัสดุ อุปกรณ์ในการซ่อมแซมและขุดลอกเหมืองฝายประจำปี หากมีกรณีพิพาทเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกผู้ใช้น้ำ ก็จะทำให้คณะกรรมการเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยและตัดสิน นอกจากนั้นหัวหน้าและคณะกรรมการ ต้องทำหน้าที่ประสานงานกันองค์กรภายใน เช่น อบต. สภาตำบล องค์การภายนอกจากสภาจังหวัด หรือฝ่ายอำเภอ เพื่อของบประมาณมาช่วยสนับสนุนเหมืองฝาย ปัจจุบันสมาชิกอยากได้ฝายที่ทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กเพราะคงทนถาวรไม่แตกร้าว ใช้เวลาดูแลรักษาและบำรุงน้อย ขณะนี้มีฝายน้ำล้นเปลี่ยนจากคันดินมาเป็นคันคอนกรีตรวม 5 ฝาย

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสหมู่บ้าน และนายเหมือง ทำให้ทราบถึงการถ่ายทอดศิลปวิทยาการพื้นบ้านดั้งเดิมจากฝายน้ำล้นคันดิน มาเป็นฝายน้ำล้นยุคสมัยใหม่คือ ฝายคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของพวกเขา

การสืบสานวิทยาการพื้นบ้านด้านช่างไม้

จากการเล่าสู่กันฟังของคุณลุง บุญเย็น คำดา ช่างไม้ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านป่าน้อย ให้ข้อมูลว่า การสร้างบ้านสมัยก่อนไม่ยุ่งยากซับซ้อน ตัวบ้านทำด้วยไม้ ส่วนมากเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง วัสดุการก่อสร้างขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัว ส่วนใหญ่ของชุมชนชนบทภาคเหนือการสร้างบ้านมักจะเป็นบ้านขยาย คือเริ่มจากเรือนพ่อแม่เป็นบ้านหลัก แล้วขยายเป็นเรือนลูกๆ เมื่อแต่งงานแล้วก็แยกครอบครัว ลงไปสร้างบ้านเรือนของตัวเองใหม่ หากไม่มีทุนก็จะอาศัยยืมข้าวของบิดามารดาต่อเติมอาคารบางส่วน หากไปสร้างใหม่ก็อาศัยไม้จากป่า หัวหน้าบ้านเข้าไปตัดไม้เสา ขนมาทางล้อเกวียนมาทำเป็นเสากลม ขนาดความยาวขึ้นอยู่กับว่าจะทำบ้านใต้ถุนเตี้ยหรือใต้ถุนสูง ใต้ถุนเตี้ยก็มักจะสร้างสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 90-120 เมตร ส่วนใต้ถุนสูงก็จะสร้างสูงจากระดับพื้นดิน 1.5-2.0 เมตร

เมื่อสะสมวัสดุก่อสร้างได้แก่ ไม้ แวง อกไก่ ตง กลอน ไม้ปูพื้น ไม้ฝา ไม้คร่าวฝา พร้อมแล้ว ครั้นถึงวันได้ฤกษ์ตีสร้างบ้านก็จะขฤกษ์จากพระผู้อาวุโส หรือผู้เฒ่าผู้แก่อาวุโส จะบอกฤกษ์วันเวลาให้ ว่าเดือนนี้วันไหนเป็นวันดี วันไหนเป็นวันเสีย แล้วจึงจะบอกญาติของตน เพื่อนบ้านที่เคยช่วยเหลือกันมาร่วมกันขุดหลุม แต่งเสา แต่งไม้เครื่องประกอบ ถึงเวลาก็ต้องมี พิธิยกเสาเอก มีพิธีกรรมทางศาสนาคือ ทำกระทางใส่ของคาวหวาน ดอกไม้รูปเทียนจุดบูชาขึ้น ทำว้างสี่ จะมีพ่อหมอหรือพระผู้เคยทำพิธีสวดคาถา ถ้าท้องปากเปล่าไม่ได้ก็อาศัยตำรา ทำพิธี ร่ายมนต์คาถาบูชาเทวดาและทำว้างสี่ เพื่อให้เป็นสิริมงคล และช่วยให้การก่อสร้างสำเร็จไป ด้วยดี ไม่มีปัญหาอุปสรรคใดๆ

ฝ่ายช่าง ผู้ช่วยช่าง แรงงานช่างจะช่วยกันทำพิธียกเสาเอกมีดินกล้วย ดินฮ้อย มีกล้วย 1 เครือ มีมะพร้าว 1 คะแวง ผูกติดกับเสาเอก ต่อจากนั้นจึงยกเสารองและเสาบริวารอื่นๆ ขึ้น จนครบลำดับต่อไปจึงหาระดับความสูงของ แวง ไม้ เถื่อนเสาใส่ไม้ตอกตะปูให้หนาแน่น มันคง เรียกว่าขึ้นโครงบ้านพอเป็นรูปเป็นร่าง ช่วงนี้จะใช้เวลาถึงครึ่งวัน ครั้นถึงเวลาอาหาร กลางวัน ฝ่ายผู้หญิงแม่บ้านญาติพี่น้องจะช่วยกันทำอาหารเลี้ยงช่างผู้ชาย ประเพณีผูกน้ำใจก็หนี ไม้พื้น คือเลี้ยงข้าวพร้อมสุรามาแต่ไม่มากนัก เกรงว่าช่างจะเมาเหล้าก็จะทำการงานต่อไป ไม่ได้

ครั้นช่วงบ่ายจึงทำงานต่อ คือขึ้นอกไก่ วางกลอนหลังคา ติไม้คาน ติไม้ระแนง แล้ว แต่ว่าหลังคาจะมุงด้วยวัสดุอะไร เช่น ลังกะสี กระเบื้องดิน ปัจจุบันนิยมใช้กระเบื้องลอนคู่ หรือมุงด้วยหลังคาใบตอง ใบจาก แล้วแต่ฐานะและท้องถิ่นที่มีวัสดุมุงหลังคา ต่อจากนั้นก็วาง ตงปูพื้นด้วยไม้ฟากไม้กระดาน ตัดตั้งคร่าวฝาตีฝ้าบ้าน ใส่วงกบประตู หน้าต่าง ติดตั้งบันไดขึ้น บ้าน ซึ่งเป็นอันเสร็จพิธีของการสร้างบ้าน ถ้าหากไม่เสร็จก็เป็นหน้าที่ของเจ้าของบ้านที่จะ สร้างต่อไป โดยอาศัยช่างอื่นๆ ที่เป็นญาติหรือเพื่อนบ้านเข้ามาช่วยเหลือ สำหรับงานสร้างในวันแรกถือว่าเป็นงานลงแขกลงแรงร่วมกัน เป็นประเพณีสืบทอดติดต่อกันมายาวนานนับตั้งแต่ ครั้งบรรพบุรุษ เป็นต้นมา

ฟังคุณเทคโนโลยี หรือเทคนิคการสร้างบ้านของคุณลุงบุญเย็น คำดา คุณแล้วไม่ยากเลย ไม่ สลับซับซ้อน แต่ก็ต้องอาศัยฝีมือ ความรู้ที่สืบทอดมาจากพ่อ ที่เป็นช่าง หรือลุง หรือญาติที่เป็น ช่างก็ต้องอาศัยตัวเราที่สนใจงานช่างด้วย เมื่อเราเห็นผู้เฒ่าผู้แก่ หรือช่างที่มีความชำนาญเราก็ จดจำเอาไว้ เช่น การวางหลักหลุม เป็นจุดศูนย์กลางของเรา การตีไม้กั้นเป็นคอกรอบหลุมเสา เพื่อเอาไว้เป็นเครื่องหมายวัดระดับความลึกของหลุม ความสูงของเสา คือชื่อ ความสูงของแวง ที่จะทำโครงหลังคา และตัวบ้าน ต้องอาศัยการจัดระดับโดยใช้สายยางหรือสายพลาสติกใส่น้ำ

ให้เต็มใช้เชือกมัดพับหัวไว้ไม่ให้น้ำไหลออก ถ้าเป็นสมัยโบราณจริงๆ จะใช้สายตาช่างกะระดับเอา เมื่อได้ช่างชำนาญกะระดับก็มักจะไต่ระดับเสมอใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ข้อมูลดังที่เล่ามาเหล่านี้เป็นข้อมูลจาก ผู้เฒ่าช่างเล่าสู่ลูกหลาน ให้ความรู้ศิลปวิทยาการสมัยเก่าสามารถนำมาใช้กับวิทยาการสมัยใหม่ได้อย่างเนบเนียน แต่ถ้าเป็นสมัยนี้ให้ลุงสร้างอาคารที่เป็นตึกใหญ่โต ขนาดห้องน้ำเท่ากับบ้านลุง ลุงถึงจะไม่อาสาเพราะเกินขีดความสามารถของช่างบ้านนอก ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านระดับนี้ นี่เป็นการถ่อมตัวของผู้เฒ่าช่างอาวุโส แล้วท่านให้ข้อคิดว่า ช่าง 10 หมู่บ้านสมัยอยุธยา สร้างพระราชวัง สร้างวัดที่สำคัญๆ ของประเทศนับไม่ถ้วน ล้วนแต่เป็นฝีมือช่างชาวบ้านที่สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล มีลวดลายศิลปะการตกแต่ง การแกะสลักลวดลาย การฉลุลาย เสา ประตู หน้าต่าง ระเบียงบ้านให้สวยงาม เราจะไปดูถูกช่างเหล่านั้นไม่ได้ เพราะงานฝีมือเป็นศิลปะ หรือพรสวรรค์ประจำตัวที่ถูกถ่ายทอดมาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน แม้แต่พิธีขึ้นเสาเอก ช่างต้องทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ก็เพื่อเป็นสิริมงคล ทำให้ช่างสร้างบ้านด้วยความมั่นใจว่าเทพจะช่วยคุ้มครองตลอดถึงกล้วย อ้อย มะพร้าว ขึ้นกับเวลากล้วยก็สุก ช่างก็ได้อาศัยกินกล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อนเป็นการบำรุงช่างไปในตัว ก็จะช่วยให้ช่างอึดท้องทำงานได้รวดเร็ว ประณีต และทำด้วยความตั้งใจ ประเพณีเหล่านี้ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและคิดว่าจะสืบทอดต่อไปในอนาคต

4. ทูนประเพณีความเชื่อ

ความเชื่อของคนในชุมชนแม่ทาจะเริ่มจากการที่บุคคลหรือคนในชุมชนได้ยึดถือและปฏิบัติตามประเพณีของชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งประเพณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะเน้นการรวมตัวหรือการมีความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนนั้นๆ เอง โดยจะเป็นการยึดถือทำกันในครอบครัวหรือปฏิบัติร่วมกันทั้งหมู่บ้าน เช่น ประเพณีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ชุมชนแม่ทาจะยึดถือโดยมีการถ่ายทอดคุณค่าทางความเชื่อว่ามีผีบรรพบุรุษเป็นผู้ดูแลรักษาบ้านเรือนคอยปกป้องและคุ้มครองคนในครอบครัวรวมถึงลูกหลานให้อยู่กันอย่างมีความสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งพ่อคำเต็ม สุยะดี ผู้อาวุโสได้ให้ข้อมูลว่า ประเพณีเลี้ยงผีเสื้อบ้านนี้ นับได้ว่าเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษหรือเรียกว่า ผีปู่ย่า ซึ่งครอบครัวจะต้องมาร่วมกันและทำพิธีบอกกล่าวให้บรรพบุรุษรับทราบ

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชนแม่ทาที่เห็นได้ชัดเจนและยังสืบทอดความเชื่อมาจนถึงปัจจุบันคือ ประเพณีปีใหม่เมือง ซึ่งเป็นประเพณีที่ทุกคนต้องมารดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ ขอมมาผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งพ่อบุญช่วย จันทร์เป็ง ผู้อาวุโสของชุมชนได้ให้ข้อมูลว่า

เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานและจะมีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การขนทรายเข้าวัด และเป็นวันที่ญาติพี่น้องมารวมกันมากที่สุดวันหนึ่งของปี และถือว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ มีความเคารพต่อกันรวมทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลกันอีกด้วย

จากประเพณีความเชื่อในพิธีทางศาสนา พิธีกรรมพื้นบ้านย่อมนำไปสู่ความเชื่อ เรื่องบาปบุญ คุณ โทษ ช่วยทำให้ชาวบ้านประพฤติแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ประเพณีความเชื่อนี้จึงทำให้ชุมชนแม่ทาอาศัยอยู่กันได้ด้วยความสงบ ผู้ร้ายภายในหมู่บ้านไม่มี การพนันไม่มีเพราะทุกบ้านประกาศหมู่บ้านของตนปลอดจากการพนัน และกำลังรณรงค์ให้หมู่บ้านปลอดยาเสพติดทุกชนิด เมื่อชุมชนแม่ทาได้สืบสานวัฒนธรรมประเพณี/ความเชื่อ มาแต่โบราณกาล ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อ ความศรัทธาต่อประเพณี โดยเข้าใจว่าประเพณีเหล่านี้ช่วยทำให้เกิดความสำเร็จในการประกอบอาชีพ จึงมีพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาตินั้น ทั้งนี้รวมถึงความเชื่อที่เกิดจากการนับถือศาสนาพุทธ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่อบรมและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เป็นผลทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากพระธรรมคำสั่งสอนนั้นและนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และก่อให้เกิดความสามัคคี จากการบอกเล่าของพ่อหนานทองสุข เมทาคุณ และแม่ฮ้อยเป็ง แสนสุภา ช่วยกันเล่าถึงประเพณีทางศาสนา ประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีทำบุญข้าวใหม่ เลี้ยงผีขุนน้ำ เลี้ยงผีปู่ย่า มีรายละเอียดดังที่พ่อหนานทองสุข เมทาคุณ เล่าถึงงานสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ชาวเหนือเรียกตามที่ตั้งถิ่นฐานเป็นประเพณีปีใหม่ซึ่งตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ถือว่าเป็นวันสังขารล่อง วันนี้ทุกคนครอบครัวจะทำความสะอาดในบ้านของตนเอง ปิดกวาดตามห้องต่างๆ แล้วนำผ้าปูที่นอน ผ้าห่ม ที่นอน หมอน มุ้ง มาผึ่งแดด นอกจากทำความสะอาดบ้านเรือนแล้ว ก็จะชำระร่างกาย สระผมอาบน้ำให้สะอาดผ่องใส เสร็จแล้วจึงแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ ถือว่าเป็นวันที่เริ่มชีวิตใหม่

ในวันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา ทางภาคเหนือเรียกว่า “วันเนา” วันนี้นับว่าเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งที่ชาวบ้านจะไม่ทำอะไรที่ไม่เป็นมงคล ไม่คำทอหรือทะเลาะวิวาทกัน หากมีการทะเลาะวิวาทกันในวันนี้ เชื่อถือว่าจะไม่เป็นมงคลตลอดปี หรือถือว่าเป็นปากของบุคคลนั้นจะเน่าเนิ่นเอง ในวันนี้มีประเพณีทางศาสนา เช่น การขนทรายเข้าวัด โดยนำกระดาดสีมาตัดและทำเป็นธงหรือ “ตุ่ง” มัดติดกับก้านไม้ไผ่ แล้วนำมาปักไว้ที่กองทรายที่มักจะก่อเป็นรูปเจดีย์เพื่อทำพิธีถวายกองทรายในวันรุ่งขึ้น

ในวันที่ 15 เมษายน เรียกว่าวันพญาวัน หรือวันเริ่มศักราชใหม่ ในวันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านนำเอาอาหารคาวหวานต่างๆ ไปทำบุญที่วัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นจึงถวายเจดีย์ทรายและสร่งน้ำพระพุทธรูป ในช่วงบ่ายจะมีการรดน้ำดำหัว เพื่อแสดงสัมมาคารวะหรือขอขมาต่อผู้เฒ่าผู้แก่ บิดามารดา ญาติพี่น้องอาวโส และผู้นำที่สำคัญในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

ในวันที่ 16 เมษายน เป็นวันปากปี ในวันนี้ ชาวบ้านจะไปดำหัวตามวัดต่างๆ ของหัววัดและศรัทธาวัดต่างๆ มีการละเล่นรดน้ำกันทั่วไปอย่างสนุกสนาน เมื่อเล่าถึงงานสงกรานต์เสร็จแล้ว พ่อหนานทองสุก ได้เล่าต่อถึง ประเพณีข้าวใหม่ หลังจากการที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวและนำเอาข้าวเก็บในยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะนำเอาข้าวเปลือกหรือนำข้าวใหม่ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ได้มาทดลองความสำเร็จของตนเอง ด้วยการถวายข้าวพระสงฆ์เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็นบุญกุศลแก่ตน และยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่อพระแม่โพสพตามความเชื่อที่ว่า พระแม่โพสพเป็นผู้ประทานผลผลิตให้ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าบริเวณพื้นที่นามิพินา คือ เทวคาคที่เป็นภูมิเทวารักษ์สถาน ที่คอยคุ้มครองดูแลไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ไร่นาได้ และทำให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์

หลังจากที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญถวายข้าวใหม่แล้ว คณะกรรมการอันประกอบด้วย ปู่อาจารย์ ลำวัดหรือตัวแทนของชาวบ้านพร้อมศรัทธาวัด จะแบ่งสรรข้าวให้แก่วัดต่างๆ เพื่อถวายพระภิกษุสามเณร เพื่อเก็บไว้หนึ่งหรือหุงเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี

ลำดับต่อจากนั้น แม่จ้อยเบ็ง แสนสุภา เล่าถึงงานเลี้ยงผีปู่ย่า หมายถึงผีประจำตระกูล ผีปู่ย่าตายาย หรือผีบรรพบุรุษนั่นเอง กล่าวคือ เมื่อบรรพบุรุษได้ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานก็จะสร้างหอหิ้งไว้ในสถานที่เห็นว่าสมควร โดยหอหิ้งจะวางเครื่องบูชา เช่น พานดอกไม้ รูปเทียน น้ำคั้น (คนโท) จากนั้นจะทำการบวงสรวงอัญเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษให้มาอยู่บนหอหิ้ง เพื่อคอยดูแลปกป้องรักษาบ้านเรือน ลูกหลานตลอดจนบุคคลที่อาศัยอยู่ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ว่า ผีปู่ย่าจะอยู่กับลูกผู้หญิงตลอดไป โดยมากจะอยู่กับลูกผู้หญิงคนโต หากลูกผู้หญิงคนโตเสียชีวิตก็จะไปอยู่กับลูกผู้หญิงคนถัดไปในเครือญาติ

การเลี้ยงผี เสียผี หรือการเลี้ยงตามประเพณี จะเลี้ยงปีละครั้ง ของที่นำมาเลี้ยงเช่นบวงสรวงจะเป็นอะไรนั้นแล้วแต่ความเชื่อของลูกหลานเครือญาติว่า ผีชอบกินอะไร ก็ให้นำของนั้นมาเช่นบวงสรวง เช่น หัวหมู เบ็ด ไก่ เนื้อวัวหรือเนื้อควาย เป็นต้น ส่วนสุรานั้นมักจะเป็นสุราขาว ซึ่งของเลี้ยงเช่นบวงสรวงตามประเพณีแล้ว ได้แก่ หัวหมูกับสุราเท่านั้น ช่วงเวลาเลี้ยงผีนั้น ชาวบ้านแม่ทาจะกำหนดราวเดือนพฤษภาคมหรือเดือน 9 ซึ่งแล้วแต่จะกำหนดกันเอง เพื่อ

เป็นการนัดหมายไว้ให้เรือญาติที่อยู่ห่างไกลจะได้เดินทางมาช่วยและร่วมงานด้วย ถือว่าเป็น การชุมนุมเครือญาติก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่เครือญาติอีกด้วย

ส่วนการเสียดินนั้น ไม่มีกำหนด หากมีการผัดผีเมื่อใดทำพิธีเสียดินเมื่อนั้น โดยมากแล้ว การเสียดินจะใช้หมูทั้งตัวหรือเฉพาะหัวหมู การเลี้ยงแก่นั้นก็ทำแบบเดียวกัน เช่น ลูกหลานจะ เดินทางไปทำงานในที่ห่างไกลในช่วงเวลาหนึ่ง ก็จะขนบานด้วยหัวหมู 1 หัวและสุราขาว 5 ขวด เมื่อลูกหลานเดินทางกลับบ้านโดยปลอดภัยก็จะทำพิธีเลี้ยงแก่น

การนับถือผีปู่ย่านับเป็นความเชื่อของชาวชนบท ซึ่งส่วนมากจะเป็นการนับถือ ศาสนาพุทธปนกับไสยศาสตร์ รวมถึงเป็นความเชื่อที่เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นการรวมญาติ และ เป็นการแนะนำผู้ที่เข้ามาเป็นแขกให้รู้จักญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงอีกด้วย พ่อหนานทองสุก เมทาตุก เล่าเสริมต่อถึงงานเสียดินขุนน้ำ ของชาวชุมชนบ้านแม่ทานั้น ได้กำหนดช่วงเดือน พฤษภาคมหรือขึ้น 7 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี โดยกำหนดให้กลุ่มเหมืองฝายร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านในชุมชนแม่ทาตลอดจนสมาชิกได้ร่วมกันจัดการ เนื่องจากเห็นว่ากลุ่มเหมืองฝาย เป็นผู้ดูแลจัดสรรแบ่งปันการใช้น้ำ ในการจัดพิธีและเตรียมงานนั้น ได้กำหนดให้กลุ่มผู้ชายตัด ไม้ไผ่เพื่อสร้างหอผีขุนน้ำเจ้าที่ สำหรับวางเครื่องสังเวยบูชา ส่วนกลุ่มผู้หญิงจะเตรียมเครื่อง เช่น ไหว้บูชา ได้แก่ กรวยดอกไม้ ธูปเทียน ธงกระดาษ ขนม ผลไม้ต่างๆ เป็นเครื่องเช่น ไหว้ผี

ส่วนพระอธิการบุญมี ศิริบุญโญ วัดห้วยทราย พระอธิการสมศักดิ์ สิริโน โท เจ้าอาวาส วัดจอมธรรม เล่าถึงวัฒนธรรมประเพณีเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเชื่อของบุคคล แต่ก็ต้องสอน ให้เชื่อด้วยเหตุด้วยผลไม่ใช่เชื่ออย่างงมงาย เพราะประเพณีบางอย่าง เช่น การเสียดินก็พอ อนุโลมได้บ้าง แต่ก็คงหมายถึงการไหว้เทพารักษ์ที่รักษาต้นน้ำ รักษาป่า ตัวประเพณีเหล่านี้ทำให้ ชาวบ้านเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่กล้าทำบาป ส่วนคำสอนศาสนาพุทธสอนให้คนมีศีล 5 ซึ่ง รวมไปถึงการไม่พูดคำเท็จ การซื่อสัตย์ เป็นต้น

แม้แต่กิจกรรมกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน ที่ชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลรักษาป่า การ ที่จะห้ามไม่ให้คนเข้าไปตัดไม้ ขโมยไม้จากป่า ก็อาศัยความเชื่อที่เกี่ยวกับป่าไม้มช่วยทำให้เกิด ความชุ่มชื้น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร หากชาวบ้านไม่ยอมเชื่อโดยอ้างว่า ฝนจะตกหรือไม่ตกไม่ เกี่ยวกับป่า แต่เกี่ยวกับมรสุม พายุดีเปรสชัน พายุไต้ฝุ่น เจ้าหน้าที่กลุ่มพิทักษ์ป่าเคยเล่าให้ฟังถึง ความดีร้ายของคนที่จะบุกรุกป่า เห็นประโยชน์ส่วนตน คนพวกนี้จะไม่ยอมฟังเหตุผลจะไม่ เชื่อเรื่องคุณค่าของการอนุรักษ์ป่า กลุ่มคนประเภทนี้ต้องอาศัยกฎหมายบ้านเมืองบังคับจึงจะ ได้ผล

5. ทูนาการพึ่งพาอาศัยกัน

จากการมีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแม่ทาทั้ง 7 หมู่บ้าน แต่เดิมเป็นชาวเขาอพยพย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่บ้านแม่ทา เริ่มจากตระกูลใหญ่ที่สำคัญ ได้แก่ตระกูล ดวงแก้วเรือนตระกูลคำดา ตระกูลบำเพ็ญ และตระกูลไชยวงศ์คำ ต่อจากนั้นชุมชนแม่ทาเริ่มขยายตัวตามความเจริญของบ้านเมือง มีผู้คนจากตำบล อำเภอ และจังหวัดอื่นอพยพเข้ามาอยู่อาศัย แต่ต้นตระกูลใหญ่คือ ตระกูลดวงแก้วเรือน จะมีญาติอาศัยอยู่กระจายมีมากในหมู่ที่ 2, 4, 5 และ 6 ตระกูลคำดา จะมีญาติอาศัยอยู่มากในหมู่ 5,6, และ 7 ตระกูลบำเพ็ญจะมีญาติกระจายอาศัยอยู่มากในหมู่ 5 และ 6 ส่วนตระกูลไชยวงศ์คำ จะมีญาติอาศัยอยู่มากในหมู่ที่ 1,2 และ 5

ความสัมพันธ์ของตระกูลจึงไปมาหาสู่กัน พึ่งพาอาศัยกันเมื่อถึงคราวจำเป็นในวงศ์ตระกูลมักจะพบปะกันในประเพณีที่สำคัญคือ วันงานสงกรานต์ปีใหม่เมือง หากลูกหลานจะนำดอกไม้ อาหาร ผลไม้ ปัจจัยต่างๆ เท่าที่ตนเองมีได้แก่ ผ้าขนหนู (ผ้าเช็ดหน้าขนาดเล็ก) ผ้าเช็ดตัว เสื้อผ้า ขนมน นม อาหารกระป๋อง พร้อมน้ำขมิ้นส้มป่อย ดอกไม้รูปเทียน ใส่ถาดไปถวาย หากญาติพี่น้องจะนัดหมายรวมตัวไปพร้อมๆ กัน เพื่อจะทำพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งเป็นบุคคลสูงอายุของต้นตระกูล เมื่อทำพิธีรดน้ำดำหัวแล้ว ฝ่ายเจ้าภาพคือผู้อาวุโส ทั้งพ่อหม่อน แม่หม่อน พ่ออ้อย แม่อ้อย ก็จะให้ศีลให้พร ผูกข้อมือ แล้วได้เวลาอาหารกลางวันก็จะเลี้ยงอาหารรับประทานร่วมกัน หนี้ไม้อ้นจะต้องมีน้ำอมฤตช่วยผูกมิตรไมตรี เชื่อมสัมพันธ์กันให้ใกล้ชิดสนิทแนบแน่น ต่างก็รดน้ำให้เปียกเย็นชื่นใจ อวยพรให้แก่กันให้ได้รับความสุข ความเจริญตามประเพณี

ญาติทุกคนไม่ว่าจะอยู่แห่งหนใดก็จะกลับมาบ้านเกิดของตนเอง เพื่อร่วมพิธีสงกรานต์ จึงเป็นประเพณีวันรวมญาติ รวมมิตรสหายที่จากกัน ไปทำงานตามสถานที่ต่างๆ

จากสายสัมพันธ์เครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้านที่เคยเกื้อหนุนต่อกันเป็นประจำ เครือญาติเมื่อสมาชิกครัวเรือนใดตกทุกข์ได้ยาก จึงมีความเอื้ออาทรต่อกันช่วยเหลือกัน คุณบุญปิ่น ป่าลี แห่งหมู่บ้านท่าข้าม เล่าให้ฟังถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สมัยก่อนบ้านเมืองไม่เจริญเมื่อมีโจรมาขโมยควายชาวบ้านก็มีการส่งสัญญาณภัยด้วยการตีเกราะ เคาะไม้ให้เกิดเสียงดังหรือตีฆ้องก็ได้ถ้ามี หากเป็นกลางคืนชาวบ้านอื่นๆ ก็จะถูกปลุกให้ตื่นขึ้นมา หากเป็นเวลากลางวันก็จะต้องรีบไปแจ้งความแก่ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ก็จะรีบเคาะตีกลองเรียกประชุม ระดมกำลังของชาวบ้านออกติดตามโจรผู้ร้ายทันที ใครมีอาวุธปืนผา หน้าไม้ หอก ดาบก็ให้นำติดตัวไปด้วย เพื่อเจอผู้ร้ายจะได้ช่วยกันโจมตี นี่เป็นตัวอย่างของการพึ่งพากันในยามเมื่อมีภัยร้ายมาสู่หมู่บ้าน

ต่อจากนั้น คุณบุญปิ่น ปาลี ยังเล่าถึงเรื่องการพึ่งพาอาศัยกันมีมากมาย เล่าทั้งวันก็ยังไม่จบง่ายๆ แต่ละเล่าเรื่องการพึ่งพาที่เกิดขึ้นบ่อยๆ ได้แก่ การพึ่งพายามเจ็บไข้ หรือป่วยเป็นโรค หากมีอาการรุนแรงต้องหามส่งโรงพยาบาล ผ่ากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องต้องช่วยกันไปหารถยนต์ เช่นรถบรรทุกเล็ก บรรทุกคนได้มาก หากผู้ป่วยยากจนก็ต้องช่วยกันออกเงินค่าน้ำมัน ตลอดถึงค่ารักษาพยาบาล ประการต่อมาญาติพี่น้องก็ต้องเดินทางไปเยี่ยมเป็นครั้งคราว จนกว่าจะหาย หรือถ้าป่วยหนักถึงขั้นตาย ชาวบ้านทุกคนซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ ก็จะช่วยกันเก็บรวบรวมเงิน และยังช่วยบริจาคเงินของแต่ละคนอีกต่างหาก ตลอดถึงการช่วยเป็นแรงกาย ช่วยเหลือในการทำพิธีทางศาสนา จนกว่าจะเผาเสร็จ และทำพิธีสวดถอนวิญญานจึงจะถือว่าเป็นเสร็จพิธี ดังนั้นงานศพชาวบ้านถือว่าสำคัญ มีสุภาษิตว่า นานๆ จะมีคนตายครั้งหนึ่ง พวกเราต้องช่วยกันอย่างเต็มที่ นึกถึงอกเขาอกเราไม่ว่าครอบครัวเราจะเกิดขึ้นเมื่อใด ส่วนการช่วยเหลือพึ่งพิงกันเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ขอฟริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ พืชผักสมุนไพรอื่นๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา เข้าลักษณะที่เขาที่เรา ที่ถึงคราวขาดแคลน นอกจากนั้น การพึ่งพาอาศัยทั้งเป็นเงินทอง เป็นแรงงาน เป็นน้ำใจ หากเราจะยึดถือเป็นประเพณี จะช่วยเหลือกันตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคลๆ ไป ครอบครัวใหญ่มีฐานะดี พวกเราจะยึดถือเป็นที่พึ่งพิงสุดท้าย เรื่องเงินทองหากไม่จำเป็นจริงๆ จะไม่เอ่ยขอความช่วยเหลือ เราต้องช่วยเหลือตัวเองให้ถึงที่สุดเสียก่อน นี่เป็นคติเตือนใจของชาวบ้านทุกคน และทุกคนก็ปฏิบัติเช่นนี้สืบต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

คุณบุญปิ่น ปาลี กล่าวว่า ทุนการพึ่งพาอาศัยกัน ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ที่ชาวบ้านช่วยกันจัดตั้งขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์กันนั้นกลุ่มทุนกิจกรรมต่าง ๆ มีจุดประสงค์ช่วยเหลือกัน บางครั้งไม่จำเป็นต้องผ่านองค์กร หรือกิจกรรมกลุ่ม แต่เป็นการอาศัยไหว้วาน ขอแรงกันเมื่อมีงานสำคัญ แต่ถ้าหากจะให้อธิบายการพึ่งพาที่เกี่ยวกับกลุ่มกิจกรรม ก็พอจะยกตัวอย่างได้ เช่น การพึ่งพาช่วยเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้ยืมจากกิจกรรมสหกรณ์ออมทรัพย์ และในทางตรงข้ามกัน กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การออมทรัพย์ กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน หรือจะกล่าวว่าเป็นทุนการพึ่งพาที่ย่อมได้ คือ ถ้าหากถึงคราวจำเป็น เช่น เงินขาดแคลน สมาชิกในบ้านล้มเจ็บ หรือตาย พวกเราก็ได้อาศัยเงินทุนจากสหกรณ์ออมทรัพย์ และเงินจากฅาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งเป็นองค์กรหรือกิจกรรมกลุ่มมาช่วยเหลืออีกทางหนึ่ง

6. ทู่นด้านการจัดการ

ในกิจกรรมกลุ่มแต่ละกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนแม่ทา การดำเนินงานหรือการจัดการ จะทำการคัดเลือกสมาชิกเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมในคณะกรรมการกลางกลุ่มละ 2 คน เมื่อรวมตัวกันแล้วจะมี 21 กลุ่ม จะมีสมาชิกรวม 42 คน โดยที่สมาชิกดังกล่าวจะมาประชุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาและได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลางปฏิบัติงานทำหน้าที่เป็นประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก ซึ่งคณะกรรมการกลางจะมีวาระการประชุมประจำเดือนทุกๆ วันที่ 15 ของเดือน โดยที่กรรมการแต่ละชุดจะมีวาระการทำงานหนึ่งปี การปรับเปลี่ยนของคณะกรรมการกลางจะมีการปรับเปลี่ยนพร้อมกับการประเมินผลงานของกลุ่มต่างๆ โดยกำหนดให้วันที่ 18 เมษายน ของทุกปี เป็นวันประชุมใหญ่ แต่ถ้าชุดทำงานมีเหตุที่จะต้องปรับเปลี่ยนก่อนวาระให้นำเรื่องเข้าที่ประชุมให้คณะกรรมการพิจารณาตามเหตุผล

บทบาทของคณะกรรมการกลางที่จะดำเนินการและจัดการแก้ปัญหาของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนแม่ทา เช่น ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านจะขายผลผลิตทางการเกษตรร่วมกัน และช่วยกันพยุงราคา เช่น สีน้าพวกตระกูลถั่วต่างๆ ข้าโพดฝักอ่อน โดยสมาชิกทุกกลุ่มจะขายผลผลิตให้กับพ่อค้าที่ตกลงราคา (ประกัน) กันไว้เท่านั้น โดยจะไม่ขายให้พ่อค้าเร่คนอื่น ๆ จากการบอกเล่าของนายบุญฤทธิ์ คำดา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านป่านอต เล่าว่า คณะกรรมการกลางของบ้านแม่ทานี้จะร่วมกันต่อรองเพื่อขอเปอร์เซ็นต์ข้าโพดฝักอ่อนเพื่อให้ได้ราคาที่สูงขึ้นกว่าการขายปกติ จากกิโลกรัมละ 20 บาท เป็นกิโลกรัมละ 20.5-21 บาท โดยที่จะทำการต่อรองกับหัวหน้าสายสินซื้อ (หัวหน้าโควต้า) และในกลุ่มคณะกรรมการกลางยังจัดการร่วมมือกันซื้อปุ๋ย และอุปกรณ์การผลิตในราคาถูก เพื่อช่วยเหลือสมาชิกให้ลดต้นทุนในการผลิตการเกษตร

นายไพบุลย์ บำเพ็ญ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านคอนชัย เล่าว่า คณะกรรมการกลางยังเข้าช่วยแก้ปัญหาของกลุ่มเลี้ยงวัวอีกด้วย โดยเป็นการหนุนช่วยกันในกรณีที่วัว ควาย ของสมาชิกตาย กลุ่มแต่ละกลุ่มในชุมชนแม่ทาจะเข้าช่วยเหลือกัน โดยการชำแหละตกหุ่นจำหน่ายตามกรณี วัว-ควายที่ตาย โดยไม่ให้คนเลี้ยง วัว-ควาย ขาดทุนมาก และสามารถนำเงินที่แต่ละกลุ่มช่วยเหลือนำไปซื้อวัว-ควายตัวใหม่ได้ และยังรวมถึงการจัดการโดยการจัดตั้งกองทุนรักษาสัตว์ กรณี วัว-ควาย ของสมาชิกป่วยก็สามารถใช้บริการจากกองทุนยาสัตว์ไปช่วยเหลือในราคาที่ไม่แพง ซึ่งมีปศุสัตว์ประจำชุมชนคอยให้บริการฉีดยาและรักษาให้กับสัตว์เลี้ยงของกลุ่มสมาชิกได้

นายอนันต์ ดวงแก้วเรือน กำนันตำบลแม่ทา ได้เล่าว่างานด้านสังคมของคณะกรรมการกลางและสมาชิกตัวแทนกลุ่มจะทำหน้าที่ประสานและสนับสนุนร่วมมือกับสภา

ตำบลในการรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์แม่น้ำ และจากการที่ร่วมมือกันซื้อปุ๋ยในปริมาณที่มาก จึงทำให้ราคาถูกลง เป็นผลให้ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกก็พลอยได้ซื้อปุ๋ยราคาที่ถูกลงจากราคาปกติด้วย ถือได้ว่าเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านโดยทางอ้อมอีกทางหนึ่งด้วย

ทุนด้านการจัดการถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญ ก่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ เป็นอันมาก นายอนันต์ ดวงแก้วเรือน เล่าเสริมของส่วนที่เป็นทุนด้านการจัดการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ว่า การบริหารจัดการเป็นหัวใจของการดำเนินงานกิจกรรมด้านต่างๆ ให้สำเร็จ หากขาดความรู้ในด้านบริหารจัดการ ก็เปรียบเสมือนมวียดต่อยสะเปะสะปะ ไม่รู้เหนือรู้ใต้ ถ้าเปรียบเทียบกับการบริหารจัดการที่ดี ก็เปรียบเหมือนนักมวยอาชีพที่ฝึกศิลปะวิทยาการต่างๆ จนชำนาญมาอย่างดี จึงรู้กลวิธีและกลยุทธ์ในการดำเนินงานธุรกิจนั้นๆ ดังนั้นทุนด้านการจัดการเราต้องอาศัยคนของเราที่เป็นสมาชิกมีความรู้เรื่องบัญชี การบริหารมาบ้าง แล้วค่อยมาเรียนรู้ ฝึกอบรมดูงาน แล้วให้เข้ามาช่วยดำเนินงานของกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ของชุมชนที่ชาวบ้านร่วมมือกันจัดตั้งขึ้น

ทุนด้านการจัดการมีบทบาทสำคัญหรือกล่าวได้ว่ามีอยู่ในทุกองค์กร/กิจกรรมกลุ่มทุนที่มีอยู่ ได้แก่ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน กลุ่มวิสาหกิจ กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า และทุกกิจกรรมกลุ่มทุนในชุมชนแม่ทา ล้วนมีทุนด้านการจัดการประกอบอยู่ด้วยเสมอ ดังรายละเอียดตามกิจกรรมต่อไปนี้

1. กิจกรรมเหมืองฝาย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำของชุมชนซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุเกินกว่า 80 ปี เช่น ลุงหนานคำ ขวงเงิน แห่งหมู่บ้านหมู่ที่ 3 และพ่อกำนัน อนันต์ ดวงแก้วเรือน ได้ข้อสรุปว่า เหมืองฝายมีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ คือปู่ย่าตายายช่วยกันสร้างในสมัยนั้น ทำฝายกั้นน้ำเล็กๆ พอที่จะกักขังน้ำและระบายน้ำมาสู่ที่นาเพื่อใช้ทำนาในฤดูฝนได้ ลุงหนานขณะนั้นอายุประมาณ 15 ปี ยังไม่สามารถช่วยพ่อทำฝายกั้นน้ำ โดยร่วมแรงกันทำเพียงหมู่ 3 และหมู่ 5 ต่อมาขยายตัวไปเป็นหมู่ 6 หมู่ 7 จึงได้ร่วมกันจัดทำเหมืองฝายให้มั่นคงแข็งแรงและใหญ่ขึ้นเพื่อจะทดน้ำให้ได้มากขึ้น และขยายเป็นหลายฝาย ขณะนี้มีอยู่ 5 ฝาย กั้นน้ำเป็นช่วงหรือจุดไปตามความจำเป็นที่จะกั้นน้ำเข้าพื้นที่นา การก่อสร้างฝายกั้นน้ำ ก็อาศัยความคิดของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยมีประสบการณ์การทำเหมืองฝายมาก่อน เป็นหัวหน้าควบคุมระดมแรงงานร่วมกัน ช่วยกันหาวัสดุคือ ไม้หลัก หักไม้ไผ่และไม้เนื้อแข็งไปช่วยกันปักหลักกั้นลำน้ำแม่ทา ช่วยกันนำหิน ดิน บริเวณใกล้เคียงนั้นมาถมทำเป็นคันกั้นน้ำ พอถึงเวลาหน้าน้ำคือ

ฤดูฝน ฝนจะตกลงมาทำให้ลำน้ำท่วมฝาย ส่วนน้ำที่ถูกกั้นจะไหลไปตามลำเหมืองที่ขุดเตรียมไว้ นำน้ำไปไว้ในการทำนา ทำไร่ ทำสวน เพื่อเกษตรกรรม

ในอดีต การรวมแรงกันมักจะทำเฉพาะก่อนฤดูฝน เพื่อไปเตรียมทำฝาย น้ำล้นให้แข็งแรงส่วนไหนที่ขาดชำรุดก็ช่วยกันซ่อมแซมรักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ ขณะเดียวกันก็ระดมกำลังช่วยกันขุดลอกลำเหมืองที่ตื้นเขิน ชำรุด งานก็มีอยู่เท่านี้ จนถึงในปัจจุบัน กิจกรรมบ้านเมืองเจริญขึ้น ต่างคนต่างครอบครัวก็ประกอบอาชีพหลายอย่าง อาชีพทำนาก็ยังคงเป็นอาชีพหลักอยู่ โดยยึดถือว่าหากครอบครัวมีข้าวเปลือกอยู่ในยุ้งข้าว ก็พอทำให้อุ่นใจได้ว่าในปีนั้นไม่อดอยาก ส่วนรายได้อื่นที่นำมาซื้ออาหารพวกเนื้อสัตว์ ปลา ของใช้ต่างๆ ที่จำเป็นในครัวเรือน เช่น กะปิ น้ำปลาเกลือ สบู่ ผงซักฟอก ยารักษาโรคนยามเจ็บไข้ เป็นต้น ค่อยหาจากรายได้อื่นมาจุนเจือ ส่วนผัก พริก เครื่องปรุง เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า หน่อไม้ มีอยู่ตามรั้วบ้าน คิดว่าไม่อดตาย นี่คือปรัชญาชีวิตของผู้เฒ่าที่เล่าความเป็นมาของภูมิปัญญาดั้งเดิมของหมู่บ้านที่เข้ากับลักษณะเศรษฐศาสตร์พอกินพอใช้ หรือที่นิยมเรียกศัพท์ใหม่ว่า เศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อชุมชนเจริญขึ้น มีเทคโนโลยีต่างๆ อำนวยความสะดวกสบาย ผู้คนเริ่มหันเหไปประกอบอาชีพอื่น จนบางครั้งอาจจะทิ้งอาชีพทำนา เนื่องจากมีอาชีพอื่นที่ทำรายได้ดีกว่า การรวมแรงจะให้ความสำคัญน้อยลง เป็นสมาชิกแต่คิดภารกิจงานอื่น ดังนั้นเพื่อความเป็นปึกแผ่นและสามัคคีปองคองกันเพื่อไม่ให้เกิดความเอารัดเอาเปรียบกัน กลุ่มเหมืองฝายจึงได้ก่อกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบันประมาณ 36 ปี มีสมาชิกคือ ชาวบ้าน หมู่ 3 หมู่ 5 หมู่ 6 และหมู่ 7 นี่เป็นตัวอย่างของกลุ่มเหมืองฝายที่ร่วมกันใช้น้ำในพื้นที่ริมน้ำร่วมกันจนกระทั่งในปัจจุบันนี้

โดยมีวัตถุประสงค์หลักสำคัญในการก่อตั้งกลุ่มนี้ขึ้น คือ เพื่อจัดการแบ่งสรรน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ทำนา และทำสวน ทำไร่ ให้ทั่วถึงและยุติธรรม และเพื่อรวมแรงกันดูแลลำเหมือง ฝายที่ตื้นเขินและชำรุด สามารถทำให้น้ำสามารถกักขัง และไหลไปสู่ที่นา ไร่ สวน ได้สะดวก และทั่วถึงตลอดทั้งปี และปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างพอเพียง

การดำเนินงาน เมื่อเริ่มจัดตั้งกลุ่มเหมืองฝายขึ้น จากรายกฎ 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3, 5, 6 และ 7 ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกัน อาศัยลำน้ำแหล่งเดียวกัน รวมเป็น 4 หมู่บ้าน โดยให้รายกฎแต่ละหมู่เลือกผู้แทนของตนขึ้นมาหมู่ละ 3 คน ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการดำเนินงาน รวมเป็น 12 คน แต่งตั้งประธาน รองประธานกรรมการ และกรรมการเหรัญญิก และกรรมการเลขานุการ ทำหน้าที่จัดทำแผนดำเนินงาน ทำการประชุมประมาณเดือนละ 1 ครั้ง คณะ

กรรมการจะมีหน้าที่แจ้งให้สมาชิกประจำหมู่บ้านของตนเอง สมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิก และชำระเงินค่าบำรุง และร่วมกิจกรรมประจำเดือน/ปี ตามความเหมาะสมวางกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มขึ้น เช่นเสียค่าบำรุงสมาชิก ครั้วเรือน ละ 100 บาทต่อปี ถ้าสมาชิกทำนไคขาดงานไม่มาร่วมกิจกรรม จะถูกปรับวันละ 150 บาท เงินค่าปรับจะนำเข้ามาสมทบกองทุนเพื่อใช้ในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นใช้ในการซ่อมบำรุง เหมือง-ฝาย ต่อไป

การดำเนินงาน ให้สมาชิกคือผู้แทนของครั้วเรือนที่เป็นสมาชิกร่วมกันขุดลอกลำเหมือง (คู-คลอง) ปีละ 2 ครั้ง และซ่อมแซมเหมือง-ฝายที่ชำรุดไปพร้อมๆ กัน ผลการดำเนินงานของกลุ่มทุนเหมือง-ฝาย โดยยึดถือหลักการว่าทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งมีค่า เพื่อใช้ในการเกษตรกรรม คือทำนาเป็นหลัก และเป็นอาชีพหลักของประชาชนในชุมชนชนบท ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ การจัดสรรแบ่งปันน้ำ โดยใช้หลักตามประเพณีนิยมโบราณ คือแบ่งตามสัดส่วนของพื้นที่ทำกิน ผู้มีที่ดินมาก ต้องเสียค่าบำรุงมากตามสัดส่วนของพื้นที่ โดยคิดค่าบำรุงไร่ละ 20 บาท ผลการดำเนินงานในกลุ่มเหมืองฝาย ตั้งแต่เริ่มดำเนินงานมา ได้ผลดี ทำให้น้ำเข้ามาทำนาได้เป็นประจำปีในฤดูทำนา คือช่วงหน้าฝน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมของทุกปี ยกเว้นแต่กรณีฝนฟ้าตกน้อย ปัญหาน้ำไม่เพียงพอก็มีบ้าง แต่ไม่บ่อยนักจึงเกิดผลดีแก่สมาชิกที่ได้นำทำนาอย่างสม่ำเสมอ ได้ผลผลิตข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วย คุ่มค่าแก่การร่วมเป็นสมาชิก เหมืองฝาย

ดังนั้นปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน ก็มีอยู่บ้างเป็นหลักธรรมดาของการดำเนินงานทุกอย่าง คือ ปัญหาเรื่องฝายชำรุด เป็นฝายที่ราษฎรช่วยกันทำขึ้นมาเพื่อกักน้ำไหลเข้าสู่ลำเหมือง เป็นฝายที่ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณ จึงทำด้วยไม้หลัก เช่นทำจากไม้ไผ่ ไม้จริง เสริมจากคันฝายเดิม นำดินมาถมจนเป็นคันหนาแน่น พอที่จะกั้นน้ำให้ล้นสู่ลำเหมืองได้เมื่อเป็นฝายทำด้วยไม้หลัก เสริมด้วยดินและหิน ปีใดหากเกิดน้ำฝนตกหนัก น้ำป่าไหลหลากมาก ก็อาจทำให้ฝายขาด หรือชำรุด ไม่สามารถเก็บน้ำและทำให้น้ำไหลเข้าสู่ลำเหมืองได้ ต้องเร่งกันซ่อมรักษาอย่างเร่งด่วน เป็นภาระที่จะเสียสละเวลาในการซ่อมบำรุงบ่อยเพิ่มขึ้น ปัจจุบันบ้านเมืองเจริญขึ้น สมาชิกอยากได้ลำเหมืองที่ทำด้วยคอนกรีต ตลอดถึงตัวฝายก็อยากได้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กที่แข็งแรง ทนทาน ใช้งานได้นาน เพราะปัจจุบันเป็นลำเหมืองคันดินและฝายทำด้วยไม้หลัก ไม่แข็งแรง เวลาเกิดน้ำท่วมหรือน้ำหลากมากจะทำให้ฝายและลำเหมืองชำรุดเป็นช่วงๆ ด้วย

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเข้าร่วมประชุมประจำเดือนมีสมาชิกหลายคนมีความเห็นว่า อยากให้สมาชิกทุกคนมีความสามัคคีกัน ตรงต่อเวลาในการซ่อมแซมบำรุงรักษาเหมืองฝาย เพราะเหมืองฝายมีคุณค่าและมีความสำคัญ ให้ผลตอบแทนแต่สมาชิกมากมายมหาศาล ต่างคนให้คำตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า คุ่มค่าแก่การลงทุน จึงพอใจในผลตอบแทนมาก

2. กลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทุนทางสังคม พิทักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเป็นป่าไม้เบญจพรรณในเขตป่าเขาล้อมรอบหมู่บ้านต่างๆ ตำบลแม่ทา ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นเขียวชอุ่มทำความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่ป่าและเขา ช่วยทำให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ป่าทำหน้าที่ซึมซับน้ำฝนที่ตกลงมา และต้นไม้ทำหน้าที่เป็นกันชนมิให้น้ำฝนไหลเซาะกัดกร่อนดินให้ชะล้างส่วนที่เป็นปุ๋ยฮิวมัสกันมิให้ถูกชะล้างออกไปจากหน้าดิน ทำความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่ป่า และทำหน้าที่เก็บอุ้มน้ำให้เกิดเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึมเซาะไหลลงไปสู่ที่ราบลุ่ม คือ ผืนนา ไร่ สวน ของเกษตรกร ทำให้ประชาชนได้รับน้ำจากภูเขาไหลซึมออกมาตลอดทั้งปี ประชาชนทุกหมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 7 ได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าเขา ซึ่งเป็นคูสายเลือดสำคัญหล่อเลี้ยงพื้นที่ทำกินให้แก่ประชาชนทุกหมู่บ้าน และยังก่อให้เกิดทัศนียภาพที่เขียวร่มรื่นตลอดทั้งปี ยังเป็นมรดกที่จะตกทอดไปสู่บุตรหลานในอนาคต และประการสำคัญ ป่าชุมชนผืนนี้ยังเป็นแหล่งเพื่อใช้สอยจากธรรมชาติที่เกิดจากป่าได้แก่ พืชสมุนไพร พืชที่เป็นอาหาร ได้แก่ เห็ด หน่อไม้ ผัก พืชที่บริโภคได้ต่างๆ และต้นไม้ยืนต้นที่ประชาชนช่วยกันดูแลรักษา ยังได้รับอนุญาตให้ตัดนำมาใช้เป็นสาธารณประโยชน์เช่น สร้างวัด ศาลาที่พัก และอื่นๆ ที่เป็นสาธารณสมบัติของท้องถิ่นตลอดไป

จากการบอกเล่าของพ่อกำนัน อนันต์ ดวงแก้วเรือน กำนันหมู่ที่ 4 ผู้เป็นกำลังสำคัญในการริเริ่มก่อตั้งกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน จากเดิมป่าไม้ทั้ง 7 ของหมู่บ้านคือ ตำบลแม่ทา ถึงอำเภอแม่ออน เกิดที่หมู่บ้านและตำบลแห่งนี้ได้เห็นป่าไม้ ภูเขา ลำห้วย แม่น้ำมาตลอด เดิมป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์มากเป็นแหล่งอาหารป่า และพืชสมุนไพรของชุมชน เข้าไปหาอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ พืชผักหวาน ผักกูด ผักอื่นๆ ที่นำมาเป็นอาหารบริโภคได้ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุมและต้นไม้ใหญ่เล็กหนาแน่น ชาวบ้านดำเนินชีวิตหาของป่าหาพืช หาอาหารมาตลอดและการหาไม้ใช้สอยมาทำบ้านเรือนได้ตลอดทั้งปี

ครั้นต่อมาเมื่อบ้านเมืองคือชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้น มีถนนตัดเข้ามาและ เชื่อมโยงไปถึงทุกหมู่บ้านทั้งจากกิ่งอำเภอแม่ออน และถนนถูกเชื่อมไปติดต่อกับอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ชุมชนแม่ทาจึงเริ่มเป็นชุมชนเปิด ราษฎรจากหมู่บ้านและตำบลอื่นอพยพเข้ามา อาศัยอยู่ ผลตามคือชาวบ้านเริ่มบุกเบิกป่าตัดไม้ทำลายป่าเพื่อจับจองเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และตัดไม้มาทำบ้านเรือน อยู่อาศัย ผลตามมาก็คือป่าไม้เริ่มถูกทำลายมากขึ้น ประกอบกับการที่ พ่อกำนัน อนันต์ได้เห็นตัวอย่างของการอนุรักษ์ป่า เห็นคุณค่าของป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่ง ต้นน้ำลำธาร และได้รับรู้เกี่ยวกับพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ใน โครงการป่า รักน้ำ จึงเริ่มมองเห็นคุณค่าของป่ารักน้ำ เห็นโทษของการทำลายป่า จึงได้นำเสนอแนวคิดที่จะ อนุรักษ์ป่าผืนนี้ไว้ให้คงความอุดมสมบูรณ์ และทุกวันนี้ชุมชนแม่ทาได้อาศัยแหล่งน้ำซับ มาทำ ประปาภูเขามาสู่หมู่บ้านบริโภคใช้สอยได้ตลอดทั้งปี ป่าจึงเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ดังนั้น ป่าไม้จึงเป็นทุนทางธรรมชาติ หากนำมาผืนผสมผสานกับทุนภายในคือชุมชนคือทุนแรงงาน และทุนสวัสดิการชีวิต และทุนภายนอก ได้แก่ นโยบายและโครงสร้างการบริหารของรัฐบาล คือหน่วยงานป่าไม้อำเภอและส่วนราชการอำเภอให้การสนับสนุน ร่วมกับทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนแม่ทามีพร้อมอยู่แล้ว ย่อมจะช่วยทำให้โครงการพิทักษ์ป่าชุมชนสามารถดำเนิน โครงการได้มาตลอด นี่คือที่มาของโครงการ โดยเน้นวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ

- เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกันรักษาป่า ซึ่งเป็น ทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนของตนเอง
- เพื่ออนุรักษ์ผืนป่าให้คงสภาพอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ความสมบูรณ์ของป่าและความสวยงามของธรรมชาติ ให้เป็นมรดกแต่ลูกหลานสืบต่อไป และ เพื่อเป็นแบบอย่างของการอนุรักษ์ป่าเพื่อสร้างป่าให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนให้อยู่คู่กับชุมชน แห่งนี้ตลอดไป

จากผลที่ผู้นำชุมชนได้ตระหนักถึงภัยธรรมชาติที่เกิดจากการทำลายป่า ของชุมชนอื่นๆ ซึ่งอาจเกิดผลเสียหายต่างๆ ตามมา จึงได้ร่วมกันคิดจากฝ่ายต่างๆ ทั้งนำ หมู่บ้าน (ผู้นำธรรมชาติ) คือผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชน และผู้นำชุมชนของรัฐ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนันของหมู่บ้านต่างๆ ทั้ง 7 หมู่บ้านของตำบลห้วยทรายมาร่วม ประชุมหารือกัน จนที่สุดได้เห็นพ้องต้องกันว่า ตำบลแม่ทาควรจะต้องจัดตั้งกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน ขึ้น โดยตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 3 คน รวมเป็น 21 คน ร่วมเป็นกรรมการ โดยให้คณะกรรมการป่าชุมชน จะจัดทำระเบียบข้อบังคับว่า ด้วยการปฏิบัติรักษาป่าไม้ และการใช้สอยไม้จากป่า และมีบทกำหนดโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนจัดแบ่ง

งานความรับผิดชอบ โดยให้คณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละหมู่บ้านจะเป็นผู้ดูแลการใช้ไม้ภายในหมู่บ้านของตนเอง ตลอดถึงกำหนดเงื่อนไขขอใช้ไม้จากป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้านจะต้องผ่านความเห็นชอบ และได้รับอนุมัติจากสภาตำบลก่อน จึงจะอนุญาตให้ผู้ขอใช้ไม้ทำการตัดและนำไม้ออกจากป่าได้

จากการก่อตั้งดำเนินงานมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 องค์กรหรือกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชนทำงานประสบผลสำเร็จประมาณ ร้อยละ 90 โดยเฉพาะในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในทุกหมู่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ และวิธีดำเนินงาน และความร่วมมือร่วมใจกันพิทักษ์รักษาป่าไม้

ผลตอบแทนจากการก่อตั้งกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน ผลปรากฏว่า ประชาชนในพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีช่วยกันดูแลสอดส่องผู้ที่ฝ่าฝืนลักลอบเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ผลจากความร่วมมือ ทำให้ป่าไม้รอบบริเวณหมู่บ้านเขียวชอุ่ม ยังความชุ่มชื้นให้แก่ดิน ดันไม้พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ รวมทั้งมีสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ได้แก่ นก กระรอก สัตว์ป่าอื่นๆ เข้ามาอาศัยจำนวนมาก

และผลประโยชน์ด้านอื่นๆ ได้แก่ ความสวยงามของธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าที่จะตกเป็นมรดกของลูกหลานสืบต่อไปในอนาคต

การดำเนินงานตลอด 20 ปี มีปัญหาบางประการเกิดขึ้น คือเดิมราษฎรมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการใช้ป่าอย่างไม่มีขอบเขต เพราะป่าเป็นของรัฐที่ไม่มีกำลังคนเฝ้าดูแล แต่เมื่อป่าเป็นของชุมชน เป็นของประชาชนทุกหมู่ของตำบลถูกระเบียบ ข้อบังคับจึงมีขึ้นและมีผลบังคับใช้ จึงทำให้ราษฎรขาดสิทธิในการจัดการป่าอย่างอิสระ เช่น การขอใช้ไม้ต้องผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการสภาตำบล ทำให้ยากต่อการปฏิบัติล่าช้า ถ้าหากฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษโดยชุมชนค่อนข้างรุนแรง เช่น เสียค่าปรับ แม้แต่การนำไม้มาทำฟืนก็ต้องใช้ไม้แห้งที่เป็นไม้ขนาดเล็ก ห้ามตัดไม้ดิบ ห้ามตัดไม้ฟืนทุกชนิดเพื่อนำไปขาย ห้ามการเผาป่าชุมชน ถือว่ามีความผิด รวมถึงระเบียบ กฎเกณฑ์ปลีกย่อยอื่นๆ ล้วนเป็นปัญหาอุปสรรคต่อผู้ที่มาขอใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งในอนาคตจะทำแนวทางพัฒนารูปแบบและวิธีดำเนินการต่อไปเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่มีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

3. กิจกรรมกลุ่มวัวสามัคคีรวมใจ

จากประวัติการรวมกลุ่ม แต่เดิมในหมู่บ้านประชาชนนิยมเลี้ยงวัวไว้ใช้งานเทียมเกวียนบรรทุกข้าวและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนไปเป็นใช้พาหนะรถยนต์ทั้งบรรทุกเล็กและบรรทุกขนาดใหญ่ จึงเปลี่ยนไปเป็นการเลี้ยงวัวเพื่อจำหน่ายเป็นวัวเนื้อ ในปัจจุบันมีการเลี้ยงวัวขุนเพื่อจำหน่ายประมาณ ร้อยละ 50 ของหลังคาเรือน หมู่ 6 และหมู่ 7 ในการเลี้ยงวัว อาจเกิดปัญหาขาดทุนเนื่องจากวัวตาย ทำให้ชาวบ้านผู้เลี้ยงมีภาระหนี้สิน ขาดทุนจากการดำเนินงาน จากสาเหตุปัญหาการขาดทุน ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงวัวขุนขึ้น มีชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มวัวสามัคคีรวมใจ” มีสมาชิกเฉพาะหมู่ 6 และหมู่ 7 เริ่มก่อตั้งกลุ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ถึงประวัติ และวัตถุประสงค์ของการรวมกิจกรรมกลุ่มวัวสามัคคี ซึ่งมีเฉพาะหมู่ 6 บ้านดอนชัย และหมู่ 7 บ้านใหม่ดอนชัย ผู้ใหญ่ไพฑูริย์ บำเพ็ญ และผู้ใหญ่สุชาติ เมทาตุก ได้เล่าประวัติความเป็นมาว่า แต่เดิมหมู่บ้านดอนชัย และหมู่บ้านใหม่ดอนชัย ชาวบ้านนิยมเลี้ยงวัวและควายเพื่อใช้ทำนา และขายให้แก่หมู่บ้านอื่นๆ มีความถนัดและชำนาญในการเลี้ยงวัว ครั้นต่อมากิจการเลี้ยงสัตว์จากเดิมเป็นอาชีพเสริมกลายมาเป็นอาชีพหลัก เพราะทำรายได้ให้แก่ผู้เลี้ยงได้อย่างงาม และใช้ระยะเวลาอันสั้นก็สามารถกำไรได้อย่างดี ในขณะนั้นแต่ละครอบครัวต่างคนต่างเลี้ยงไม่รวมตัวกัน ครั้นทำกิจกรรมไปบางครั้งประสบปัญหาขาดทุน ไม่มีเงินทุนหมุนเวียน และทำให้เป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินมาลงทุนผู้ใหญ่ทั้งสองรวมกับลูกบ้านที่คุ้นเคยกับการเลี้ยงวัวมาอยู่แล้ว จึงให้หารือกัน เพื่อร่วมกิจกรรมเป็นกลุ่มเลี้ยงวัวขึ้น โดยเฉพาะเลี้ยงวัวขุน คือซื้อวัวที่มีรูปร่างผอมแห้งแรงน้อยมาทำการถ่ายพยาธิ ฉีดยาป้องกันโรค และเริ่มขุนอาหารซึ่งมีแหล่งอาหารอันอุดมภายในหมู่บ้านอยู่แล้ว คือหญ้าอ่อนและเศษของเปลือกผักข้าวโพดอ่อน ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันลงแรงปลูกข้าวโพดให้กับบริษัทพืชผลที่นำทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงมาให้การส่งเสริมการเพาะปลูก หมุนเวียนตลอดทั้งปี โดยรับซื้อในราคาประกัน

จากผลการส่งเสริมปลูกข้าวโพดอ่อน ทำให้ชาวบ้านหมู่ 6 และหมู่ 7 มีอาชีพหลัก และทำการเพาะปลูกตลอดทั้งปี หลังจากตัดผลผลิตไปขายจำหน่ายแล้ว ส่วนที่เหลือคือ เศษต้นยอด เปลือกข้าวโพด สามารถขายให้กับกลุ่มกิจกรรมเลี้ยงโคขุนเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันกลุ่มเลี้ยงโคขุนก็ได้ยอดอาหารที่มีทั้งโปรตีน วิตามิน แคลเซียม ให้แก่โคที่นำมาเลี้ยง ทำให้โคขุนเหล่านี้ได้รับอาหารสด และอุดมไปด้วยสารอาหารเร่งการเจริญเติบโตเสริมสร้างความสมบูรณ์ให้แก่โคขุนเหล่านี้อย่างรวดเร็ว เพียงภายใน 3 – 6 เดือน ก็สามารถเพิ่ม

นำหนักให้แก่โคขุนเหล่านี้ จากโคผสมโซกลายมาเป็นโคอ้วนพีเป็นที่ดึงดูดลูกค้าที่พบเห็น จึงทำกำไรให้แก่กลุ่มเลี้ยงวัวสามัคคีเป็นอย่างดี

นี่คือที่มาของกลุ่มกิจกรรมวัวสามัคคีรวมใจ ซึ่งอาศัยแรงศรัทธารวมใจจากผู้นำ ผู้เลี้ยง และสมาชิกกลุ่ม ช่วยกันจัดตั้งกลุ่มดำเนินกิจกรรมขึ้น มีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง คือ จะได้ช่วยเหลือสมาชิกไม่ให้ประสบปัญหาการขาดทุนในการเลี้ยงวัวขุนเพื่อจำหน่าย ซึ่งแต่เดิมต่างคนต่างเลี้ยง เมื่อเกิดมีปัญหาวัวตาย ก็ไม่มีใครมาช่วยแบ่งเบาภาระหนี้สิน เมื่อรวมกลุ่มเป็นสมาชิกขึ้นมา ก็สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิกของกลุ่มในด้านการเงิน เช่น เงินที่รวบรวมได้จากสมาชิก เงินจากการกู้ยืมจาก ธกส. และสามารถยืมเงินจากกลุ่มไปชดใช้ธนาคารก่อนได้เมื่อจำเป็น ดังนั้นเมื่อรวมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มวัวสามัคคีแล้ว จะช่วยสร้างความสามัคคีระหว่างกลุ่มสมาชิก ทำให้เกิดความมั่นคง มีหลักประกันความเสี่ยงมิให้มีการตายหรือสูญหายได้ และยังช่วยเหลือการแบ่งเบาการใช้จ่ายในการฉีดวัคซีนป้องกันโรค ซึ่งทำพร้อมๆ กันจะได้ราคาถูก และช่วยกันดูแลเลือกซื้อวัวที่แข็งแรง ไม่อ่อนแอ ไม่ป่วยเป็นโรค ผอมโซจนเกินไป เพื่อป้องกันภาวะเสี่ยงต่อการสูญเสีย และเรียนรู้วิธีดูแลเลี้ยงดูวัวให้ถูกต้องด้วย

การดำเนินงานของประชาชนกลุ่มผู้เคยเลี้ยง หรือกำลังเลี้ยงวัว ทำให้เราสามารถมองเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม เช่นเดียวกันกับการรวมตัวเป็นกลุ่มต่างๆ ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดี จึงเลือกผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน มีประธานกลุ่ม รองประธาน กรรมการ เลขานุการ และเหรัญญิก แล้วประกาศรับสมัครสมาชิก โดยเสียค่าสมาชิกคนละ 100 บาท ร่างระเบียบข้อบังคับของกลุ่มวัวสามัคคี โดยมีเงื่อนไขง่ายๆ สะดวกต่อการดำเนินงานดังนี้ เมื่อจะซื้อวัว ควรมีสมาชิกกลุ่มร่วมไปดูสังเกตการณ์ และช่วยตัดสินใจในการเลือกซื้อ เพื่อให้ได้ในราคาสมเหตุสมผล (ราคาถูก) ไม่เจ็บป่วยเป็นโรคติดต่อ ถ้าหากสมาชิกไปเลือกซื้อวัวมาเลี้ยงแบบอิสระ คือซื้อวัวป่วยเป็นโรค หากคณะกรรมการเห็นแล้วทักท้วง ถ้าเกิดความเสี่ยงวัวตายลง ทางกองทุนจะช่วยเหลือเพียงครึ่งหนึ่งของราคาที่จัดซื้อมา หากซื้อวัวตามที่คณะกรรมการเห็นชอบนำมาเลี้ยง หากเกิดวัวตายลง สมาชิกจะต้องช่วยกันจ่ายเงินให้โดยหักจากเงินกองกลางคนละ 10 บาท ส่วนเนื้อวัว (หากไม่ป่วยเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เช่น แอนแทรกซ์) ก็จะทำการตกหุ้นเนื้อจำหน่ายให้แก่สมาชิก ให้คุ้มทุนกับวัวที่ซื้อมา เป็นการประกันกับความเสี่ยงต่อการเลี้ยงหากสมาชิกซื้อวัวมาเลี้ยง เมื่อขายแล้วได้กำไร ให้หักส่วนกำไรเข้ากองทุนร้อยละ 5 ส่วนที่เหลือเป็นกำไรสุทธิของผู้เลี้ยง ร้อยละ 60 และให้คณะกรรมการกลุ่มย่อยร้อยละ 35 แรกเข้าเป็นสมาชิก ต้องแจ้งจำนวนวัว และราคาวัวของตนเองให้

คณะกรรมการรับทราบจดบันทึกเก็บไว้เป็นหลักฐาน จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานย่อย ขึ้น นอกเหนือจากคณะกรรมการใหญ่แล้ว ให้จัดตั้งคณะกรรมการย่อย แบ่งเป็น 10 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน เพื่อกระจายความรับผิดชอบ และดำเนินงานเช่น การจัดซื้อ จัดขาย การดูแลสุขภาพวัว และการเลี้ยงวัว จัดให้มีการประชุม เพื่อพบปะ ปรึกษาหารือกันถึงปัญหาอุปสรรค และผลกำไร ที่ได้รับเพื่อแบ่งเข้ากองทุน ตลอดถึงรับทราบรายงานสถานการณ์การเงินของกลุ่มสมาชิก เป็นต้น

จากการที่ได้เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ต้นคือเมื่อ พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน นี้ร่วม 8 ปี ความสัมฤทธิ์ผลขององค์กรกลุ่มวัวสามัคคีรวมใจ มีความพึงพอใจในการดำเนินงานของกลุ่ม ขณะนี้มีเงินสะสมเข้ากองทุนของกลุ่มมากขึ้น จนสามารถให้สมาชิกยืมเงิน ไปใช้หนี้ กับ ธกส. ได้ (มีเงื่อนไขว่ายืมได้ไม่เกิน 1 เดือน เสียดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน)

จากการสัมภาษณ์ถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานมา ว่าอะไร เป็นปัญหาสำคัญของกลุ่มได้รับคำตอบจากประชาชนกลุ่มว่า ส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงาน แต่ในบางครั้งสมาชิกบางคนดำเนินงานแบบอิสระ เช่น ไปซื้อวัวมาเลี้ยง โดยไม่ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการกลุ่มย่อย (10 คน) โดยคณะกรรมการไม่เห็นชอบด้วย หากเกิดวัวที่สมาชิกซื้อมาตายลง คณะกรรมการจะช่วยเหลือเพียงครั้งราคาของจำนวนเงินที่ซื้อ มา ทำให้สมาชิกบางคนไม่พอใจ อาจสร้างปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มได้ นี่ก็เป็นลักษณะ ของความโลภ ความไม่ซื่อสัตย์ ความเห็นแก่ตัวของสมาชิกบางคน ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของ มนุษย์ปุถุชนย่อมมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นข้อคิดคติธรรมจากประธานกลุ่ม การ แก้ไขบางครั้งก็จัดงานบุญเช่น ผ้าป่าร่วมกันขอให้พระสงฆ์ของวัดที่เราเคารพนับถือในหมู่บ้าน ช่วยเทศนาอบรมเรื่องศีลธรรม ความรู้รักสามัคคี ความไม่เที่ยงของสังขาร โลกมากตายไปแล้ว ก็เอาข้าวของเงินทองไปไม่ได้ จะให้มีจิตสำนึกถึงบาปบุญคุณ โทษ เป็นต้น

4. กิจกรรมออมทรัพย์เพื่อการผลิต

จากประวัติความเป็นมาในอดีตประชาชน ยังไม่มีการรวมตัวกันจัดทำโครงการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ยกเว้นแต่กลุ่มฌาปนกิจเท่านั้นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เพื่อช่วยเหลือแก่สมาชิกที่ถึงแก่กรรม แต่การช่วยเหลือการงานซึ่งกันและกันทั่วไปไม่มี แบบตัวใครตัวมัน ยามขาดแคลนก็หาทางกู้หนี้ยืมสินจากญาติพี่น้อง เมื่อไม่ได้จากญาติ ก็ต้องอาศัย ขอยืมจากนายทุนเงินกู้ ทั้งจากภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง แต่การกู้ยืมจะต้องมีหลัก ทรัพย์ เช่น หลักฐาน นส.3ก .หรือโฉนดที่ดิน เป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ และต้องเสียอัตราดอกเบี้ย

เบียดเคียนค่อนข้างสูง บางคราวพลาดปลั่งต้องสูญเสียดิน ซึ่งเป็นที่ทำกินหรือที่อยู่อาศัยไปอย่างน่าเสียดาย ครั้นต่อมาได้เห็นตัวอย่างหมู่บ้านอื่นว่าเขามีการรวมกลุ่มกันก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์จึงตั้งชื่อว่า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบัน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จัดตั้งทุกหมู่บ้านของตำบลห้วยทราย แต่ละหมู่บ้านมีสมาชิกร่วมหุ้น ร่วมดำเนินงานกันเอง โดยยึดหลักการแบบสหกรณ์ออมทรัพย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ส่วนวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง คือ เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่เดือดร้อนได้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกฝากเงินออม โดยเสียดำหุ้น หุ้นละ 10 บาท เมื่อได้เงินหุ้นจำนวนมากพอแล้ว จึงนำเงินไปช่วยเหลือสมาชิกให้กู้ยืม ช่วยแก้ปัญหาหนี้สินเดิมให้หมดไป นอกจากนั้นยังได้นำเงินออมมาเป็นทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม เป็นแหล่งทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดแก่หมู่สมาชิกของหมู่บ้าน

การดำเนินงาน จากการปรึกษาหารือกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม คือ ประธานภายในหมู่บ้านโดยอาศัยพัฒนากรตำบล คือคุณจรัส ประกายเรือง ช่วยเหลือให้คำแนะนำ ให้คุณประโยชน์ของการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งได้เห็นตัวอย่างของการดำเนินงานและประสบผลสำเร็จดีของกลุ่มหมู่บ้านอื่นๆ พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน และคุณเฉลิมชัย พัฒนารังษี หัวหน้าสถานีอนามัย และคุณบารมี ดวงแก้วเรือน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ ต่างช่วยกันเล่าและเสริมความคิดในการดำเนินงานในหมู่บ้านของเรา คือ หมู่ 4 บ้านห้วยทรายได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น เพื่อจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในคราวจำเป็น และยังเป็นการสร้างนิสัยในการออมทรัพย์ ก่อให้เกิดผลดีต่อมวลสมาชิกในการออมทรัพย์ และเกิดความมั่นคงให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย อาศัยวิธีดำเนินงานและมีขั้นตอนดังนี้

- จัดประชุมชี้แจงให้แก่ประชาชนเข้าใจดีแล้ว จึงยกร่างระเบียบข้อบังคับของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น
- แต่งตั้งประธาน คณะกรรมการดำเนินงาน เற்றுณุกีเก็บเงิน รักษาเงินเลขานุการ ช่วยจัดทำบันทึก และทำรายงานประจำเดือน และประจำปี จัดทำเนียบสมาชิกจำนวนหุ้นที่ถือ
- เก็บเงินค่าหุ้นจากสมาชิก หุ้นละ 10 บาท ตามกำลังทรัพย์ หรือฐานะของสมาชิกแต่ไม่เกินคนละ 10 หุ้น
- ทำรายงานและประชุมกลุ่มทุกเดือน โดยประธานกลุ่มเป็นผู้ประกาศ
- นำเงินจากค่าหุ้นของสมาชิก ไปฝากบัญชีกับธนาคารที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน

- นำเงินฝากให้แก่สมาชิกผู้ยืม และนำเงินฝากให้สมาชิคนำไปซื้อข้าวมาเลี้ยง เพื่อนำผลกำไรเข้ากองทุนออมทรัพย์

ผลการดำเนินงานตลอดระยะเวลาประมาณ 6 ปี ผลสัมฤทธิ์ขององค์กรกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตของหมู่ที่ 4 ตำบลห้วยทราย เป็นตัวอย่าง ขณะนี้กลุ่มสามารถเก็บเงินออมจากสมาชิก จากทุนเรือนหุ้น หุ้นละ 10 บาท เก็บเงินได้เดือนละ 4,000 บาท ปัจจุบันจึงมียอดเงินออมเป็นจำนวน 300,000 บาทจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ขยายกองทุนนำไปซื้อข้าวให้สมาชิกเลี้ยง แล้วนำผลประโยชน์ของกำไรมาแบ่งปัน ดังนี้แบ่งให้ผู้เลี้ยงร้อยละ 60 ให้กรรมการร้อยละ 5 และนำเข้ากองทุนกลางร้อยละ 35

ผลตอบแทนที่สมาชิกได้รับจากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ต่างพึงพอใจในผลตอบแทน ได้รับผลตอบแทนในระดับปานกลาง ทุกคนต่างเสียสละเพื่อส่วนรวม เมื่อถามถึงความคุ้มกับการลงทุน สมาชิกหลายคนต่างให้ความเห็นว่าพอไปได้ แต่ไม่มากนัก ต่างมุ่งถึงการร่วมทุนดำเนินงานในกิจกรรม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ทุกคนพอใจที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มต่อไป โดยไม่ยอมถอนตัว มีเจตนารมณ์และมีเหตุผลของการช่วยเหลือสมาชิก เน้นถึงเรื่องความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ ความเอื้ออาทรต่อกันระหว่างหมู่สมาชิก ซึ่งเป็นเครือญาติเดียวกันเป็นสำคัญ

5. กิจกรรมกลุ่มสหกรณ์ร้านค้า

เมื่อสืบประวัติความเป็นมาของกิจกรรมกลุ่มนี้พบว่า จากเดิมที่ชาวบ้านดำเนินชีวิต ด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นส่วนใหญ่ จำเป็นต้องพึ่งพาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากร้านค้าภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวนจำกัด ไม่สะดวกต่อการเลือกซื้อสินค้าบางประการ หากจะเดินทางไปซื้อในเมือง ตำบลอำเภอ หรือตัวจังหวัด ก็ตั้งอยู่ระยะห่างไกล เสียเวลาเดินทาง และเสียค่าพาหนะเดินทางด้วย ชาวบ้านเริ่มมองเห็นปัญหาความไม่สะดวกประการทั้งปวง ตลอดถึงราคาสินค้าที่อาจแพงกว่าท้องตลาดทั่วไป จึงได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน ประกอบกับที่ผู้นำหมู่บ้านคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เคยไปศึกษาดูงานของหมู่บ้านอื่นๆ จึงเห็นว่าน่าจะสนับสนุนให้ชุมชนหมู่บ้านของตนเองมีสหกรณ์ร้านค้าเช่นเดียวกับรูปแบบของสหกรณ์สันกำแพงตามพระราชดำริ จากนั้นได้ร่วมกันก่อตั้งสหกรณ์ร้านค้าหมู่ 4 คุณอำเภอ สุกันชาติและพ่อกำนัน อนันต์ ดวงแก้วเรือน คุณอรุณี ดวงแก้วเรือน ได้เล่าถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ถึงการรวมกลุ่มของสมาชิกในรูปแบบสหกรณ์ร้านค้า มีวัตถุประสงค์หลัก คือ ช่วยลดปัญหาการซื้อสินค้าแพงและไม่ได้มาตรฐาน ช่วยแก้

ปัญหาความไม่สะดวก ต้องเสียเวลาเดินทางไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค เสียค่าใช้จ่ายสูง หากตั้งสหกรณ์ร้านค้าของหมู่บ้านจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้ เมื่อถึงเวลาสิ้นปี ยังมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากกำไรคืนสู่สมาชิก ทั้งเงินปันผล ค่าทุนเรือนหุ้น และเงินปันผลเฉลี่ยคืนจากการซื้อสินค้า นอกจากนี้ยังช่วยกันสร้างความสามัคคีของหมู่สมาชิกในหมู่บ้านอีกด้วย

การดำเนินงานจากระยะเริ่มแรก คือเชิญพัฒนากรอำเภอมาให้ความรู้ถึงแนวทางการจัดตั้ง จึงได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือ ระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน เมื่อที่ประชุมมีความเห็นพ้องต้องกันให้จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าขึ้นภายในหมู่บ้าน จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ประธาน รองประธาน กรรมการ เลขานุการ และเหรัญญิก ของสหกรณ์ร้านค้าประจำหมู่บ้าน ประกาศรับสมาชิก สมัครงเป็นสมาชิก โดยเรียกเก็บเงินจากสมาชิก หุ้นละ 100 บาท จัดให้มีกรรมการฝ่ายดำเนินงาน ฝ่ายจัดซื้อสินค้า ฝ่ายเช็คสินค้า ฝ่ายทำบัญชีรับจ่าย รายงานงบดุลบัญชีการเงินประจำเดือน และประจำปี ให้เป็นไปตามหลักสหกรณ์ร้านค้า

6. ทุนเครือข่าย

ทุนทางสังคมที่เป็นเครือข่ายด้านข้อมูล ความรู้ทางวิชาการ และสนับสนุนงบประมาณ เริ่มจากชุมชนแม่ทาได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ขึ้นมาในแต่ละหมู่บ้านของตน โดยเฉพาะองค์กร/หรือกลุ่มกิจกรรมที่ร่วมมือจากชาวบ้านทั้งตำบล ได้แก่ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน กลุ่มอนุรักษ์แม่น้ำแม่ทา และกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ ที่จัดตั้งภายในหมู่บ้านของตนเอง กลุ่มองค์กรที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากทางราชการ คือกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน ซึ่ง ฝ่ายมหาดไทย และฝ่ายป่าไม้ ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่และวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องป่าไม้ คุณค่าของทรัพยากรป่า การดูแลรักษาตลอดถึงการจัดมีประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับองค์กรชาวบ้านเพื่อจะได้รู้เขารู้เรา เจตนาารมย์ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ช่วยชี้แนะเชิงวิชาการให้แก่ชุมชน จนได้ข้อสรุปที่เป็นสาระประโยชน์ และทำให้ชุมชนมีกฎระเบียบที่ปฏิบัติได้จริงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการรักษาป่าไม้ด้วย

ดังนั้นองค์กรเครือข่ายภายนอกชุมชน จึงมีประโยชน์ เป็นที่พึ่งพาขององค์กรในชุมชนได้ ไม่ว่าจะองค์กรของชุมชนในกลุ่มใดมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ก็สามารถประสานงานขอความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐได้

แม้แต่เครือข่ายองค์กรภายนอกที่เป็นองค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน มูลนิธิศุภนิมิต ฝ่ายวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาฝ่ายส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เป็นต้น ซึ่งมูลนิธิเหล่านี้สนใจและพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ เช่น

จัดฝึกอบรมทางวิชาการแก่กรรมการหรือสมาชิกขององค์กรชุมชนให้มีความรู้ มาช่วยบริหารจัดการช่วยเหลือกลุ่ม/องค์กร ของชุมชนได้ หรือการให้การสนับสนุนเป็นเงินเข้ามาช่วยเหลือแบบให้เปล่า เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนกิจกรรมในด้านต่างๆ ขององค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง ดำเนินงานโดยอิสระ แบบพึ่งพาตัวเองได้ตลอดไป ดังนั้นเครือข่ายทางวิชาการเหล่านี้ถือว่าเป็นเครือข่ายภายนอกชุมชนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กร/กลุ่ม กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นอันมาก

นอกจากนั้นเครือข่ายที่สำคัญของชุมชน คือบริษัทส่งเสริมพืชเกษตรที่เข้าประสานงานกับองค์กรชุมชนว่าหมู่บ้านใดมีพื้นที่ใดมีเหมาะสมกับการปลูกพืชผัก เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน เมื่อองค์กรของหมู่บ้านใดสนใจ พร้อมทั้งขอรับการส่งเสริม ทางบริษัทก็จะส่งเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำทางวิชาการ พร้อมทั้งสาธิตการลงแปลงปลูก การใส่ปุ๋ย ตลอดจนถึงวิธีการเก็บเกี่ยว การบรรจุผลิตภัณฑ์ พร้อมกับประกันราคาผลผลิตที่เป็นมาตรฐานราคาเดียวกัน จนถึงขณะนี้ปรากฏว่าชาวบ้านแม่ทาหลายหมู่บ้าน มีอาชีพเกษตรกรรมหลักที่ 2 คือการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ในฤดูทำนา พื้นที่นาซึ่งเป็นที่ราบลุ่มต่ำใช้เป็นที่ทำนาค้า และเมื่อเสร็จจากฤดูทำนาปีแล้ว ชาวบ้านก็จะหันไปปลูกพืชเกษตรอื่นๆ เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วเขียว ถั่วเหลือง และพืชผักอื่น ตลอดทั้งปี ทำให้ราษฎรมีรายได้ประจำตลอดทั้งปี พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน กล่าวย่ำว่า ทรายใดที่ประชาชนขยัน องค์กรของชุมชนเข้มแข็งก็ทำให้มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางได้มาก การถูกเอารัดเอาเปรียบน้อยลง ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น และประการสำคัญสมาชิกของกลุ่มต้องมีความรักผูกพันต่อกัน ชื่อสัตย์ต่อกลุ่ม ชื่อสัตย์ต่อองค์กร เครือข่ายที่เขาเข้ามาให้การสนับสนุน ไม่นำสินค้าเกษตรไปขายให้กับพ่อค้ารายย่อยอื่นๆ ที่เข้ามาขอซื้อในราคาที่แพงกว่า ซึ่งหากสมาชิกคนใดขาดความซื่อสัตย์ก็จะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม พวกเราต้องมีความสามัคคีและซื่อสัตย์ เราต้องเห็นใจทางบริษัทที่ส่งคนมาให้ความรู้ ถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่เรา ถ้าหากเราทรยศต่อเขาก็เท่ากับว่าเราเป็นคนอกตัญญูจะไม่เจริญ แลมนเสียชื่อเสียงหมู่บ้าน แล้วต่อไปใคร บริษัทใดจะกล้าเข้ามาให้ความช่วยเหลือ นี่เป็นข้อคิดและอุทาหรณ์ที่เป็นคติเตือนใจ

นอกจากองค์กรเครือข่ายนอกชุมชนจะถ่ายทอดเทคโนโลยีและสาธิตในด้านเกษตรแล้ว กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ ก็ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องป่าไม้ พืชสมุนไพร ประโยชน์ของป่าในการดูดซับน้ำ พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน และผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านอื่นๆ ที่มาร่วมประชุมวันประชุมประจำเดือน เล่าให้ฟังถึงการสาธิตให้ดูตัวอย่างของต้นไม้ซับน้ำหรืออุ้มน้ำเอาไว้ โดยพาไปดูของจริงคือ ป่าที่ถูกตัดโค่นล้ม ต้นไม้ใหญ่ เดิมที่บริเวณนั้นจะขึ้นและ

เห็นรอยของทางน้ำไหลที่ซึมออกมา แต่เมื่อต้นไม้ใหญ่นั้นถูกล้มลง ความชื้นและภายใต้ต้นไม้ก็หายไป ถูกแสงแดดเผาจนแห้งผาก พื้นดินแตกแห้ง พวกเราเห็นตัวอย่างว่าต้นไม้มีประโยชน์ต่อการอุ้มพุงน้ำไว้จริงๆ

ในกลุ่มองค์กรเลี้ยงวัวขุน คือนายสุชาติ เมทาคุณ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 เล่าให้ฟังถึงการสาธิตเทคนิคการรักษาสัตว์เลี้ยง การหยอดวัคซีนให้แก่ไก่ การให้ยาถ่ายพยาธิแก่วัวที่ผสมไซท์ที่ซื้อมาเลี้ยง สาธิตการให้อาหารวัวขุนเพื่อให้วัวอ้วนเร็ว ครั้งแรกก็ต้องถ่ายพยาธิตัวดีตัวออกให้หมดก่อน ต่อไปจึงขุนอาหารโดยเฉพาะหญ้าอ่อนสีเขียว ยอดและเปลือกข้าวโพด ในบางโอกาสก็ต้องเสริมอาหารวิตามิน เกลือแร่ เช่นผสมข้าวเปลือกลงไปเพื่อเป็นอาหารเสริมให้วัวโตเร็ว โดยอาศัยทฤษฎีว่า สัตว์ทุกชนิดหากไม่เป็นโรค ได้รับอาหารดีมีประโยชน์และได้รับบ่อยๆ และเพียงพอก็จะทำให้สัตว์นั้นแข็งแรงอ้วนพลี เพิ่มน้ำหนักได้เร็วนี้เป็นเพียงเทคโนโลยีและเจ้าหน้าที่สัตวแพทย์จะสาธิตให้ชาวบ้านดู เพื่อจะได้นำเอาเทคโนโลยีเหล่านี้ไปใช้กับกิจกรรมของตนเองได้ และยังช่วยถ่ายทอดเทคโนโลยีเหล่านี้ไปให้ชุมชนอื่นๆ ที่สนใจต่อไป

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ทำให้ทุนทางสังคมดำรงอยู่ได้

พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน กล่าวขึ้นว่า จากที่ผู้ทำการวิจัยเคยเล่าเรื่องทุนทางสังคมในชุมชนแม่ทา ทั้งพ่อกำนัน และชาวบ้านไม่รู้หรือว่าอะไรเป็นทุน แต่เราก็อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างนี้แหละมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ถ้าหากลูกหลานจะขอให้เล่าถึงสาเหตุ หรือปัจจัยที่ทำให้ทุนทางสังคม คือทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าเขา แม่น้ำ ลำห้วย หนองน้ำ ไร่นา เรือกสวน ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ตลอดถึงมีวัด มีโรงเรียน มีสาธารณูปโภคต่างๆ ไว้ใช้สอยและทำให้ธรรมชาติและสิ่งต่างๆ เหล่านี้ดำรงอยู่ได้ ตามทัศนคติของคนไม่มีความรู้ของพ่อกำนัน ก็พอจะให้แนวคิดได้ว่า น่าจะเกิดจากปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญก็คือ ตัวมนุษย์ กระบวนการหรือวิธีดำเนินการจัดการ การได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน การได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและองค์กรเอกชน และความสามัคคีเป็นสำคัญ หากปัจจัยเหล่านี้ช่วยเกื้อหนุน ก็ทำให้เชื่อได้ว่าสิ่งที่เป็นธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์คือชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นมาจะคงอยู่ได้ ทั้งนี้ในชุมชนแม่ทามีทุนเครือข่ายภายในชุมชน ทุนเครือข่ายนอกชุมชน ทุนความเชื่อ-ศรัทธา ทุนความเชื่อ ทุนภูมิปัญญาชาวบ้าน ทุนทางสังคมเหล่านี้ มีพร้อมในชุมชนแม่ทาอยู่แล้ว

เมื่อพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่สำคัญว่า ทูทางสังคมที่หลากหลายเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ ด้วยปัจจัยอะไร เมื่อวิเคราะห์ถึงความเป็นมาของทุนเหล่านี้ จัดแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ

1. ทูทางสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ล้วนเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติที่มีอยู่ แต่เดิมแล้ว เช่น ผืนดิน ผืนป่า ภูเขา ต้นไม้ พืช สัตว์ แม่น้ำ ลำห้วย ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นมาแต่ครั้งใด ไม่ปรากฏ และไม่อาจแสดงได้ว่าเกิดขึ้นมาเมื่อใด และทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ก็ไม่สามารถชี้ชัดแสดงลงไปได้ว่าจะไปถึงสุดลงเมื่อใด แม้แต่ทรัพยากรมนุษย์คือ บุคคล ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน ยกเว้น แต่การอพยพย้ายถิ่นฐานที่ทำกินเท่านั้น ที่เป็นกลไกของการเปลี่ยนแปลง

2. ทูทางสังคมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม บางอันเกิดขึ้นมาทีหลัง เช่น ป่าไม้ ต้นไม้ มนุษย์สามารถปลูกขึ้นมาได้ แม้แต่การสร้างป่าให้อุดมสมบูรณ์ก็สร้างขึ้นมาได้ แม่น้ำก็สามารถผันน้ำจากแหล่งน้ำอื่นเข้ามาใหม่ได้ มนุษย์ก็เลิกเช่นเดียวกัน คือ มนุษย์ผู้ชราแก่ตายลงไป มนุษย์ผู้เกิดใหม่เติบโตขึ้นมาแทนที่ วัฒนธรรมประเพณีบางอย่าง มนุษย์สามารถกำหนดให้มี หรือให้ยกเลิกก็ได้ เช่น ระบบนับถือผี ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ซึ่งบางพื้นที่ ประเพณีเหล่านี้อาจขัดกับวัฒนธรรมความเชื่อและขัดกับหลักธรรมของศาสนา ก็อาจถูกยกเลิกไปก็มี ยกเว้นแต่ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมที่เอื้ออำนวย ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเท่านั้น จึงจะถูกเก็บอนุรักษ์รักษาไว้ แต่อย่าลืมความจริงว่า ธรรมชาติก็คือธรรมชาติทุกอย่างเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ แม้แต่กลุ่มกิจกรรม/องค์กรของชุมชนต่างๆ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวัวสามัคคี กลุ่มปลูกข้าวโพดฝักอ่อน กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า ซึ่งกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นมาจากชาวบ้าน (มนุษย์) คือคนในชุมชนนั่นเอง

เมื่อได้วิเคราะห์ถึงลักษณะของทุนทางสังคมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและทุนทางสังคมเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในชุมชนแม่ทาได้นั้น พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน พ่อหลวงสุก มาจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 พ่อหลวงบุญฤทธิ์ คำอิน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 พ่อหลวงอินสม บุญมาอุบ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 พ่อหลวงบุญฤทธิ์ คำคา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 พ่อหลวงไพบูลย์ บำเพ็ญ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 พ่อหลวงสุชาติ เมทาตุก ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 ในคราววันประชุมสภาตำบล จากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ตลอดจนถึงคุณอำเภอ สุกันชาติ หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน คุณอรุณี ดวงแก้วเรือน สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน และรองหัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาว และสมาชิกสภาตำบลอื่นๆ ร่วมประชุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เมื่อตั้งปัญหาขึ้นมาแล้ว ให้แต่ละคนร่วมแสดงความคิดเห็น ของแต่ละคนจนครบแล้ว และแต่ละคนจะให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้ จึงได้ข้อสรุปว่า ปัจจัยที่ทำให้ทุนทางสังคมทุกประเภทดำรงอยู่ได้กับชุมชนแม่ทาของเรา เกิดมาจากปัจจัยสำคัญคือ

1. การสืบทอด

ชุมชนแม่ทามีทุนทางสังคมที่เป็นธรรมชาติหลากหลาย ที่สำคัญคือป่าไม้ แม่น้ำจากเดิมเคยเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ต่อมาภายหลังป่าถูกทำลาย ถูกบุกรุกเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน แม่น้ำเริ่มเหือดแห้ง บางปีเกิดภัยแห้งแล้ง แม่น้ำแม่ทาแห้งขอด ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านขาดแคลนน้ำมาทำการเกษตร พ่อบ้านทองคำ บุญมาอุบ ผู้เป็นสมาชิกของสภาตำบล ในฐานะที่ปรึกษาอาวุโส เล่าให้ฟังว่า ประมาณปี พ.ศ. 2510 และ พ.ศ. 2521 เป็นปีที่เกิดภัยพิบัติหลังฤดูฝนปลายเดือนกันยายนแล้ว ฝนไม่ตกอีกเลยเป็นระยะเวลายาวนานถึง 8 เดือน คือจนถึงเดือนพฤษภาคม ที่สำคัญคือปริมาณฝนตกในช่วงฤดูฝนก็ตกไม่ชุก และตกไม่บ่อยเช่นทุกปี พื้นดินเริ่มแห้งเร็ว ดินแตกกระแหงทั่วไป ฤดูแล้งป่าไม้ก็แห้งแล้ง ไม้ยืนต้นเริ่มเหี่ยวแห้งตาย แลมบางช่วงเกิดไฟไหม้ป่า เกิดจากชาวบ้านเข้าป่า ล่าสัตว์ หาของป่า จุดไฟเผา ไฟลุกไหม้หลายวันและลูกหลานมาใกล้หมู่บ้าน ชาวบ้านต้องลงมือไปช่วยกันดับไฟป่า พี่ชชวนอย่าไปถามถึง เพราะแม่เต้พริก ตะไคร้ ก็แห้งเหี่ยว ผักข้างรั้วกินได้เช่น ผักตำลึง กระถิน พอมิให้เก็บกินบ้าง แม่น้ำแม่ทาแห้งขอดมีน้ำขังอยู่เป็นช่วงๆ บางจัดที่เคยเป็นวังน้ำลึกกลายเป็นที่ตื้นเขิน ชาวบ้านลงไปหาพวกปลาเล็กปลาน้อยมาเป็นอาหารได้สบาย บางแห่งกลายเป็นเนินทรายให้ลงไปเดินเหยียบเล่นได้ เวลาลงเดินเข้าไปในป่า พบว่าป่าเงียบสนิทเสียงนกร้องต่างๆ ที่เคยได้ยินไม่ปรากฏให้ได้ยินเสียง ป่าที่เคยรกหนาแน่นไปด้วยต้นไม้ใหญ่และหญ้าคลุมดินใบแห้งเหี่ยว หากถูกใครจุดไฟเผาคงจะลามเลียลุกไหม้ไปอย่างรวดเร็ว

จากเหตุการณ์ที่ชุมชนแม่ทาเกิดเหตุการณ์วิกฤติจากภัยธรรมชาติที่แห้งแล้ง ลูกหลานทองคำ บุญมาอุบ และเพื่อนอาวุโสหลายคนเริ่มปรึกษาหารือกันถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้น จึงได้ไปปรึกษากำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน บ้านห้วยทราย หมู่ที่ 4 เห็นว่าเป็นคนหนุ่มมีฐานะดี เฉลียวฉลาด เข้าใจเข้านายได้ดี เป็นคนที่มีความคิดกว้างไกล เหมาะที่จะเป็นผู้นำชุมชน จากการหารือกันก็รู้ถึงสาเหตุสำคัญของภัยแห้งแล้ง คือป่าไม้ถูกทำลาย จึงได้ปรึกษหาแนวทางที่จะแก้ไข คือเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน พยายามให้ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านทั้ง 7 หมู่ มีแนวคิดร่วมกันก่อน แล้วผูกพันให้เป็นพันธมิตรร่วมกันในการรักษาป่าไม้ร่วมกัน พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน เคยไปร่วมประชุมและไปดูงานตามโครงการป่ารักษ์น้ำ ดังรายละเอียดที่ปรากฏในกิจกรรมกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน จากนั้นให้ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านไปประชุมลูกบ้าน เมื่อ

ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันแล้ว จึงได้เริ่มโครงการนี้ขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 มีผู้แทนของแต่ละหมู่บ้านร่วมเป็นกรรมการ จัดระเบียบ ข้อบังคับให้ชาวบ้านร่วมมือกัน ช่วงแรกๆ ของการดำเนินงาน ก็มีการรณรงค์ปลูกป่า ยูคาลิปตัส เสริมตรงจุดที่ป่าถูกทำลาย ในปัจจุบันก็จะเห็นป่ายูคาลิปตัสอยู่ตลอดสองข้างทางที่จะไปกิ่งอำเภอแม่อน มีป่าไม้อำเภอมาให้คำปรึกษา ช่วยเหลือในด้านวิชาการจนกิจกรรมกลุ่มพิทักษ์ป่าของชุมชนแม่ทาประสบผลสำเร็จ จนได้รับการยกย่องว่าเป็นโครงการดีเด่น เป็นเกียรติประวัติของชุมชน พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน เล่าให้ฟังอย่างมีความสุขและภาคภูมิใจ และถือว่าเป็นความสำเร็จของชาวบ้านทุกๆ คน ของตำบลแม่ทา

จากวันนั้นของปี พ.ศ. 2521 มาถึงวันนี้ ปี พ.ศ. 2543 โครงการพิทักษ์ป่าชุมชน ยืนยงดำรงอยู่ได้ก็โดยอาศัยการสืบทอดเจตนารมณ์ของผู้นำและผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ผู้ริเริ่มโครงการ ผลตามมาก็คือ ความสำเร็จที่ทำให้ป่าไม้ขุนเขาแม่ทาเขียวชะอุ่มตลอดทั้งปี ความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน แม่น้ำแม่ทากลับมีน้ำไหลตลอดทั้งปี ความสมบูรณ์ของป่าทำให้ไม่เกิดภัยพิบัติแห้งแล้งดังที่เคยเป็นมา ชาวบ้านทุกคนต่างตระหนักถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้น และผลประโยชน์ที่ต่างๆ ที่ตนเองได้รับจากป่า จึงเห็นคุณค่าของโครงการพิทักษ์ป่าชุมชน คุณมานพ คำอินต๊ะ หัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาว บอกว่าพวกเขาที่เป็นคนหนุ่มคนสาวทั้งหลาย จะพยายามสืบทอดเจตนารมณ์ของโครงการนี้ต่อไป แม้แต่โครงการกิจกรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นโครงการที่ดี เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ฯลฯ ล้วนแต่มีประโยชน์ พวกเราคนหนุ่มสาวซึ่งต่อไปก็จะมีครอบครัวกลายเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในอนาคตก็จะสอนลูกหลานให้เห็นประโยชน์ของโครงการต่างๆ เหล่านี้ และให้ชาวบ้านรักษาและดำเนินให้เจริญก้าวหน้าต่อไป นี่เป็นปณิธานของหัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาวของชุมชนแม่ทา

วิธีการสืบทอดเจตนารมณ์ในด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ทา พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน แก้ว อธิบายให้ฟังว่า ในอดีตกาลที่ยาวนานผ่านมา ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เป็นแหล่งน้ำ เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งพืชสมุนไพร เป็นแหล่งของทุนทรัพย์คือไม้ที่นำมาใช้สอย ปลูกบ้านเรือน สร้างวัด โรงเรียนและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ของชุมชน สมัยก่อนผู้คนมีจำนวนน้อยการใช้สอยจากทรัพยากรป่าจึงไม่มีผลกระทบต่อป่าแต่อย่างใด แต่เมื่ออย่างเข้ามาถึงยุคสมัยปัจจุบัน จำนวนพลเรือนเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้คนเหล่านี้ต่างคนต่างจะเข้าไปอาศัยทรัพยากรป่า สิ่งตามมาก็คือผลกระทบต่อป่าดังที่เคยเล่าไปแล้ว ในสมัยก่อนชาวบ้านไม่มีใครคิดที่จะอนุรักษ์ป่า แต่มาในสมัยนี้คือเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 พวกเราชาวบ้านแม่ทาทั้งหมดเริ่มมองเห็นภัยที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเรา จึงเริ่มจัดตั้งกลุ่มองค์กรพิทักษ์ป่าขึ้นมา โดยอาศัยตัวพ่อกำนัน

เอง ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านและผู้ใหญ่หมู่บ้านต่างๆ เป็นกำลังสำคัญช่วยกันคิด วางแผนแล้วจัดทำโครงการขึ้นมาเป็นเครือข่าย “คณะกรรมการกลางตำบลแม่ทา”

ลำดับต่อจากนั้นนายก้อง หน่อทองตัวแทนกรรมการกลางแห่งท่าข้าม และ นายบุญช่วย จันทร์เป็ง ตัวแทนกรรมการกลางจากค้อกลาง เลาให้ฟังถึงคณะกรรมการกลางซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกคัดเลือกขึ้นมาทำหน้าที่แล้วเลือกตั้งประธาน รองประธาน เลขานุการและเหรัญญิก ให้มีวาระการทำงาน 1 ปี ปรับเปลี่ยนตัวผู้บริหารพร้อมทั้งมีการประเมินผลงาน จัดให้มีการประชุมประจำเดือนทุก ๆ วันที่ 15 ของเดือน

เมื่อพ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนว่า จุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันจัดตั้งมีเพียง 2-3 หมู่บ้าน แล้วค่อย ๆ ขยายเครือข่ายออกไปจนครบทั้ง 7 หมู่บ้านของตำบลแม่ทา ในอนาคตคงจะขยายเครือข่ายไปยังตำบลอื่นๆ เช่น อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ตำบลออนเหนือ ตำบลออนกลางของกิ่งอำเภอแม่ออน เพราะเขตป่าเชื่อมติดต่อกัน แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีการประสานงานระหว่างกรรมการกลางกับกรรมการหรือผู้แทนของตำบลอื่นๆ โดยอาศัยหน่วยงานป่าไม้อำเภอช่วยประสานงาน

จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน หากจะนำเสนอผลของกิจกรรมโดยรวมของคณะกรรมการกลางก็มีองค์กรกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชนเกิดขึ้น มีโครงการดำเนินงาน เช่น จัดตั้งกรรมการป่า กำหนดขอบเขตป่าที่จะให้ชาวบ้านดูแล ตั้งกรรมการรักษาป่า ตั้งกฎระเบียบอนุรักษ์ป่าร่วมกัน ตั้งระเบียบข้อปฏิบัติการรักษาป่าไม้ที่สภาตำบลยกร่างขึ้นมาและประกาศใช้ มีระเบียบว่าด้วยการขอใช้ไม้เพื่อนำไปปลูกบ้าน ซ่อมแซม หรือสร้างสิ่งต่างๆ ให้สมาชิกที่ต้องการใช้ไม้ แสดงความจำนงต่อคณะกรรมการเขต แล้วกรรมการเขตนำเสนอผ่านกรรมการหมู่บ้าน แล้วคณะกรรมการหมู่บ้านจึงเสนอต่อสภาตำบลเพื่อพิจารณาตัดสิน

นอกจากนั้นก็ยังมีกฎระเบียบว่าด้วยขนาดของไม้ จำนวนที่อนุญาตคือไม้เสาไม้เกิน 16 ต้น ไม้เครื่องเรือนไม้เกิน 5 ต้น และต้องมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน 8X8 นิ้ว มีการออกกฎระเบียบว่าด้วยการตัดฟัน เช่น ห้ามตัดฟันเพื่อนำไปขาย ระเบียบห้ามเผาป่า หากใครฝ่าฝืนจะถูกจับกุมและเสียค่าปรับเป็นเงินนำเข้ากองทุนของหมู่บ้านและมีระเบียบปลีกย่อยอื่นๆ อีกจะไม่นำมากล่าวในที่นี้

ดูจากเจตนารมณ์ของผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านช่วยกันจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมพิทักษ์เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน องค์กรนี้ยังคงมีอยู่และดูเหมือนว่ากลุ่มองค์กรนี้จะเข้มแข็ง เรียกว่าเป็นกลุ่มกิจกรรมเด่นของชุมชน มีทั้งฝ่ายรัฐบาล องค์กรเอกชนต่างๆ ให้ความสนใจเข้ามาขอศึกษา

ดูงานเป็นจำนวนมาก อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อมีผู้คนสนใจมาก พวกเราชาวบ้านก็ต้องระมัดระวังรักษา กลุ่มองค์กรนี้ไว้ให้เหนียวแน่นเช่นกัน

พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ได้ให้ข้อคิดของการสืบทอดเจตนารมณ์ขององค์กร พืชผักป่าชุมชน หรือองค์กร/กิจกรรมอื่นๆ ที่คิดว่าเป็นประโยชน์ต่อตัวสมาชิกชาวบ้านเองหรือ มีประโยชน์ต่อส่วนรวมคือชุมชน โดยเห็นว่าเจตนารมณ์เก่าคือมีประโยชน์ ผู้ที่จะสืบทอดก็ต้องอาศัยคนรุ่นใหม่ อุปมาเหมือนกับคลื่นลูกเก่าล้มหายตายจากไป คนรุ่นใหม่คือลูกหลาน ชาวบ้านก็สืบทอดเข้ามาแทนที่เช่น ทำหน้าที่เป็นกรรมการบริหารจัดการแล้วดำเนินงานสืบทอดๆ กันไป เข้าใจว่าเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ด้วยการปฏิบัติ ด้วยการเห็นตัวอย่างวิธีปฏิบัติและได้ยินจากผู้เฒ่าผู้แก่เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่า และจากการบอกเล่าของนายบุญช่วย จันทร เบ็งและนายสุชคำ ไชยใจ หนุ่มไฟแรงที่ร่วมเป็นกรรมการอนุรักษ์ป่า เก่าว่าพวกเราได้เข้าไปตรวจป่าได้เห็นของจริงคือสภาพป่าที่สมบูรณ์ มีต้นไม้ใหญ่จำนวนมาก เริ่มมีไก่อป่า นกป่าบินลงมากินอาหารเพิ่มขึ้น ยิ่งเป็นหน้าฝนป่าจะร่มไม้เขียวและไผ่ป่าขึ้นเขียวชะอุ่มมีดครีมี ป่าบางจุดมีไม้ขึ้นหนาแน่น มองขึ้นไปบนฟ้ายังไม่เห็นดวงอาทิตย์เลย พวกเราคิดว่าในอนาคตป่าของชุมชนแม่ทาจะเป็นป่าที่คงความเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์เหมือนกับบรรพบุรุษที่เล่าขานให้พวกลูกหลานได้ฟังกันมา พวกเราพร้อมจะช่วยกันสานต่อให้แก่การทำพิธีบวงสรวง พิธีสืบชะตาแม่น้ำ ทำการปลูกป่า ปลูกพืชสมุนไพร ปลูกกล้วยไม้ป่า เช่น ดอกฟ้ามุย เดี่ยวนี้เป็นพันธุ์กล้วยไม้ป่า ที่หาไม่พบเห็นในป่า พร้อมจัดเวทีสัมมนาเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ทำเป็นเอกสาร ผลิตสื่อ สไลด์ โปสเตอร์ และวิดีโอเผยแพร่แก่เด็กนักเรียนและเยาวชนรุ่นหลังได้จดจำ และสืบทอดเจตนารมณ์ที่ดีมีคุณค่ายิ่ง สิ่งปฏิบัติเหล่านี้แหละที่เข้าใจว่าเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ เพื่อช่วยทำให้ทุนคือทรัพยากรป่าไม้คงอนุรักษ์อนุรักษ์ไว้ เมื่อทุนป่าไม้คงความสมบูรณ์พวกเราก็ได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเต็มที่ ใช้ประโยชน์จากการเป็นแหล่งต้นน้ำ ช่วยทำให้แม่น้ำแม่ทาไม่แห้งขอดต่อไป เราก็ได้อาศัยแหล่งน้ำมาใช้ประโยชน์ทางเกษตรกรรม ช่วยทำนาได้ตลอดทั้งปี ช่วยทำเกษตรอื่นๆ เช่น ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนและพืชเกษตรอื่นๆ ทำรายได้ให้แก่เกษตรกร เราสามารถใช้ประโยชน์จากลำน้ำมาใช้เพื่ออุปโภคบริโภคในชุมชน และประการสำคัญเราจะได้ใช้ประโยชน์จากไม้ พืชสมุนไพร อาหารชนิดต่างๆ จากป่าและความเขียวชะอุ่มของป่าชุมชน เป็นทัศนียภาพที่น่าอภิรมย์ยิ่งนัก นี่เป็นจินตนาการของสองหนุ่มผู้มีเจตนาจะสืบทอดเจตนารมณ์ในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงอยู่กับชุมชนแม่ทาตลอดไป

ลำดับสุดท้ายพ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ช่วยสรุปถึงแนวคิดของวิธีการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ด้วยวิธีการเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 จำพวก

คือระหว่างบุคคลผู้รู้ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลหรือคลังแห่งความรู้ที่พร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้านต่างๆ ให้กับบุคคลผู้ไม่รู้ ส่วนความรู้และประสบการณ์ของผู้รู้ได้มาจากการศึกษาบ้าง ได้มาจากการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นก่อนๆ ที่ถ่ายทอดต่อๆ กันมาจนถึงบุคคลรุ่นปัจจุบัน หรือได้ความรู้จากประสบการณ์ของตนเองที่ได้ปฏิบัติหรือได้สัมผัสกับเหตุการณ์นั้นๆ ถ้าหากเราจะวิเคราะห์วิจารณ์ถึงองค์ความรู้บางประเภทที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมา บางครั้งอาจไม่ทันสมัย เมื่อตกมาถึงยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงต้องปรับขบวนการเรียนรู้ขึ้นใหม่ มิเช่นนั้นความรู้เหล่านั้นก็จะล้าสมัยไป ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับชุมชนสถานการณ์ปัจจุบันได้ ดังนั้นการสืบทอดความรู้ที่ดี การสืบทอดแนวคิดของเจตนารมย์ที่ดีต้องอาศัยกระบวนการสืบทอดด้วยวิธีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับกลุ่มและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายหลัก คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนที่จัดขึ้นมาในรูปแบบขององค์กรชุมชนคือกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน

ขณะเดียวกันการสืบทอดแนวคิดของเจตนารมย์ ควรจะอาศัยสถาบันครอบครัว วัด โรงเรียน องค์กร กลุ่มกิจกรรม เป็นเวทีถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดความรัก ความสามัคคี ความผูกพันของทุกฝ่ายๆ ทุกคนในชุมชน จึงจะทำให้การสืบทอดแนวคิดของเจตนารมย์ของชุมชนที่ตั้งไว้ บรรลุผลสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างแท้จริง นี่เป็นข้อสรุปข้อคิดของพ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว กล่าวไว้อย่างน่าฟังมาก

การสืบทอดความรู้ทำให้ทุนทางสังคมดำรงอยู่ในชุมชนได้ นอกจากอาศัยการสืบทอดเจตนารมย์ของบรรพบุรุษผู้ธำรงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ และกิจกรรมกลุ่มทุนต่างๆ ที่ชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งขึ้นมา ช่วยทำให้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม คงสภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และกิจกรรมกลุ่มทุนทางสังคมต่างๆ คงอยู่กับชุมชนแม่เท่าได้นั้น ต้องอาศัยการสืบทอดความรู้ ในความเห็นเรื่องนี้ คุณอำเภอ สุกันชาติ หัวหน้ากลุ่มแม่บ้านให้ความเห็นโดยยกตัวอย่างของกลุ่มกิจกรรมทอผ้าฝ้ายพื้นเมือง ถ้าจะรักษาให้ชาวบ้านผู้หญิงทอผ้าเป็น ทำลวดลายต่างๆ ได้ ก็ต้องอาศัยแม่เฒ่า อู้อยู่เบ็ง อู้อยู่เอี้ย อู้อยู่คำแบ่ง ช่วยแนะนำถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานที่สนใจมาทำการทอผ้า สอนเทคนิคการปั่นด้าย การย้อมผ้า การตั้งหูก (เครื่องทอผ้า) สอนวิธีการทอ เช่น การร่อนกระสวยด้วย การกระตุกก็ให้เนื้อผ้าแน่นพอดี การเหยียบหูกขึ้น-ลง และการทำลวดลาย เมื่อทอออกมาแล้วจะได้เนื้อผ้าที่มีคุณภาพดี สีสวย ลวดลายดี เป็นที่ถูกใจของลูกค้า นี่เป็นตัวอย่างของหนึ่งกิจกรรม

ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ก็ต้องมีการสืบทอดความรู้ และเทคนิคบางอย่าง ให้สมาชิก เช่นกิจกรรมเหมืองฝายก็ต้องรู้ขั้นตอนของการทำฝายน้ำล้น เช่นการเลือกทำเลที่ตั้งของฝาย ซึ่งสามารถผันน้ำเข้าลำเหมือง แยกสาขาไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้ วิธีการทำเหมือง การขุด การทำคัน ทำร่อง การท่อน้ำ จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ถึงแม้พื้นที่จะสูงกว่า ก็สามารถท่อน้ำให้ไหลไปยังจุดพื้นที่ต่างๆ ตามที่ต้องการได้ นี่เป็นการบอกเล่าเทคนิคเรื่องการทำเหมืองฝายของลุงหนานคำ ยวงเงิน และพ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน ได้เสริมให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า การสืบทอดความรู้ เราต้องอาศัยให้คนหนุ่มคนสาวมาเรียนรู้ โดยเรียนจากการทำงานร่วมกัน ใช้วิธีสังเกตเอาเองบ้าง ใช้วิธีสอบถามจากผู้ชำนาญบ้าง บางทีผู้เฒ่าแม่แก่ที่ชำนาญสอนไม่เป็นก็มี แต่อาศัยทำเป็น ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง แล้วก็ให้ลงมือทำงาน ไม่ว่าจะงานเหมืองฝาย งานทอผ้า งานจักสาน งานพรวนดิน ยกแปลง ใส่น้ำ รดน้ำ แม้แต่งานรักษาทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ ล้วนแต่อาศัยดูตัวอย่างแล้วลงมือทำด้วยตนเอง

แม้แต่วิธีทำนาดำ หนุ่มๆ ทุกคนที่ช่วยพ่อแม่ทำนา ก็จะมีขั้นตอนของการทำนา รู้แม่ แต่ไม่ถึงฤดูที่เริ่มลงมือ หว่านกล้า ไถนา ปลูกนา บำรุงรักษาต้นข้าว การเอาหญ้ารอบคันนา การปราบศัตรูข้าว เช่น หนู เพลี้ยข้าว ใส่น้ำ บางคนฉลาดเอาลูกปลาหมอ ปลาสดลงในนาที่เป็นนา ลุ่มต้ำมีน้ำหล่อเลี้ยงข้าวตลอดช่วง 4-5 เดือน เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็วิดน้ำเก็บปลาต่างๆ ที่ตนเองนำมาปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติ ก็จะได้ปลาที่เติบโตพอคึกมาเป็นอาหารเสริม นี่ก็เป็นเทคนิคแต่ต้องเรียนรู้ และสืบทอดกันมาเป็นช่วงๆ ของผู้สืบสกุล

นอกจากการสืบทอดความรู้และเทคนิคการประกอบอาชีพสาขาต่างๆ แล้ว ผู้ใดสนใจอาชีพใดที่จะยึดเป็นอาชีพถาวร เพื่อเสริมรายได้จากการทำนา ทำสวนแล้ว ก็สามารถไปเรียนรู้จากแหล่งวิชาความรู้ต่างๆ ในเมืองได้ หรือก็ขอความร่วมมือจากทางผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผ่านสภาตำบล แวะไปยังอำเภอก็จะช่วยประสานงานจากองค์กรนอกชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญ เช่น กลุ่มศิลปอาชีพ โรงเรียนสารพัดช่าง ฝายพัฒนาการอำเภอ ฝายมหาดไทย ก็จะช่วยประสานงานส่งผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ มาช่วยอบรมให้ความรู้แก่สมาชิก กรรมการขององค์กรกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ได้ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ต้องให้ทันสมัยให้สมกับที่พวกเราเกิดมาร่วมยุคสมัยโลกยุคข้อมูลข่าวสาร

สถานที่ทำงานเช่น สถานีอนามัย ก็มีคอมพิวเตอร์ช่วยทำงาน ต่อไปโรงเรียนต่างๆ ต้องมีคอมพิวเตอร์ให้เด็กเรียนรู้ บางบ้านที่มีฐานะดีเริ่มซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ให้ลูกเรียน หากพวกเราสืบทอดความรู้ และเทคโนโลยีดั้งเดิมและได้รับความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพิ่มเติม

เข้าไป ก็ยังจะทำให้ความรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ มีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้า คงอยู่คู่กับชุมชนของเราตลอดไป

การประชุมสภาตำบลในรอบเดือนๆ หนึ่ง นอกจากเป็นเวทีรับทราบข้อมูลข่าวสารของทางราชการแล้ว ยังเป็นเวทีการแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้นำชุมชน หรือผู้แทนกลุ่มที่เข้าร่วมประชุม แล้วผู้แทนเหล่านี้ก็นำเอาข้อมูล ความรู้ ต่างๆ ไปแจ้งบอกให้กับสมาชิกอื่นๆ นอกจากนี้ การประชุมจะมีการแสดงผลงานของกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ถึงเรื่องของปัญหาอุปสรรคและแนวทางการดำเนินงานแก้ไข ต่อ ไป เพื่อทำให้กิจกรรมกลุ่มนั้นๆ ดำรงอยู่ได้

การปฏิสัมพันธ์เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่น่าไปสู่การปฏิบัติให้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานของรัฐ และองค์กรเอกชน ที่ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมที่ทำการของสภาตำบล และในบางโอกาส ผู้แทนสมาชิกองค์กรในชุมชนมีโอกาสไปร่วมประชุม ศึกษา ศึกษากับองค์กรของรัฐ หรือเอกชนในสถานที่ต่างๆ ภายในอำเภอ ต่างอำเภอ หรือในต่างจังหวัด หรือต่างจังหวัด ก็จะทำให้องค์กร/กลุ่มในชุมชน เรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้ทันสมัย เป็นการนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สามารถสร้างพันธมิตรเป็นเครือข่ายของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างที่ พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน มักจะได้รับเชิญให้ไปร่วมประชุมสัมมนา ทั้งระดับจังหวัด ระดับชาติ บางโอกาสให้เป็นวิทยากรรับเชิญให้บรรยายความรู้เรื่องการจัดตั้งองค์กร การรวมกลุ่มองค์กร การบริหารองค์กรของชุมชนต่อที่ประชุม เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติของตัวแทนชุมชนชนบทได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็ทำให้เราได้เรียนรู้สิ่งใหม่ที่เจริญก้าวหน้าและทันสมัย แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านเรา นี่เป็นเพียงตัวอย่างที่พ่อกำนัน อนันต์ ดวงแก้วเรือน เล่าสู่กันฟัง

วิธีการสืบทอดความรู้ เพื่อให้ทุนทางสังคมด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนแม่ทาคงดำรงอยู่ต่อไป และใช้ประโยชน์จากทุนเหล่านั้นอย่างไร จากการสนทนากลุ่มในคราวประชุมประจำเดือน และการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกที่เป็นกรรมการกิจกรรมกลุ่มทุนต่างๆ ได้แนวคิดของวิธีการสืบทอดความรู้จากพ่อคำ ทาพรหม ผู้เฒ่าที่มีประสบการณ์ด้านการทำเหมือง ทำฝายน้ำล้น ยิ่งการถ่ายทอดเรื่องทำนาแล้วสามารถอธิบายได้ทุกขั้นตอนไม่มีผิดพลาด ได้อธิบายวิธีการสืบทอดความรู้เพื่ออนุรักษ์ทุนทางสังคม ตามที่ได้ข้อสรุปไปแล้ว 8 ทุน คือทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทรัพยากรบุคคล ทุนทางภูมิปัญญา ทุนประเพณีความเชื่อ ทุนการพึ่งพาอาศัยกัน ทุนด้านการจัดการ ทุนความซื่อสัตย์ และทุนเครือข่าย แล้วมาพูดถึงเรื่องปัจจัยที่ทำให้ทุนทางสังคมเหล่านี้ดำรงอยู่ได้

จากผลการซักถามของพ่อคำ ทาพรหม ทำให้พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ต้องช่วยเสริมความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า การสืบทอดความรู้ก็หมายถึงมีผู้ให้ความรู้และมีผู้รับความรู้ ถ้าเป็นเช่นนั้นผู้ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ก็ต้องอธิบายเรื่องคุณค่า ประโยชน์ของทุน ประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากทุน วิธีการจัดการอนุรักษ์ ดูแลรักษา การฟื้นฟูหรือพัฒนา เพื่อให้ทุนเหล่านี้คงอยู่ต่อไป วิทยาการที่จะให้ความรู้ได้แก่ผู้เฒ่า ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ ทั้งจากชุมชนเองและหรือวิทยาการจากภายนอกชุมชน การจัดเวทีถ่ายทอด เพื่อสืบทอดความรู้ก็ เห็นจะเป็นกรรมการฝ่ายกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนบ้านเรานี่แหละเป็นผู้รับผิดชอบการจัดประชุมอบรมหรือสัมมนา แม้แต่การให้พวกกรรมการฝ่ายต่างๆ ไปศึกษาดูงานของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอื่นที่เขาดำเนินงานประสบผลสำเร็จ พวกเราก็จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ นำเอาความรู้เหล่านั้นมาผสมผสานจากความรู้ที่เราได้รับจากองค์กรภายในชุมชนของเรา

พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว เล่าต่อไปว่า วิธีการสืบทอดความรู้ เรื่องทุนทางสังคมที่เป็นรูปธรรมเช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติป่า แม่น้ำ ผืนดิน การสืบทอดความรู้ก็ต้องได้จากการบอกเล่า การอบรม การประชุม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเสวนากลุ่ม การสัมมนาทางวิชาการ ดังที่พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว เคยผ่านเวทีประชุมมากมาย แล้วก็ นำเอาความรู้และประสบการณ์นั้นมาเล่าหรืออธิบายให้สมาชิกในที่ประชุมฟัง ส่วนการสืบทอดความรู้เรื่องทุนที่เป็นนามธรรม เช่น ทุนภูมิปัญญา ทุนประเพณีความเชื่อ ทุนการพึ่งพาอาศัยกัน ทุนความซื่อสัตย์ ฯลฯ เห็นที่จะต้องใช้วิธีสอนแล้วให้ลงมือปฏิบัติ วิทยาการผู้ให้ความรู้ นอกจากพ่อแม่ ผู้อาวุโส ครู อาจารย์ พระสงฆ์จะช่วยสอนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดแล้วต้องสอนให้ลงมือปฏิบัติหรือร่วมทำกิจกรรมซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้จะเกิดขึ้นเองจากตัวผู้กระทำ ดังตัวอย่างที่เคยเล่าถึงเรื่องการสืบทอดความรู้การทำเหมืองฝาย การสืบทอดความรู้เรื่องการทำผ้า งานจักสาน การสืบทอดความรู้เรื่องการทำนา การสืบทอดความรู้เรื่องช่างไม้ การสืบทอดความรู้เรื่องงานช่าง แม้แต่การสืบทอดความรู้เรื่องประเพณีพื้นบ้านต่างๆ สมาชิกคือชาวบ้านทุกคนต้องทำร่วมกันไปปฏิบัติด้วยกัน รู้เห็นสัมผัสด้วยกัน แล้วความรู้เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดมาโดยความตั้งใจเรียนและโดยธรรมชาติจะไหลซึมซับเข้าสู่จิต ทำให้เกิดเป็นสัญชาตญาณได้ตลอดชีวิต ฟังพ่อกำนันอนันต์แล้วนำเลื่อมใสศรัทธา ที่ช่วยเล่าบอกกลวิธีของการถ่ายทอดและการสืบทอดความรู้ พ่อกำนันบอกว่านี่เป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้เบื้องต้น หากมีเวลาจะถ่ายทอดความรู้เบื้องต้นสูงให้ เช่นการสืบทอดความรู้เรื่องทุนที่เป็นเรื่องหอมเมือง ต้องมีความรู้เรื่องตัวยา แถมค้วยเวทย์มนต์คาถา เป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้ง ประณีตมาก แต่การจะขอ

สืบทอดต้องมีวิธีขึ้นครุ เสียค่าไหว้ครูก่อนจึงจะสอนถ่ายทอดให้ก็เป็นความรู้จากเกร็ดเล่าของผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์

พ่อกำนันอนันต์ ได้เล่าต่อไปว่าการสืบทอดความรู้มีมากมายหลายวิธีการและหลายรูปแบบ ประการสำคัญการสืบทอดความรู้ของกิจกรรมกลุ่มต่างๆ หากกระทำในรูปแบบเป็นทางการก็ต้องจัดเวทีการถ่ายทอดที่พวกเราที่เป็นกรรมการกิจกรรมกลุ่มต่างๆ เคยผ่านกระบวนการสืบทอดความรู้แล้วทั้งสิ้น โดยวิธีการสืบทอดครั้งนี้ คือ การอบรมความรู้แผนใหม่ด้านต่างๆ มีวิทยากรบรรยายให้ฟัง มีเอกสารประกอบการบรรยายขณะบรรยายจะมีภาพสไลด์ โปสเตอร์ อธิบายประกอบและบางครั้งมีการฉายวีดิเทปวีดิทัศน์ให้ชม ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมองเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนติดตาติดใจมาตลอด

บางครั้งก็จัดการให้ความรู้แบบสัมมนา คือภาคเช้าได้รับความรู้จากการบรรยายจากผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องนั้นๆ ว่าจะเป็นเรื่องทุน เรื่องการจัดการ เรื่องการค้าเงินงาน เป็นต้น พอถึงภาคบ่ายจะมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย ให้ที่ประชุมแต่ละกลุ่มเลือกประธาน รองประธาน และเลขานุการ ทำหน้าที่เป็นผู้แทนกลุ่มและทำหน้าที่จัดเวทีให้สมาชิกของกลุ่มอภิปราย หัวข้อปัญหาที่กำหนดขึ้นมาให้อย่างเต็มที่และกว้างขวางในระยะเวลาที่กำหนดไว้ ก็จะได้ข้อสรุปของปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข ปัญหาและข้อเสนอแนะ มอบให้ตัวแทนขึ้นไปเสนอผลงานของกลุ่ม ซึ่งวิธีการจัดอบรมแบบสัมมนานี้ พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว เล่าว่าจะทำให้สมาชิกผู้เข้าอบรมกล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมาอย่างเต็มที่ ผิดถูกมีสาระอย่างไรที่ประชุมใหญ่จะเป็นผู้สรุป แล้วทำเป็นเอกสารผลการสัมมนาส่งให้ผู้เข้าประชุม ทำให้เราได้รับความรู้อย่างกว้างขวาง บางครั้งเราคิดว่าความคิดของเราดี มีประโยชน์ ถูกต้อง แต่เมื่อไปรับฟังความคิดจากผู้อื่นที่มีประสบการณ์ดีกว่า เราก็ต้องยอมรับความคิดเห็นของเขา ก็คือจะเป็นข้อสรุปเป็นความความคิดของที่ประชุม เราก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหากิจกรรมกลุ่มต่างๆ ของชุมชนได้อย่างดี

นายไพบุลย์ บำเพ็ญ เล่าเสริมต่อจากพ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ถึงการไปศึกษาดูงาน นอกสถานที่ทั้งสถานที่ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด เช่นดูงานในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชน การดูงาน การทำไร่ นา สวนผสมการปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น เราจะได้รู้เขารู้เรา ได้เห็นของจริงว่าเขาทำอะไรถึงวิธีการจัดรูปแบบ การดำเนินงานที่ครบวงจร เป็นการถ่ายทอดความรู้และเทคนิคบางประการที่เราอาจขาดไปมาช่วยเพิ่มเติม ซึ่งในความเห็นส่วนตัวคิดว่ามีประโยชน์มาก ทำให้สมาชิกกลุ่มของชุมชนเราเปิดหู เปิดตา เปิดใจรับฟังข้อปัญหาต่างๆ ของ

เขา ขณะเดียวกันเป็นโอกาสอันดีจะช่วยทำให้สมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ได้มีโอกาสพักผ่อน คลายเครียดได้เป็นอย่างดี จะ ได้มีพลังมาช่วยพัฒนากิจกรรมของตนต่อไป

พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้วได้ช่วยอธิบายขยายความถึงการอบรมบางอย่าง เช่น การอบรมหมอพื้นบ้าน การใช้สมุนไพรและการแปรรูปสมุนไพรในเชิงพาณิชย์ บางโอกาส ต้องส่งสมาชิกผู้สนใจ เช่น พ่อหมอเมือง พระสงฆ์หรือชาวบ้านบางคนที่น่าสนใจ ส่งไปเข้ารับการอบรมในสถานที่เขาประกาศแจ้งมา เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ คณะ เกสซ์-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หรือวัดใดวัดหนึ่งที่มีพระสงฆ์ หรือชาวบ้านให้บริการ นวดแผนโบราณและขายสมุนไพร การอบรมก็จะทำให้สมาชิกคือพ่อหมอเมืองมีความรู้เรื่อง พืชสมุนไพร สรรพคุณ วิธีการใช้ การทำยาเมือง ขนานต่างๆ และการนำสมุนไพรมาแปรรูป เป็นยาแผนโบราณ (ตามตำรับยาที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว) จำหน่าย ถ้าหากพ่อหมอมีความรู้ดี ก็ จะ นำเอาความรู้เหล่านี้มาประกอบอาชีพให้ลูกหลานศึกษาการแพทย์แผนโบราณ ขณะเดียวกัน พ่อหมอเมืองก็สามารถถ่ายทอดวิชาให้ลูกหลานสืบอาชีพต่อไปได้

ทุนทางสังคมดำรงอยู่ได้ น่าจะผ่านกลไกทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ คุณศักดิ์ อกภัยมูล แห่งบ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 3 ในฐานะประธานกลุ่มกิจกรรมออมทรัพย์ และเลี้ยงสุกร เสนอ แนวคิดว่าจะเกิดจากวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระอริการบุญมี ปัญญาศิโล ที่ให้ข้อคิดในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านปฏิบัติ สืบทอดติดต่อกันมา ทั้งประเพณีทางพระพุทธศาสนา ประเพณีทางพราหมณ์ เช่น การเลี้ยงผี ดันน้ำ ผีปู่ย่า เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ช่วยกล่อมเกลาจิตใจของประชาชน ให้เกิดความเคารพ ผู้ใหญ่ เชื่อถือยำเกรงพระ ผู้เฒ่าผู้แก่ เชื่อฟังบิดามารดา ครู อาจารย์ ประเพณีจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจของผู้คนให้กระทำความดีละความชั่ว กลัวบาปกรรม ช่วยทำให้ชาวบ้านมีความ สามัคคีปรองดองกัน

พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ถึงแม้ในยุคปัจจุบันจะย่างเข้าสู่ยุค สหัสวรรษ (ค.ศ. 2000) ก็ตาม ชาวบ้านบางคนที่เป็นคนสมัยใหม่ อาจก้าวล้ำหน้ามากไป เช่น ปล่อยให้ทอดทิ้งมารดาให้อยู่ตามลำพัง ไม่ให้การเลี้ยงดู แต่กลับไปให้ความสนใจกับการเลี้ยง สุนัขพันธุ์ฝรั่ง ซ้อมาตัวละหลายพันบาท ต้องซื้อเนื้อและอาหารสุนัขมาให้กิน ปล่อยให้มารดา อดอยากผอมโซ นี่เป็นตัวอย่างไม่ดี พ่อกำนันกำลังจะชวนพระอริการบุญมี ไปเยี่ยม เพื่อจะได้ ให้ข้อคิดแก่เขาบ้าง จะได้กลับมาช่วยสงเคราะห์มารดาตามเดิม

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทำให้สมาชิกกลุ่มต่างยึดถือประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนมี อยู่ ทำให้สมาชิกทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความรับผิดชอบของตนที่มีต่อกิจกรรมกลุ่มนั้นๆ ไม่ว่า

จะเป็นกลุ่มพิทักษ์ป่าไม้ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเหมืองฝาย และกลุ่มอื่นๆ พวกเราได้ทั้งผู้นำและ
 ได้ผู้ตาม รวมกันเป็นทีมที่เข้มแข็ง และคาดว่าจะรวมกลุ่มกันต่อไปเรื่อยๆ トラบเท่าที่กิจกรรม
 กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ก็คือกุศลผลประโยชน์ให้กับสมาชิก

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ บางครั้งดูเหมือนจะอธิบายให้คนเข้าใจค่อนข้างยาก
 คุณบุญช่วย จันทร์เบ็ง และพ่อคำเต็ม สุขะดี ผู้เคยเล่าเรื่องทุนประเพณีความเชื่อทางศาสนา
 ตลอดถึงแม่ฮ้อยเบ็ง แสนสุภา ผู้เล่าถึงประเพณีการเซ่นไหว้เลี้ยงผีปู่ย่า พระ เจ้าอาวาสวัด เล่าถึง
 พิธีกรรมการบวชป่า เป็นพิธีกรรมของกลุ่มกิจกรรมพิทักษ์ป่า พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นของ
 กลุ่มกิจกรรมเหมืองฝาย และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอื่นๆ เป็นของชาวบ้านทุกคนร่วมมือร่วม
 ใจกันจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งชาวบ้านได้กระทำพิธีเหล่านี้สืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณ

พ่อคำเต็ม สุขะดี เล่าให้ฟังถึงการทำพิธีกรรมต่างๆ ต้องทำให้เป็นพิธีใหญ่ เตรียม
 สถานที่จัดตั้ง เต็นท์พิธี หรือคล้ายศาลเพียงตาขึ้น เตรียมเครื่องสังเวย กันร้ว สานดาข่ายด้วยไม้
 ไผ่ โยงด้วยด้ายคล้ายสายสัญญาณ มีฐานสำหรับวางพระพุทธรูปอยู่บนที่สูง ทำเป็นพระประธาน
 ประดับประดาขทิวงคตมีสีสรรต่างๆ งดงาม ปูเสื่อสาธสำหรับวางเครื่องเช่นสังเวยให้
 เรียบร้อย จึงเป็นความเชื่อแบบผสมผสานทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ ผี เมื่อถึงเวลาชาวบ้านที่
 จะเข้าร่วมพิธีต้องแต่งกายให้เรียบร้อย จัดตั้งขบวนนำโดยพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส
 ติดตามด้วยสมาชิกคือชาวบ้านหมู่บ้านต่างๆ มาร่วมพิธีกัน ฝ่ายพระสงฆ์ทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์
 เสร็จแล้วฝ่ายพ่อพราหมณ์หรือผู้เฒ่าที่เคยทำพิธีกรรมเป็นผู้รำยมนต์ตามพิธีกรรมทางศาสนา
 พรมหมณ์ โดยจุดธูป เทียน ปักเสียบลงบนเครื่องสังเวย ได้แก่ หัวหมูต้ม ไก่ต้ม ข้าว กล้วยสุก
 มะพร้าวอ่อน อ้อย ส้ม ขนมหีขาว สีแดง สีเหลือง กล่าวอัญเชิญเทพยดาอารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา
 เทพต่างๆ ที่สิงสถิตย์อยู่เพื่อรักษาป่า ได้โปรดลงมาเสวยเครื่องเช่นสังเวยเหล่านี้ พวกไปร่วมพิธี
 จะยกมือพนมไหว้จนกว่าจะเสร็จพิธีอันศักดิ์สิทธิ์

พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว เล่าเสริมว่า จากการทำกิจกรรมการพยายามจัดพิธี
 ให้ใหญ่โต เครื่องขมิ้มและศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งที่ช่วยทำให้ทุกคนที่เข้าร่วมพิธี
 เกิดความเคารพยำเกรง เลื่อมใสต่อไป เมื่อใครคิดจะทำมีดีมีร้ายต่อป่าก็จะกลัวภัยพิบัติที่จะเกิด
 ขึ้นแก่ตนและครอบครัว กลัวเจ้าป่า เจ้าเขา คือเทพผู้รักษาป่า ซึ่งเป็นรุกขเทวดา หรือผีป่านั่นเอง
 ลำดับต่อไปก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า อาศัยอยู่ร่วมกันไม่ทำร้ายต่อกัน ในที่
 สุดก็จะมี 3 สิ่งที่อยู่ร่วมกันได้ คือ ป่าธรรมชาติ สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคน
 จะเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นแนวคิดที่ผสมกลมกลืนกัน อาศัยอยู่ร่วมกัน นี่คือ
 อิทธิพลของประเพณี ความเชื่อจะช่วยปลูกฝังให้ชาวบ้านรักธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ แล้ว

ธรรมชาติจะอำนวยความสะดวกอันยิ่งใหญ่ให้แก่คน เมื่อทุกคนได้ฟังแนวคิดแง่ปรัชญาจากพ่อกำนันอนันต์แล้ว ต่างก็คล้อยตามเห็นจริงเห็นจังไปด้วย เป็นการดึงมวลชนคือชาวบ้านให้หันมาเข้าร่วมโครงการมากขึ้น โดยใช้ความเชื่อให้เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมให้ดำรงอยู่ได้ตลอดไป

2. กระบวนการจัดการ

การสร้างองค์ความรู้โดยพัฒนาองค์ความรู้ในสาขาต่างๆ ให้ทันสมัยเข้ากับสถานการณ์โลกปัจจุบัน ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยนี้จำเป็นต้องผ่านระบบ หรือกระบวนการจัดการ หรือระบบการจัดองค์กร (Organization system) ที่ดี ซึ่งหมายถึงองค์กร/กลุ่มกิจกรรมต่างๆ จะต้องจัดบริหารองค์กรในรูปแบบที่เป็นสากล จริงอยู่องค์กรเหล่านี้คิดสร้าง คิดทำโดยชาวบ้านผู้มีความรู้เ็น้อย แต่การจะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าก็ต้องเป็นไปในรูปแบบขององค์กรของรัฐ หรือองค์กรของเอกชน เช่น ในรูปของบริษัท ห้างหุ้นส่วนจำกัดต่างๆ ต้องมีผู้บริหารจัดการองค์กร คือ ต้องผู้รับผิดชอบ ได้แก่ คณะกรรมการ มีประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิกกรรมการ เป็นต้น เพื่อเข้ามาช่วยกันบริหาร ไม่ใช่ทุกคนจะบริหารร่วมกันหมด แต่สมาชิกก็มีบทบาทในการเลือกผู้แทนที่ตนเห็นว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ มีความรู้ดีเข้าไปช่วยบริหารกิจกรรม/องค์กรนั้นๆ มีวาระการเป็นกรรมการสลับเปลี่ยนกันไปเป็นการเรียนรู้ภายในองค์กรของตนเอง เพื่อจะพัฒนาองค์กรของตนเองให้ดีขึ้นเรื่อยๆ กระบวนการจัดการที่ชุมชนคิดจัดตั้งขึ้นโดยคนของชุมชนเอง ต้องเป็นกระบวนการที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน ว่ากระบวนการจัดการนั้นๆ มีความเป็นไปได้เพียงใด นำไปสู่การปฏิบัติหรือทำได้จริง เป็นประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ตลอดถึงการประหยัด คุ่มค่าต่อการดำเนินงาน

การสืบทอดเจตนารมณ์และสืบทอดความรู้ ปัจจัยที่เป็นกระบวนการจัดการซึ่งถือว่าการสืบทอดเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยทำให้ทุนเจริญก้าวหน้าและดำรงอยู่ได้ จากข้อประเด็นปัญหาเรื่องการสืบทอด พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว และผู้ใหญ่ไพบุลย์ บำเพ็ญ ช่วยกันเล่าว่า เมื่อชุมชนแม่ทามีทุนทางสังคมหลากหลาย การจะทำให้ทุนเหล่านี้อยู่ได้ต้องอาศัยกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นมา เช่น กลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน กลุ่มพิทักษ์ลำน้ำแม่ทา กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมประเพณี กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นกำลังในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาทุน ทรัพยากรทางสังคมของชุมชนให้คงอยู่ แต่ทั้งนี้กิจกรรมกลุ่มต้องมีกระบวนการจัดการที่ดี คือทำงานเป็นระบบ เช่น เริ่มจากมีคณะกรรมการกลาง มีองค์ประกอบของ คณะกรรมการกลาง องค์กรที่เป็นกรรมการกลางจะเป็น

ตัวหลักในการควบคุม กิจกรรมกลุ่มต่างๆ ที่แต่ละหมู่บ้านจัดตั้งขึ้นคอยเป็นที่เลี้ยง ควบคุมช่วยเหลือกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ให้พัฒนา เช่น ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ด้านเศรษฐกิจ เช่นการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพที่เป็นหลักแหล่งมั่นคงและมีรายได้ดี ด้านสังคม เช่น ส่งเสริมให้เด็กได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นและให้มีจิตใจที่ดีงาม ให้เป็นพลเมืองดี เมื่ออาศัยอยู่ในสังคมใดก็จะทำให้ชุมชน สังคมนั้นอยู่ได้ด้วยความสะดวก

พ่อกำนันอนันต์ ดวงเรือนแก้ว ย้ำให้เห็นว่าสิ่งที่เล่ามานี้ น่าจะเป็นกระบวนการจัดการ เมื่อจะให้เล่าถึงวิธีการสืบทอดเจตนารมณ์ และการสืบทอดความรู้ ก็เห็นที่จะอาศัยวิธีการเดียวกันกับการสืบทอดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ฯลฯ คือให้กรรมการรุ่นเก่าเล่าอธิบายวิธีการจัดการกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ให้คณะกรรมการรุ่นใหม่ที่จะมารับผิดชอบแล้วลงมือปฏิบัติให้รับผิดชอบเอง หากมีปัญหาที่จะคอยช่วยเหลือแก้ไขให้ถูกต้อง ใช้วิธีแบบปฏิบัติไปจะรู้เอง เข้าลักษณะสุภาษิตโบราณท่านว่า “สืบปากว่าไม่เท่าหนึ่งตาเห็น สืบตาเห็นไม่เท่าหนึ่งการกระทำ” ต่อเมื่อนุคคนรุ่นใหม่เข้าไปร่วมเป็นกรรมการของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ก็จะเกิดความชำนาญ จนเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง แล้วก็สับเปลี่ยนหมุนเวียนกรรมการใหม่เข้าไป เพราะกระบวนการจัดการเป็นรูปแบบที่มีระบบ เช่น บริหารในรูปองค์กรมีคณะกรรมการ มีระเบียบวาระการดำรงตำแหน่ง มีระเบียบการบริหารจัดการ เช่นมีการวิเคราะห์ปัญหา การแก้ไขปัญหา การดำเนินงาน การประเมินผลงาน การทำรายงาน การสรุปผลงาน และการเสนอแผนงานที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต รูปแบบขององค์กรบริหารเหล่านี้คณะกรรมการทุกคนจะต้องเรียนรู้และสืบทอดเจตนารมณ์และสืบทอดความรู้พร้อมกับถ่ายทอดความรู้ไปให้คณะกรรมการรุ่นใหม่ เพื่อจะได้นำเอารูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพไปใช้ในการพัฒนาองค์กรหรือกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

ในกระบวนการจัดการนั้น แต่ละองค์กรหรือกลุ่มจะมีกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มที่ประกาศใช้ขึ้นมา มีลักษณะคล้ายกับกฎหมายหมู่บ้าน เพราะกิจกรรมกลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีกฎกติกาเขียนเป็นข้อบังคับขึ้นมา เพื่อให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกยอมรับและถือปฏิบัติตามได้สะดวกไม่ต้องมีมาว่ากล่าวด้วยวาจา แต่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร พ่อกำนันอนันต์ดวงเรือนแก้วช่วยเสริมว่า กฏข้อบังคับของกฎระเบียบของทางราชการ หรือของชุมชนอื่นที่เขาเคยมีมาก่อน นำมายกร่างปรับปรุงใหม่ให้เข้ากับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเรา

ถ้าหากไม่มีกฎระเบียบข้อบังคับใช้ พวกสมาชิกก็ไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตามอย่างไร ยกตัวอย่าง เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ก็ออกระเบียบการเก็บเงิน การรักษารักษาเงิน การถือหุ้น การแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น แม้แต่กิจกรรมกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน ก็มีกฎระเบียบข้อบังคับ

การขออนุญาตใช้ไม้ การเข้าไปหาของป่า การเผาถ่าน การลักลอบตัดไม้ การมีคณะกรรมการตรวจป่า ก็จะมีกฎระเบียบของชุมชนประกาศบังคับใช้ หากมีผู้ฝ่าฝืนก็จะถูกปรับเป็นเงิน หากฝ่าฝืนต่อไปไม่เชื่อฟัง ก็จะแจ้งให้ป่าไม้อำเภอ และตำรวจจัดการ โดยอาศัยกฎหมายของบ้านเมืองเข้ามาช่วย

เมื่อสมาชิกทุกคนปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ ทุกอย่างก็เป็นไปตามปกติ กิจกรรมกลุ่มก็ดำเนินไปได้ไม่มีข้อขัดแย้ง การทะเลาะเอาความต่อกัน กรรมการและสมาชิกก็เกิดความสามัคคีต่อกัน แต่ทั้งนี้กฎระเบียบข้อบังคับต้องผ่านความเห็นชอบของสมาชิกทุกคนในชุมชน และทุกคนมีส่วนร่วมช่วยกันรักษากฎระเบียบนี้ไว้เพื่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของทุกคนร่วมกัน

กลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ กลไกระบบการปกครอง หรือสิทธิของชุมชน กับ การมีส่วนร่วมในการจัดการ ในกรณีนี้ ผู้ที่ให้ข้อคิดเห็นก็คงหนีไม่พ้น พ่อกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน และผู้ใหญ่บุญฤทธิ์ คำอิน บ้านท่าข้าม เล่าว่า สมัยนี้เป็นสมัยการปกครองระบบประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิ์มีเสียงที่จะแสดงความคิดเห็น ดูตัวอย่างโครงการใหญ่ๆ ที่สำคัญของรัฐบาล ก่อนจะตั้งได้ต้องผ่านกระบวนการปรึกษาหารือก่อน มิเช่นนั้นหากชาวบ้านหรือประชาชนทั่วไปคัดค้านก็จะสร้างไม่ได้

ที่ชุมชนแม่ทาก็เหมือนกัน ถึงแม้โครงการสำคัญๆ ที่พวกผู้นำคิดขึ้นและเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น โครงการพิทักษ์ป่าชุมชน เดิมป่าเป็นของรัฐ เจ้าหน้าที่ป่าไม้มีจำนวนน้อย ไม่สามารถดูแลป่าผืนใหญ่ได้จนป่าไม้ถูกตัดถูกโค่นทำลายลงเป็นอันมาก บางพวกที่เป็นชาวบ้านในชุมชนเอง บางพวกมาจากข้างนอกชุมชน เมื่อเห็นว่าป่าเป็นของรัฐบาล ขาดการดูแลรักษาเหมือนกับสมบัติที่มีค่าตั้งทิ้งไว้ไม่มีเจ้าของดูแล ราษฎรก็ต่างจะเข้าไปถือครองความเป็นเจ้าของที่ดิน เข้าไปถือครองสาธารณสมบัติ คือต้นไม้ที่มีค่าของป่าต่างๆ แม้แต่สัตว์ป่าถูกล่า ถูกทำลายวันแล้ววันเล่า จนป่าจะเกลี้ยงเหมือนป่าหัวโล้นตามที่ต่างๆ ที่พบเห็นมา จากสิทธิของชุมชนน่าจะมีส่วนร่วมในการจัดการรักษาป่า เพื่อรักษาระบบนิเวศน์ของป่า รักษาต้นน้ำ เพราะป่าไม้แห่งนี้พวกปู่ย่า ตา ทวดของพวกเราเคยอาศัยธรรมชาติของป่า พวกเราเกิดมารุ่นหลังก็ยังคงอาศัยพึ่งพาธรรมชาติ คือป่าไม้ผืนนี้ต่อไป หากเราหมดป่าผืนนี้ไป ก็เหมือนคนขาดที่พึ่งที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งพักพิง คือความชุ่มชื้น แหล่งพักพิงคือ เป็นที่กำเนิดต้นน้ำแม่ทาที่พวกเราได้อาศัยแหล่งน้ำมาทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นแหล่งน้ำใช้สอย หากขาดที่พึ่งพิงของทรัพยากรป่าและแหล่งน้ำไป ก็คงเหมือนกับเราขาดที่พึ่งพิงคือ บิดา มารดา ฉะนั้น นี่เป็นสำนวนของพ่อหลวงบุญฤทธิ์ คำอิน

การประชุมลูกบ้านทุกครั้ง เราเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเขาซักถามได้เต็มที่ โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวของหมู่บ้านที่มีการศึกษา เพราะเขาถือว่าพวกเขาเป็นสมาชิกของชุมชน ย่อมมีสิทธิ์เสรีภาพ ความเสมอภาคในการแสดงความคิดเห็นของกรอบกติกาที่กำหนดไว้

ดังนั้นป่าชุมชนผืนนี้ ถ้าน้ำแม่ทาที่ดี และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ขณะนี้อยู่ในความควบคุมของชุมชน ได้รับการดูแลรักษาโดยชุมชน ในอนาคตหากมีพระราชบัญญัติป่าชุมชน ป่าไม้ผืนนี้ก็จะยังเป็นของชุมชนตลอดไป เพื่อที่จะให้องค์กรชุมชนช่วยดูแลรักษา และให้คงอยู่กับชุมชนให้ยั่งยืนนาน

3. ผู้นำ

ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็แนวคิดริเริ่มจากบุคคลที่เป็นสมาชิกของชุมชน แนวคิดเหล่านี้จะมาสรุปรวมลงที่ผู้นำ ทั้งเป็นผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการได้แก่ ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ถ้ามีปัญหาและมีแนวคิดต่างๆ จะมาสรุปรูปที่ผู้นำว่าจะเห็นคล้อยสนับสนุนหรือไม่ หากผู้นำเห็นว่าดี มีประโยชน์ ก็จะสามารถชี้แนะเชิญชวน ชักจูง ให้สมาชิกคือลูกบ้านเข้ามาร่วมกัน เพื่อก่อตั้งกลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ ขึ้นมา แล้วก็ให้มีการเลือกคณะกรรมการบริหาร มีการระดมเงินทุนเข้ามาช่วยสนับสนุน ระดมเครือข่ายมันสมองจากองค์กรเครือข่ายนอกชุมชนมาเป็นแนวร่วม พันธมิตรในชุมชนแม่ทา ผู้ที่เป็นผู้นำที่ดีเด่นได้รับรางวัล แหวนทองคำ โล่เกียรติยศ และรางวัลดีเด่นอื่นๆ มากมาย ตลอดถึงผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านต่างๆ ล้วนเป็นผู้นำที่มีคุณภาพมากด้วยประสบการณ์ ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และประการสำคัญคือ เชื่อผู้นำเมื่อผู้นำเสนอโครงการใดขึ้นมา เมื่อชี้แนะจนกระจ่าง เข้าใจดีแล้ว ชาวบ้านต่างให้ความร่วมมืออย่างดี เพราะเคยเห็นตัวอย่างของโครงการต่างๆ ที่หมู่บ้านสร้างขึ้นมามีผลสำเร็จ ทำอาชีพเสริมให้กับชาวบ้านมีเงินมีทองใช้สอยสะดวกคล่องตัวกว่าแต่ก่อนมาก

คุณเต็มคำ สุขน้ำ แห่งบ้านค้อกลาง และคุณอินตา อินตะมี ในฐานะสมาชิกกลุ่มหลายๆ กิจกรรมของหมู่บ้าน อดไม่ได้ที่จะเสริมให้เห็นความสำคัญของบรรดาสมาชิก คือผู้ตาม หรือลูกบ้าน เค้าให้ฟังว่า พวกเราโชคดีที่ชุมชนแม่ทามีผู้นำที่ดีมีคุณภาพมากมาย แต่ก็ต้องไม่ลืมว่าลูกทีมก็มีส่วนช่วยที่สำคัญ หากลูกทีมที่เป็นสมาชิกของกลุ่มดีอยู่แล้ว ก็ทำให้การดำเนินงาน กิจกรรมต่างๆ ไม่ราบรื่น มีปัญหาอุปสรรคต่างๆ ตามมา แต่ดีที่พวกเราคัดเลือกแต่ผู้ที่มีความตั้งใจจริง และมีคุณภาพดี เข้าไปช่วยบริหาร เพราะชาวบ้านบางคนเราคิดว่าเขาไม่ฉลาด แต่พอร่วมมือร่วมแรงกันแล้วจึงจะรู้เห็นขีดความสามารถของเขาปรากฏ ความ

ฉลาดเฉลียวไม่ได้อยู่ที่รูปร่างหน้าตาที่สวยงาม แต่ขึ้นอยู่กับสมองความคิด มีจิตใจดีต่างหาก นี่เป็นอีกแง่มุมมองหนึ่งที่ชี้ให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่เขาสามารถทำได้ เรียนรู้ได้ และพัฒนาตนเองได้

คุณเต็มคำ สุขน้ำ ยังเล่าเสริมต่อไปว่า การที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ให้คงอยู่ไว้ในชุมชน ก็ต้องอาศัยชุมชนมีแกนนำ ก็คือ ผู้นำชุมชน ได้แก่ผู้นำที่เป็นทางการเช่น พ่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แม้แต่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น พวกเราชาวบ้านที่แต่งตั้งกันเอง เช่น ผู้นำกลุ่มสตรีแม่บ้าน ผู้นำกลุ่มหนุ่มสาว ผู้นำกลุ่มกิจกรรมกลุ่มทุนต่างๆ ผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำเหล่านี้จะเป็นแกนนำของชาวบ้าน เพื่อรวมกลุ่มสมาชิกไปช่วยกันดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ

บทบาทของผู้นำซึ่งเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ จะเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ ให้ความรู้แก่สมาชิกคือ ลูกบ้านให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานในเรื่องนั้น ช่วยสร้างจิตสำนึกของสมาชิกทุกคนในชุมชนให้มีความตระหนักถึงภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น ให้เห็นคุณค่าของทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่แล้ว เช่น ให้มีป่าไม้คงสภาพเขียวชะอุ่มตลอดปี มีแม่น้ำแม่ทาไหลไม่แห้ง สามารถคนน้ำมาใช้ประโยชน์ในชุมชนได้ตลอดเวลา

ผู้นำซึ่งเป็นแกนนำเหล่านี้จะช่วยอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจ เกิดความรู้ตระหนักถึงภัย จนเกิดมีจิตสำนึกกระตือรือร้น เปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ ที่เคยทำลายมาเป็นพฤติกรรมสร้างสรรค์ บำรุงรักษา มีจิตสำนึกถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เกิดจากความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมและความอยู่รอดปลอดภัยร่วมกัน

ดังนั้นบทบาทของแกนนำ ซึ่งมีผู้นำชุมชนที่มีประสบการณ์หลากหลาย มีทั้งผู้นำด้านการบริหารการจัดการเรื่องกลุ่ม/องค์กร นอกจากนั้นผู้นำที่มีความรู้ด้านอื่น มีความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น ด้านเทคนิคการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ผู้นำที่มีความรู้และประสบการณ์เหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญช่วยกันระดมความคิด ช่วยวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบัน พร้อมทั้งช่วยกันวางแผนพัฒนางานต่างๆ ด้าน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายในอนาคต คือให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดี มีงานทำ มีเงินใช้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการช่วยกันยกระดับมาตรฐานชีวิตให้ทัดเทียมกับชุมชนอื่นที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาแล้ว

4. เครื่องข่าย

เครือข่ายความสัมพันธ์ขององค์กร/กลุ่มกิจกรรมของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทุนทางสังคมดำรงอยู่ได้ และนำไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นได้ ดูเหมือนว่ากลไกภายใน

ชุมชนเองก็มีส่วนสำคัญ จากการแสดงความคิดเห็นของพ่อหลวงไพบูลย์ บำเพ็ญ เล่าให้ฟังว่า กลไกภายใน เช่น ระบบเครือข่าย อาศัยสมาชิกที่เป็นญาติพี่น้องกัน อาศัยสมาชิกที่เป็นมิตร สหายร่วมอาชีพเดียวกันเป็นเพื่อนบ้านกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้จะแนบแน่นมั่นคง เพราะเกิดผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อถึงคราวเกิดผลกระทบ เช่น เกิดวิกฤติก็ต้องเกิดร่วมกัน ดังนั้น เครือญาติจึงเป็นกลไกสำคัญทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรชุมชน ทำให้ องค์กรชุมชนมีศักยภาพที่เข้มแข็ง ตัวผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ของทั้ง 7 หมู่บ้าน เป็นผู้จัดตั้งองค์กร หมู่บ้านขึ้นมา บางองค์กรรวมทั้งตำบล เช่น องค์กรพิทักษ์ป่าชุมชน สมาชิกของทุกหมู่บ้านเป็น สมาชิก มีคณะกรรมการกลางเพื่อช่วยกันดูแล แบ่งคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ให้ทำหน้าที่ ต่างๆ กัน จัดสมาชิกเป็นกรรมการตรวจป่าชุมชนเวียนกันไป ทำให้กรรมการกลางเป็นดัง ศูนย์กลางขององค์กร นี่เป็นตัวอย่างของกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน แต่ถ้าเป็นกลุ่มย่อยอื่นๆ ก็เป็น หน้าที่และอำนาจของแต่ละหมู่บ้านจะจัดตั้งกันเอง ทุกหมู่บ้านมีสิทธิ์ที่จะจัดตั้งกลุ่มกิจกรรม ต่างๆ ได้ หมู่บ้านใหญ่ก็มีกลุ่มทุนหลายกลุ่ม หมู่บ้านขนาดย่อม ก็มีกลุ่มทุนจำกัดหน่อย ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของผู้นำ และสมาชิกลูกบ้านจะร่วมมือหรือไม่เท่านั้น แต่กลุ่มภายใน องค์กร สมาชิกกลุ่มอื่นๆ สามารถเรียนรู้ และนำเอาไปเป็นรูปแบบพัฒนาองค์กรในหมู่บ้านของ ตนเองได้

เครือข่ายองค์กร คุณมี บุญมาอุป แห่งหมู่ 1 บ้านค้อกลาง ผู้เป็นกรรมการของกลุ่ม กิจกรรมข้าวโพดฝักอ่อนและกลุ่มออมทรัพย์เล่าว่า การร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มกิจกรรม ต่างๆ ของชุมชนแม่ทา ซึ่งขณะนี้มืออยู่มากถึง 21 กิจกรรม แต่ละกลุ่มกิจกรรมก็บริหาร โดยคณะกรรมการของกลุ่มของหมู่บ้านต่างๆ เมื่อมีปัญหาเล็กน้อยสมาชิกที่เป็นกรรมการก็ช่วยกันแก้ไข ไป ต่อเมื่อมีปัญหาใหญ่จึงจะนำข้อปัญหาเข้าหารือกับ คณะกรรมการกลางของตำบล หรืออาศัย ความร่วมมือจากโครงการพัฒนาองค์กรชุมชนของอำเภอ ซึ่งคอยเป็นที่เลี้ยงและที่ปรึกษาให้ ต่อมาได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ระหว่างกลุ่มกิจกรรมที่มีลักษณะการดำเนินงาน เหมือนกัน ตัวอย่างของปัญหา เช่น การถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางในการซื้อขาย ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช และขายผลผลิตของเกษตรกร เป็นต้น กิจกรรมเครือข่ายจะช่วยทำให้กิจกรรมกลุ่มต่างๆ มีอำนาจต่อรองราคาในการซื้อปัจจัยการผลิต และขายผลผลิตได้ในราคายุติธรรม ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางต่อไป

ส่วนเครือข่ายภายนอกชุมชน กำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน เล่าว่า มีองค์กรที่เป็นตัว จักรสำคัญช่วยผลักดัน หรือสนับสนุนให้กิจกรรมกลุ่มต่างๆ ของชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ องค์กร ภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาการอำเภอ ป่าไม้อำเภอ เกษตรอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ

ฝ่ายมหาดไทย และองค์กรภาคเอกชน ดังได้นำเสนอชื่อไปแล้ว องค์กรเหล่านี้เข้ามาช่วยเหลือด้านวิชาการ ช่วยเหลือเงินในการบำรุงกิจกรรม เป็นต้น นับได้ว่าเครือข่ายขององค์กรเหล่านี้ ช่วยสนับสนุนเป็นกำลังให้องค์กร/กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ดำเนินอยู่ได้ด้วยความมั่นใจ มั่นคง เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนองค์กรของชุมชนให้เป็นองค์กรที่เข้มแข็ง พึ่งตนเอง สามารถพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าด้วยขีดความสามารถของตนเอง โดยไม่หวังพึ่งรัฐบาลมากเกินไป ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มั่นคง แข็งแรง และยั่งยืนต่อไป

ความเป็นเครือข่ายดีเป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายดี เป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่ทำให้ทุนทางสังคมสามารถดำรงอยู่ได้ ชุมชนตำบลแม่ทา นับเป็นชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายดีเช่นกัน ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายดีเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ตามสายสัมพันธ์ของญาติพี่น้องเป็นตัวเชื่อมโยงให้มีการเกาะกลุ่มทำกิจกรรม พึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากการศึกษาพบว่า ความเอื้ออาทรและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยังส่งผลให้เกิดกิจกรรมและความสัมพันธ์กันทางสังคมของชุมชนแม่ทา ซึ่งกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นสมาชิกส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นเครือญาติกัน เนื่องจากในอดีตชุมชนแม่ทาได้ถือกำเนิดมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความเป็นเครือญาติ ในแต่ละหมู่บ้านมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันสูง ทำให้สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกัน โดยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีความเอื้ออาทรต่อกันสูง จนเป็นกลไกในการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม การช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ ทั้งส่วนตัวและชุมชน โดยเฉพาะการเข้าร่วมงานประเพณี พิธีกรรม งานบุญต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านเชื่อกันว่ากรเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ นั้นจะได้รับบุญกุศล ตลอดจนได้แสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความเมตตาต่อกันในฐานะเป็นเครือญาติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านแม่ทา

จากการบอกเล่าของพ่ออุ๊ยเหลา ไชยวงศ์คำ สมาชิกกลุ่มอาวุโส ได้เล่าว่า ในชุมชนมีประเพณีต่างๆ หลายอย่างทั้งของวัดและของชุมชน เมื่อถึงคราวมีงาน คนในหมู่บ้านแม่ทาก็จะไปร่วมงานเกือบทุกคร้วเรือน ถือเป็นธรรมเนียมที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน การที่ได้ไปร่วมงานถือเป็นการได้บุญกุศล ได้ช่วยเหลือกันทำงาน ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนสอบถามทุกข์สุขกันและกัน และถือเป็นแนวทางญาติผู้ใหญ่ได้มีโอกาสสั่งสอน ช่วยเหลือเกื้อกูลในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต การทำมาหากิน วิธีการผลิตรวมถึงการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนแรงงานในการผลิตทางการเกษตร ตลอดจนการช่วยงานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน จากการสัมภาษณ์ นางบัวจัน

จากพ ปรธานกลุ่มแม่บ้านได้เล่าให้ฟังว่า การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ญาติพี่น้องเพื่อนบ้านกันนั้น ถือว่าเป็นทุนทางแรงงานที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นประเพณี ซึ่งแต่เดิมนั้นมีการช่วยเหลือกันแบบนี้ แต่ไม่ได้มีระบบ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวแน่นอนว่าใครจะต้องทำอะไรกันบ้าง ไม่มีระเบียบที่แน่นอน จะเป็นการร่วมงานกันตามความถนัดและความพร้อมของตนเอง ในระบบเครือข่ายของคนในชุมชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้กลุ่มกิจกรรมสามารถดำเนินงานและดำรงอยู่ได้ เนื่องจากระบบความสัมพันธ์ในชนบทมักเป็นความสัมพันธ์ในเครือญาติ สามารถมีอิทธิพลในการส่งเสริมให้คณะกรรมการของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ บริสุทธิ์ ยุติธรรม เนื่องจากทุกคนส่วนมากเป็นญาติกัน การทำงานของกลุ่มจึงไม่มีการคดโกง เนื่องจากทรัพย์สินทุกอย่างเป็นของญาติพี่น้อง ปัญหาความเดือดร้อนก็เป็นปัญหาของญาติพี่น้อง ฉะนั้นจึงมีผลให้การผลักดันให้คณะกรรมการ กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ทำงานประสานกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ในลักษณะเดียวกัน นายไสว ปัญญาใหญ่ ผู้มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ เล่าว่า ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติยังเป็นกลไกที่ดีในการตรวจสอบระบบการทำงานของกลุ่ม เนื่องจากมวลสมาชิกและคณะกรรมการเป็นญาติกัน สามารถซักถาม พูดยุติหรือสอบถามได้อย่างไม่ลำบากใจ เพราะไม่มีความสามารถแตกต่างทางชนชั้น ถ้าเปรียบเทียบกลุ่มกิจกรรมที่ไม่มีความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ สมาชิกส่วนใหญ่จะไม่กล้าสอบถามเพราะกลัวถูกตำหนิ และผู้ที่เป็นคณะกรรมการมักจะเป็นผู้ที่มีตำแหน่งทางการ หรือไม่ก็เป็นผู้ที่มีอิทธิพล ดังนั้น สมาชิกมักจะถูกข่มขู่เงิน โดยที่สมาชิกไม่กล้าตรวจสอบเนื่องจากเกรงกลัวอิทธิพล จะเห็นได้ว่าความเป็นเครือญาติเป็นกลไกตรวจสอบระบบการทำงานมิให้ทุจริตได้อีกทางหนึ่ง รวมทั้งส่งเสริมให้ทุกคนมีความซื่อสัตย์ รู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อทุกคนมีความซื่อสัตย์ มีความเป็นเจ้าของ สมาชิกทั้งหมดจึงช่วยกันระดมแรงกายแรงสติปัญญา ช่วยกันแก้ปัญหา เพื่อทำให้กิจกรรมกลุ่มต่างๆ เจริญก้าวหน้า ผลที่ได้ตามมาคือผลประโยชน์คือทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางสังคมอื่นๆ ให้คงมีอยู่คู่กับชุมชนแม่ทาสให้ยาวนานสืบต่อไป